

BK
024

Αρ. α. 132055

Τὴν σοφιστικὴν ἡμετέραν Γερμανὴν ἡλικίαν
ἀρχαϊκῶς, διὰ τὴν ἐπιβουλήν της ἐξουσίας
ἡμεῖς ἡμεῖς ἡμεῖς

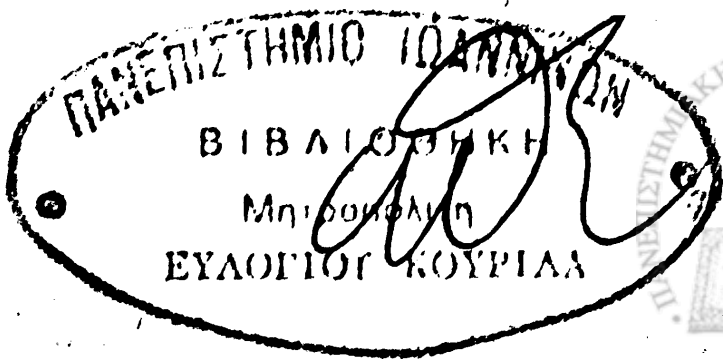
ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΖΩΗ"

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΝ

(Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς « Ζωῆς »)

ΑΘΗΝΑΙ.

1926

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

Ἀναβληθεῖσα πέρυσιν, ἐπειδὴ ἐκρίθη ἡ σύγκλησις τῆς ἄκαιρος καὶ ἄωρος, συγκαλεῖται ἤδη ἐκ νέου ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος διὰ τὰς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς καὶ θεωρεῖται ἡ συγκρότησις τῆς ἄφευκτος.

Ἦ ἐπὶ ἔμπροσθεν νὰ προηγηθῇ.

Ἀναμφιβόλως ἡ ἄμετος ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάντησις ἐπισκόπων ἀπὸ πάντων τῶν περάτων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὀρμωμένων καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ γνώμων ἐπὶ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως οὔτε ἄκαιρος, οὔτε ἀσύμφορος καθ' οἷον ὀνόματι περιστασιῶν καὶ εἰς οἷον ὀνόματι καιρὸν θὰ ἦτο. Γοιὰυτα δὲ συναντήσεις, τὰς ὁποίας θὰ διέκρινεν ὄχι τόσον ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ πλῆθος τῶν συναντωμένων, ὅσον ἡ ἀντιπροσώπευσις μιᾶς ἐκάστης ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν λογάδων κληρικῶν καὶ τῶν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν περισσότερον μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων διακρινομένων, θὰ συνετέλουν ὀρισμένως εἰς τὸ νὰ προπαρασκευασθῇ ταχύτερον τὸ ἔδαφος ὄχι πρὸς σύγκλησιν καὶ συγκρότησιν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς πλήρη ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀσφαλῶς εἰς τὰ τοιαῦτα συνέδρια θὰ ἐμελετῶντο προκαταρκτικῶς τὰ ζητήματα, ἅτινα θὰ ἐκρίνοντο ἀναγκαῖα, ὅπως συζητηθῶσι καὶ ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, θὰ διευτυποῦντο πρότερον εὐχαί ὡς πρὸς τὴν λύσιν αὐτῶν, θὰ ἐλαμβάνετο ἡ εὐκαιρία νὰ σφραγισθῆ ἡ ἐπὶ τῶν ἐξευρεθεισῶν τούτων λύσε-

ων κοινή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος διάθεσις καὶ γνώμη, καὶ μετὰ ὠρίμανσιν πλήρη τῶν ζητημάτων τούτων οὐ μόνον εἰς τὸν νοῦν τῆς ποιμαινούσης, ἀλλὰ μάλιστα καὶ πρὸ παντὸς ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ποιμαινομένης ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὰ ζητήματα ταῦτα ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησ. εὐταξίαν, τὸ ἕδαφος πρὸς σύγκλησιν μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς θὰ ἦτο παρεσκευασμένον ἐπαρκῶς.

Καὶ ἡ τοιαύτη πλέον Σύνοδος συγκροτούμενη θὰ ἦρχετο νὰ ἐκφράσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ εἰς ἐπίσημον πράξιν τὸ ἐκδεδηλωμένον ἤδη φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας ὁλοκλήρου, οὐχὶ ἀγομένη ἀπὸ τὰς τυχόν μὴ ἐσυγισμένας σκέψεις τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἀρχιερέως, οὐδὲ ἀπὸ τὰς φιλέλευθέρως τάσεις ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κατὰ τόπον ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐμπνεομένη ἀπὸ τὴν σύσσωμον ἢ τοῦλάχιστον τῆς κατὰ πρόδηλον πλειοψηφίαν συμφωνίαν τῆς Ἐκκλησίας συμπάσης. Ἀσφαλῶς δὲ τότε ἡ τοιαύτη Σύνοδος θὰ ἦτο ὠρισμένως Οἰκουμενική, ἔστω καὶ ἐὰν εὐαριθμότατοι ἀντιπρόσωποι ἐξ ἐκάστης ἐκκλησίας συνεκρότουν αὐτήν. Διότι δὲν πρέπει κατ' οὐδένα λόγον νὰ λησμονῆται, ὅτι τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους δὲν ἀναδεικνύει οὐδὲ χρεῖι τοιαύτας ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ προέλευσις τῶν συγκροτούντων αὐτάς.

Τί ἀναδεικνύει τὰς Συνόδους Οἰκουμενικάς.

Ἡ ἱστορία ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξῃ Συνόδους περισσοτέρας τῆς μιᾶς, αἵτινες διεξεδίκησαν τὴν ὀνομασίαν καὶ τὸ κῦρος συνόδων Οἰκουμενικῶν. Παρὰ τὸ πλῆθος δὲ τῶν εἰς αὐτάς συρρυσάντων ἐπισκόπων, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς ταύτας ἀντεπροσωπεύθησαν τόσον αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅσον καὶ αἱ ἐν τῇ Δύσει Ἐκκλησία, αἱ Συνόδοι αὗται ἀπεκηρύχθησαν, ἐκπεσοῦσαι πρωτίστως

εἰς τὴν συνελθῆσιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, τὸ ὅποιον ἠρνήθη διαρρήδην νὰ παράσχη εἰς αὐτάς τὸ χρίσμα μιᾶς συνόδου Οἰκουμενικῆς καὶ δὲν ἔστειρε νὰ ἀποδεχθῆ τοὺς ὅρους καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ὡς ἐνεχούσας ἀδιάσειστον ἢ ἔστω καὶ προσωρινὸν κῦρος.

Δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν βέβαια ἐνταῦθα περὶ τῆς κατὰ τὸ 449 μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς Οἰκουμενικῆς συγκληθείσης ἐν Ἐφέσῳ διαδοχικῆς ἐκείνης Συνόδου, ἀπὸ τὴν ὅποιαν δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Δύσεως, μολοντί μειοψηφίσαντες, εἰς τὴν ὅποιαν ὅμως τὸ κριτήριον τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως προσφυῶς ἀπέδωκε τὴν ὀνομασίαν τῆς ληστρικῆς Συνόδου. Θὰ μνημονεύσωμεν ὅμως τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τύπους ἀντεπροσωπεύθησαν σχεδὸν πᾶσαι αἱ κατὰ τόπους ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, ἀφοῦ εἰς αὐτὴν ἐκτὸς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως παρίσταντο ὁ Ἡρακλεῖας Ἀντώνιος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Σάρδεων Διονύσιος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ Μάρκος ὁ Ἐφέσου ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἱεροσολύμων καὶ ἐκ τῶν ἐξεχούσας μητροπόλεις κατεχόντων ὁ Λακεδαίμονος καὶ ὁ Ἰθέριας καὶ ὁ Ρωσίας! Μολοντί δὲ σχεδὸν πάντες ἐκεῖ ὑπέκυψαν, ἤρκεσεν ἢ ἀντίστασις ἐνὸς μόνου ἐπισκόπου νὰ ἀνατρέψῃ τὰ πάντα, ἀκριβῶς διότι τὸ λεγόμενον ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνελθῆσις ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐνὸς ἀποκηρύξαντα τοὺς πολλούς.

Τὴν Οἰκουμενικὴν λοιπὸν Σύνοδον δὲν χρίουσι τοιαύτην οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ὁσοιδήποτε καὶ ὀποθενδήποτε ἐπίσκοποι, ἀλλ' ἡ κοινὴ τῆς συμπάσης ἐκκλησίας συνελθῆσις. Καὶ οὐδεὶς βεβαίως ἀμφιβάλλει, ὅτι αἱ ἀληθῶς καὶ πράγματι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀποφαίνονται οὐχὶ ὡς ἐντολοδόχοι τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἴρσο

juste χειραγωγούμενα: ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναγνώρισις μιᾶς Συνόδου ὡς Οἰκουμενικῆς ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ ἀλάγθαστον ἐξωτερικὸν κριτήριον περὶ τοῦ ὅτι ὄντως ὑπῆρξεν οἰκουμενικὴ ἡ Σύνοδος αὕτη. Καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παροραθῆ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία μὲν Σύνοδος Οἰκουμενικὴ ἐστερήθη ποτὲ τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης, πᾶσαι δὲ ἀνεξαιρέτως αἱ Σύνοδοι, ὅσαι ἐξέπεσαν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, κατ' οὐδένα λόγον ὑπῆρξαν Οἰκουμενικαί.

Τοιαύτας ἔχοντες ὑπ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας καὶ τῶν γεγονότων μαρτυρουμένας προϋποθέσεις καὶ φρονήματα, μολοντί εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας πλήρη εὐδωσιν τοῦ ἔργου τῆς συγκαλουμένης Συνόδου, εἰς οἰκοδομήν τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ τονίσωμεν τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς σκοπέλους, καθ' ὧν ἔχουσι νὰ ἀντιπαλαίωσιν οἱ τὴν Σύνοδον ταύτην συγκροτήσοντες καὶ ἀπέναντι τῶν ὁποίων ὀφείλουσι νὰ προσέξωσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ποιμένες, ἐὰν θέλωσι νὰ μὴ ἴδωσι τὸ ἔργον αὐτῶν οἰκτρότατα ναυαγοῦν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν σκάφος δεινῶς σαλευόμενον καὶ κλυδωνιζόμενον.

Ἐνάγκη θαυτεράς μελέτης.

Πρωτίστως δὲν πρέπει νὰ παροραθῆ ἡ σπουδὴ, μετ' ἧς πρόκειται νὰ θιγῶσι ζητήματα οὐ μόνον τοιαῦτα εἰς συνεπίαιας, ἀλλὰ καὶ τσαῦτα εἰς πλῆθος. Καὶ μόνον ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ προγράμματος τῶν ζητημάτων τούτων πείθει ὅτι οἱ συγκροτήσοντες τὴν Σύνοδον ταύτην πατέρες καλοῦνται νὰ ἀσχοληθῶσι περὶ τσαῦτα θέματα, περὶ ὅσα ἀμφιβάλλομεν ἐὰν σύνοδος τις ἄλλη ἐνδιέτριψε. Ταῦτα δὲ καθ' ὃν χρόνον οὐδεμία μὲν μέχρι τοῦδε ἐγένετο προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, πέρυσι δὲ

μόλις διεκηρύχθη ἐπισημότατα, ὅτι σχεδὸν οὐδεμία μελέτη σοβαρὰ ἐπ' αὐτῶν ἄχρι τοῦδε ἐγένετο. Ἐκτὸς ἄρθρων τινῶν δημοσιευθέντων πρό τινων ἐτῶν εἰς θρησκευτικόν τι περιοδικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκτὸς συζητήσεών τινων γενομένων εἰς τὸ ἀποκληθὲν πανορθόδοξον τῆς Κων)πόλεως συνέδριον, οὔτινος ὁμιως αἱ ἀποφάσεις ἐκρίθησαν εὐθὺς ἔκτοτε χρήζουσαι κύρους ἰσχυροτέρου ἵνα γίνωσιν ἀποδεκταί, ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδεμίαν ἄλλην κίνησιν τείνουσαν ὅχι πρὸς λύσιν — διότι θὰ ἐζητοῦμεν πάρα πολὺ — ἀλλὰ τοῦλάχιστον πρὸς σοβαρὰν ἀνακίνησιν καὶ μελέτην τῶν ζητημάτων τούτων γνωρίζομεν, τοῦλάχιστον ἐν ταῖς Ἑλλησικαῖς Ἐκκλησίαις. Σποραδικῶς διετυπώθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γνῶμαι ἀτομικαί, ἀλλὰ μελέται σοβαραὶ ὅχι βέβαια ἐπὶ πάντων τῶν πολυπληθῶν τούτων ζητημάτων — διότι καὶ πάλιν θὰ ἐζητοῦμεν καθ' ὑπερβολὴν πολλὰ — ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν οὐσιωδεστέρων, ὑπὸ θεολόγων κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν ἐμβριθῶς συντεταγμένοι, δὲν ἐφάνησαν.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐπιτροπαὶ τινες κανονομαθῶν ἀπὸ ἐτῶν ἠσυχολήθησαν περὶ τὴν νομοθεσίαν τῆς αὐτοκεφάλου μας ἐκκλησίας, μὲ μόνον ἀποτέλεσμα ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ ἐπαναφερθῶσιν ἐν ἰσχύϊ οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὰ ἐκκλησιαστικά μας πράγματα ἀπὸ τοῦ 1852!! Μία δὲ ἄλλη ἐπιτροπὴ πὰρὰ τῇ Ἰπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀσχολουμένη ἀπὸ ἔτους καὶ ἐπέκεινα, οὔτε ἐπεράτωσεν ἀκόμῃ τὸ ἔργον τῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐγνώσθη εἰς ποῖα κατέληξε συμπεράσματα, ἀλλ' οὔτε ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου τῶν μέγχι τοῦδε μελετῶν καὶ συζητήσεών τῆς τὰ πορίσματα. Ἡ δὲ μέγχι σήμερον σιγὴ τῆς μαρτυρεῖ ἀκριβῶς, ὅποσαν σοβαρότητα κέκτηται τὸ ζήτη-

μα τῶν ἀπενεκτέων τροποποιήσεων τοῦ κανονικοῦ μας δικαίου, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις, πρέπει νὰ τονισθῆ, δὲν ἀποτελεῖ τὸ μόνον ζήτημα, ἀλλ' ἐν ἀπὸ τὰ πολλά, τὰ ἑποῖα εἰς διάστημα μόλις τριῶν μηνῶν καλεῖται νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ λύσῃ ἢ συγκληθεῖσα Σύνοδος.

Καὶ βέβαια δὲν ἀμφισβητεῖ τις, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα χαιραγωγεῖ τὰς ἱεράς Συνόδους εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ποτε, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν Ἱεροσολύμων κατέληξαν εἰς τὰς θεοπνεύστους αὐτῶν ἀποφάσεις «πολλῆς συζητήσεως γενομένης» (Πράξ. 15, 7). Εἶνε δὲ ἐξ ἄλλου γνωσταὶ αἱ συζητήσεις καὶ αἱ ἐξονυχίσεις καὶ αἱ μελέται καὶ αἱ ἀναπτύξεις, αἵτινες καὶ ἔξω τῶν ἱερῶν Συνόδων καὶ ἐντὸς αὐτῶν προηγήθησαν, διὰ νὰ καταλήξωσιν ἐπὶ τέλους αὐταὶ εἰς τὴν τελικὴν διατύπωσιν τῶν ἔργων αὐτῶν. Διότι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονῆται, ὅτι τὸ ἐπιστατοῦν ἐν ταῖς ἱεραῖς Συνόδοις ἅγιον Πνεῦμα, «μὴ αἶρον τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, ἐνισχύει μόνον καὶ ἐξάλλει αὐτήν, καθοδηγοῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν.»

Οὕτω καθίσταται προφανὲς καὶ ἀδιαμφισβήτητον, ὅτι οὐδὲ μεταξὺ αὐτῶν τῶν αὐστηρῶς θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κύκλων ἐμελετήθησαν ἐπαρκῶς τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ συγκληθησομένῃ Συνόδῳ μελετηθησόμενα καὶ συζητηθησόμενα σοβαρῶς ζητήματα. Καὶ ταῦτα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἤκούσθη, ὅτι εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην θέλουσι κληθῆ καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει ν' ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους. Καὶ ἀγνοεῖται λοιπὸν, ὅτι ἐν τῇ Βατικανῷ ἀπὸ δεκαετηρίδων ὄλων ἐπιτροπῇ μελετᾶ συναφῆ ζητήματα πρὸς σύγκλησιν καὶ παρ' ἐκεῖνοις οἰκουμενικῆς Συνόδου, μὴ περατώσασα ἀκόμη τὸ προπαρασκευαστικὸν ἔργον αὐτῆς; Καὶ ἐὰν λοιπὸν τὸ Βατικανὸν ἀπεφάσιζε ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν μελετωμένην ταύτην πρόσκλησιν τοῦ καὶ

ἀπέστειλε μερικὸς ἐκ τῶν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ἐργαζομένων, πρὸς θὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων ἀμελετήτως καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐξ ὑπογύλου ἀπτομένων οὕτω σοβαρῶν ζητημάτων, περὶ τὰ ὅποια οἱ τοῦ Βατικανοῦ θ' ἀπεδεικνύοντο ἐντριβέστατοι ;

Δὲν ἐξεδηλώθη τὸ ἐκκλ. φρόνημα.

Ἐὰν δὲ μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κύκλων δὲν ἔτυχον τῆς δεούσης μελέτης τὰ περὶ ὧν πρόκειται λόγος ζητήματα, δὲν θὰ φανῆ παρὰδοξος ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγνοεῖ, ἐὰν ὄντως καὶ ὑφίστανται τοιαῦτα ζητήματα ! Εἰς τρόπον ὥστε ἡ μελετωμένη σύγκλησις τῆς Συνόδου νὰ μὴ τίθεται ἐπιβεβλημένη καὶ ἐπείγουσα ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γνώμης καὶ τοῦ γενικοῦ ἐν αὐτῇ φρονήματος. Μόνον δὲ ἐν βλέμμα ἐὼν ρίψωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, θὰ ἀντιληφθῶμεν ἀμέσως ὅτι τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπέβαλλον ἐκκλησιαστικαὶ ἀνάγκαι, ὁμοθυμῶς ὑπὸ κλήρου καὶ λαοῦ ὡς ἐπείγουσαι ἀναγνωρίζομεναι. Μία ἐκάστη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη διὰ νὰ συζητήσῃ ὄχι ἀπλῶς ζητήματα σπουδαῖα καὶ σοβαρά, ἀλλὰ κυρίως ζητήματα, τὰ ὅποια ἀπησχόλουν μεγάλως τὸ ἐν γένει ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα καὶ τὰ ὅποια εἶχον ἐλκύσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ εἶχον προκαλέσει ἔριδας καὶ διχογνωμίας μεταξὺ αὐτῶν τῶν πιστῶν. Ἦσαν ζητήματα, τὰ ὅποια συνεκίνουν βαθύτατα τὴν ὅλην ἐκκλησίαν, ἀπὸ τῶν ποιμένων αὐτῆς μέχρι τοῦ πλέον ἀγραμμάτου πιστοῦ. Ἐνῶ σήμερον ἐπιμόνως μὲν γίνεται λόγος περὶ συγκλήσεως συνόδου Οἰκουμενικῆς, τὰ ζητήματα δὲ περὶ ἃ αὕτη πρόκειται ν' ἀπασχοληθῇ εὐρίσκουν ἐντελῶς ὑπνώττους τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, ὄχι διότι αὕτη ἐψυχράνθη μέ-

χρι πλήρους ἀδιαφορίας, ἀλλὰ διότι τὰ ζητήματα ταύτα δὲν ἐτέθησαν ἀκόμη ἐπὶ τάπητος.

Καὶ μᾶς ἔρχεται ἀκριβῶς εἰς τὸν νοῦν γεγονὸς συναφὲς καὶ σύγχρονον ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ ἐκκλησίᾳ συμβαινόντων. Ἀπασχολεῖται καὶ ἡ ἐκκλησία αὕτη ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ τελετουργικοῦ τῆς καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1906, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπισήμως ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη οὐσιώδους ἀναθεωρήσεως τοῦ βιβλίου τῶν προσευχῶν, ἀρξάμενον τὸ προπαρασκευαστικὸν ἔργον πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην ἀκόμη δὲν εὗρέθη περατωμένον πλήρως!! Τοιαύτην δὲ ἔκτασιν ἔλαβον αἱ ἐπ' αὐτοῦ συζητήσεις καὶ τόσον πολὺ συμμετέχει αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ὁμολογουμένως σπουδαιότατου τούτου διὰ τὴν Ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν ζητήματος, ὥστε εἰς τὴν κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον συνεληθούσαν, ἵνα συζητήσῃ αὐτό, Σύνοδον τῶν Ἐπισκόπων ὑπεβλήθησαν ὀκτακόσια ὄλα ὑπομνήματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ ὀγκώδους πλῆθους πιστῶν. Ἐν ἑξ αὐτῶν φέρει οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν 308,000 ὑπογραφῶν!! Καὶ ἀποτελεῖ τοῦτο μάθημα σπουδαιότατον ὑπὸ μὴ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας διδόμενον, ἀλλὰ τὴν ἀρχαίαν πράξιν τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ἀνανεοῦν καὶ ὑπενθυμίζον ζωηρῶς ὑπὸ ποίας συνθήκας συγκαλοῦνται αἱ Σύνοδοι αἱ ζωτικώτατα ζητήματα ἀξιούσαι νὰ λύσουν καὶ νὰ διαφωτίσουν τὴν διαπορούσαν καὶ ταλαντευομένην τῶν πολλῶν γνώμην, καθοδηγοῦσαι αὐτήν.

Ἀνάγκη ζωτικῆ ἡ ἐπικίνδυνος σκόπελος:

Ἐπάρχει ἐν τούτοις ἀνάγκη ἐξ ὠρισμένης διευθύνσεως, ἐπιμετροῦσα ἰσχυρὰν ὠθησιν—διατί δὲ ὄχι καὶ πάσειν— πρὸς σύγκλησιν μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ

δημιουργῆ τὸν περισσότερον ἐπικίνδυνον σκόπελον, καθ' οὐ δύναται κυριολεκτικῶς νὰ συντριβῆ τὸ ἔργον τῆς συγκαλουμένης Συνόδου. Αἱ ἐπειγόμεναι διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνόδου ταύτης τυγχάνουσι κυρίως αἱ Σλαυϊκαὶ ἐκκλησῖαι. Πραξικοπήματα λαβόντα χώραν παρ' αὐταῖς, καθαρῶς μπολσεβικικῆς μορφῆς καὶ ἐκδηλώσεως, ζητοῦσι νομιμοποιήσιν καὶ ἐπικύρωσιν ἐκ τοῦ ὑστέρου. Ὁμαδὸν κατέλυσαν τὴν περὶ ἀγαμίας τοῦ ἀνωτέρου κλήρου διάταξιν τῆς Πενθέκτης οἱ τῆς αὐτοκαλουμένης ζώσης Ἐκκλησίας ἐν Ρωσσίᾳ ἐπίσκοποι, τελεσιγραφικῶς δὲ καὶ κατ' αὐτόχρημα μπολσεβικικὴν μέθοδον οἱ ἐν χηρεῖα διατελοῦντες τῆς ἐν Σερβίᾳ ἐκκλησίας πρεσβύτεροι ἤλθον εἰς γάμον δεύτερον, μὴ λαβόντες οὐδαμῶς ὑπ' ὄψει οὐ μόνον διατάξεις κανονικὰς, ἀλλ' οὐδὲ τὸ φρόνημα συμπάσης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Καὶ ζητοῦσιν ἤδη ἐξ ὑστέρου πλήρη ἐκκλησιαστικὴν ἀναγνώρισιν πραξικοπημάτων, τὰ ὁποῖα, ἐάν οἱ δημιουργήσαντες αὐτὰ ἐμολογουμένως ἐσέβοντο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κῆρος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ζητοῦσιν ἤδη νὰ στεγασθοῦν, οὐδαμῶς θὰ ἀπετόλμων. Ὑπὸ τοιαύτην ὥθησιν συγκαλουμένη ἢ νέα Σύνοδος καὶ συγκαταριμῶσα εἰς τὰ μέλη αὐτῆς τοὺς ἀνεχθέντας ἢ καὶ συμετασχόντας τῶν τοιούτων πραξικοπημάτων, ἔχει ἐκ προτέρου προδιαγεγραμμένην τὴν ἐν ταῖς μελλούσαις ἀποφάσεσιν ἀκολουθητέαν γραμμὴν καὶ εἶνε βέβαιον ὅτι πνεῦμα ἡκιστα συντηρητικὸν θὰ ἐδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς.

Ἄλλ' εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν καλλίσταται εἰπὲρ ποτε καὶ ἄλλοτε ἐπεῖγον νὰ σφυγμομετρηθῆ τὸ κοινὸν ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα. Μέχρι τίνος σημείου θὰ ἦτο πρόσφορον τὸ λαϊκὸν ἔδαφος εἰς τοιαύτας τινὰς μεταρρυθμίσεις; Ἴδου τὸ κατ' ἐξοχὴν οὐσιώδες ζήτημα, τὸ ὁποῖον οἱ ἐπειγόμενοι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν νέαν Σύνοδον, θὰ ἔπρεπε νὰ μελετήσουν πολὺ. "Ἐχομεν δὲ

εὐτυχῶς προσφάτους περιπτώσεις ζωηρότατα μαρτυρού-
σας, ὅπως εὐαίσθητον τυγχάνει τῆς αὐτοκεφάλου μας
τοῦλάχιστον τὸ πλήρωμα περὶ τὴν τοιαύτην κίνησιν.
Ἀπόπειρα πρὸς κοσμικώτεραν ἐμφάνισιν τοῦ κλήρου
προὐκάλεισε δυσμενέστατα σχόλια καὶ σκάνδαλον θαρῶ
οὐ μόνον μετὰ τῶν φανατικῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν κύ-
κλων διατελούντων εἰς ἄμυσον ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν
ἔξω τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος ἡμῶν εἰς περιβάλλοντα ἐ-
ξόχως φ. λ. εὐλαβήθη κινουμένην ζωὴν. Χθὲς ἀκόμη ἀνε-
γνώσκειν εἰς τὰς ἐφημερίδας χρονογραφήματα κατὰ
τῆς μεθαρνεύουσης τριχοκουρίας καὶ τοῦ ἐγγάμου τῶν
κληρικῶν ἀπὸ δημοσιογράφου μικρὸν οὐ μόνον ἐν τῇ
Ἑσπερίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νέῃ κόσμῳ διατρέφοντα.
Ἐξ ἄλλου οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν πρώτην μὲν ἐντύπωσιν τὴν
εἰς πολλοὺς παραχθείσαν, τὸ ἐξέκκολλου' ἴδον δ' ἀκόμη
να νέμεται τὴν συνείδησιν τῶν ὀλίγων σκάνδαλον ἐκ
τῆς μετατροπῆς τοῦ ἡμερολογίου. Προφανῶς ἐπρόκει-
το περὶ ζητήματος οὐχὶ καθ' αὐτὸ ἐκκλησιαστικοῦ,
διὰ τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀκουσθῆ καὶ πάλιν
ἢ φωνῇ τοῦ θεοῦ Παύλου: «πῶς ἐπιστρέψετε πάλιν
ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; Ἡμέρας παρα-
τηραίθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς». Καὶ ὁ-
μοίως μέχρι τῆς σήμερον ἢ μὲν καθόλου ὀρθόδοξος ἐκ-
κλησία δὲν κατώρθωσε νὰ παρουσιασθῆ ἐπ' αὐτοῦ ὁμοι-
όμορφος, τὸ δὲ παρ' ἡμῖν ἐκραγὲν σκάνδαλον ἐισαυρήθη
ἄξιον ἰδιαιτέρας φροντίδος καὶ θεραπείας.

Ἐνώπιον τοῦ διεγερθησομένου σάλου.

Καὶ θὰ ἠδύνατό τις ἀληθῶς νὰ προβάλῃ, ὅτι καὶ αἱ
ἄλλαι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν ἐπέτυχον εὐθὺς νὰ κα-
τασιγάσωσι τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σάλον. Ἐὶν δὲ μάλι-
στα ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει αἱ ἀντιδράσεις, αἵτινες ἠγέρθη-
σαν κατὰ τῶν ὁρίων τῆς πολιωτέρας καὶ εὐκλεστοτέρας
ἐξ αὐτῶν, αὐτῆς δηλαδὴ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰ-

κουμενικῆς, ἄγεται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι καὶ ἐνέτειναν πρὸς καιρὸν ὥρας τὸν σάλον τοῦτον, ἵνα ἐπακολουθήσῃ ἡ ποθητὴ γαλήνη μετὰ δεκαετηρίδας ὀλοκλήρους. Τί τὸ παράδοξον λοιπὸν ἐὰν καὶ ἡ νέα Σύνοδος προκαλέσῃ σάλον τινά, ἀφοῦ ἐκ τοῦ σάλου τούτου μετὰ δεκαετηρίδας τινὰς θὰ προέλθῃ περισσύτερον ἀδιατάρακτος ἡ γαλήνη;

Εἰς τοιαύτην τινὰ παρατήρησιν θὰ εἶχομεν νὰ ἀντιπαραθέσωμεν τὴν πλήρη ἀνομοιότητα τῶν συνθηκῶν. Πρωτίστως δὲν πρέπει νὰ λησιμονῶμεν, ὅτι αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκλήθησαν εἰς ἐπιτάχας, καθ' ἃς ὁ σάλος τῶν πνευμάτων εἶχε γενικευθῆ. "Ὅχι δὲν συνήλθον αὐταὶ διὰ νὰ διεγείρωσι σάλον, ἀλλὰ τὸν ἤδη διεγερμένον νὰ κατασιγᾶσσι. Προφανῶς δὲ ἡ νέα Σύνοδος, ἐὰν ὄντως πρόκηται νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἡ ὠθησις ἢ συγκαλοῦσα αὐτὴν προδιαγράφει, συνέρχεται οὐχὶ ἵνα καταπαύσῃ τὸν μὴ ὑπάρχοντα ἤδη σάλον, ἀλλ' ἵνα διεγείρῃ αὐτόν.

"Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ παρατρέχωμεν τὸ γεγονός, ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν συνεκλήθησαν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἠπειλείτο ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πλάνης. Ἔσειε τοῦτο τὰς αἰωνοβίους πύλας τῆς καὶ ἐζήτει ὁ ἐχθρὸς τῆς αἰρέσεως νὰ παραβιάσῃ τὰ ἔρια αὐτῆς καὶ νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν ἱερὸν περίβολόν τῆς. Καὶ ἀκριβῶς συνεκροτοῦντο αἱ Σύνοδοι ὡς ἱεραὶ παρατάξεις περιθριγκοῦσαι τὸν ἀσύλητον τῆς ἀληθείας θησαυρὸν καὶ προστατεύουσαι διὰ πάσης θυσίας τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἀπὸ τῆς πλάνης. Ἐν τῷ σήμερον πρόκειται περὶ ζητημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ μίαν ὁδόν, χωρὶς κατ' οὐδένα λόγον νὰ δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι πλανᾶται ἢ ὅτι κινδυνεύει νὰ πλανηθῆ. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ εἰσηγηταὶ καὶ ὑποστηρικταὶ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ τῶν ποθουμένων ὑπ' αὐτῶν μεταρρυθμίσεων, δὲν δύνανται ὅχι νὰ ἰσχυρι-

σθοῦν, ἀλλ' οὐδ' ἀπλῶς νὰ εἶπουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐμμέ-
νουςα εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν συντηρητικωτέρων πλανᾶ-
ται καὶ ἐκπίπτει, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τῆς ἀληθείας. Τοῦ-
ναντίον οἱ συντηρητικώτεροι θὰ ἐδικαιοῦντο, ἢ μᾶλλον
θὰ εἶχον τὸ καθήκον νὰ ὑπενθύμισωσιν εἰς αὐτοὺς τὰ
ἀθάνατα ρήματα τοῦ οὐρανοδόχου Παύλου: «μὴ ἐνε-
κεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ» καὶ «ἐγένε-
την τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδή-
σω τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω».

Τέλος οὐδαμῶς πρέπει νὰ παραθεωρῆται ἡ συμβο-
λὴ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐκείνων καὶ σεβασμίων ἀναστη-
μάτων, τῶν ὁποίων οὐ μόνον ὁ θεολογικὸς καταρτι-
σμός, ἀλλὰ καὶ ὁ οὐράνιος, ὁ πραγματικῶς ἅγιος βίος
ἐπεβλήθη εὐθὺς ἀμέσως ἐν ταῖς ἱεραῖς Συνόδοις τόσο
εἰς τοὺς ὁμίλους τῶν εὐσεβῶν ἐπισκόπων τῶν συγκρο-
τησάντων αὐτάς, ὅσον καὶ εἰς τὰς συμπαγεῖς μάζας
τῶν πιστῶν. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀναλαβόντες ἔπειτα
τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἱερῶν Συνόδων καὶ
ἐξακολουθήσαντες τὸ ἔργον αὐτῶν μεταξὺ τῶν κατὰ
τόπους πιστῶν. Ἐνθυμηθῶμεν τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ
Ἀθανασίου διὰ τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν τοὺς τρεῖς
ἄλλους ἱεράρχας, οἵτινες ἐξηκολούθησαν ἐ μέσῳ τοῦ
χριστιανικοῦ πληρώματος τὸ ἔργον τῶν δύο πρώτων
Συνόδων τὸν Κύριλλον τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ τὴν ἐπα-
κολουθήσαν καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐρωτῶμεν: Εὐρί-
σκετε πούθεν ἄ σήμερον τὴν ἐξαιρετικὴν φυσιογνωμίαν,
ἢ ὁποία ἐν μέσῳ τοῦ σάλου, ὁ ὁποῖος ἐνδεχομένως ἢ
ἀσφαλῶς θὰ διεγερθῆ, θὰ ἐπιβληθῆ διὰ τῆς πραγματι-
κῆς ἀριότητος αὐτῆς; Λογίους ἴσως ἔχομεν εὐρίημους
μὲν ἀλλ' ὑπεραρκετοὺς διὰ τὴν περίστασιν. Ὁσαύτως
καὶ ποιμένων ὁσίων καὶ ἐναρέτων καὶ σεμνῶν οὐδέποτε
ἐστερήθη ἡ ποιμνὴ τοῦ Χριστοῦ. Ἄνδρες ἡμῶς ἐκκλη-
σιαστικούς, διὰ τῆς ἀμότητος τοῦ βίου τῶν ἀπαντα-

τοῦ ἐκκλησιῶν κατακτείναντες τὴν ἀμπιστοσύνην καὶ εἰς οἰκουμηνικὰς ἀναχθέντας φυσιογνωμίας, ἔχομεν πολλοὺς; Ὅ,τι περὶ ἡμᾶς θὰ ἴδωμεν, εἴαν καὶ ἐπιτόλαιον ρέψωμεν βλέμμα, εἴνε ἢ τεραστίᾳ φθορᾷ, τὴν ἑποίαν — ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν — ὑπέστησαν οἱ πλείστοι τῶν ποιμένων πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλους διχασμοῦ, ὅστις ἐν Ρωσίᾳ μάλιστα κατήντησεν εἰς βαθμὴν ἀξιοθρήνητον, ἔπειτα δὲ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ χρωματισμοῦ εἰς τὸν ὅποιον ἐξώθησεν ὁ ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἀναπηδήσας σάλος, καὶ τέλος ἀπὸ τὸ ὀλιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τὸ ὅποιον κατέστησε τὴν πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας καταφρόνησιν ζωηροτέραν. Ἐάν δὲ εἰς ταῦτα προστεθῇ ὁ κίνδυνος, τὸν ὅποιον ἢ ἐντῆ Συνόδῳ παρουσία πλείστων ἀνομοίων στοιχείων θὰ δημιουργήσῃ, τοῦ νὰ ὑπερπηθήσουν αἱ συζητήσεις τὰ ὅρια τοῦ εὐπρεποῦς, δύναται τις νὰ φαντασθῇ, ὅπόσον ἐπικίνδυνον πείραμα θὰ εἴνε νὰ δημιουργηθῇ ἐπ' ἀκαίρου ἀνακινήσεως ζητημάτων σάλος, τὸν ὅποιον ἐκ προτέρου δὲν ἐσκέφθημεν, πῶς θὰ καταπαύσωμεν.

Ἐπισημαστέον κενύμενοι λύσεις.

Τὰς ἀπόψεις ταύτας ἢ «Ζωή» θεμελιώδη καθήκον τῆς νὰ ὑποβάλλῃ εὐλαβῶς εἰς τοὺς ὑπέχοντες τὴν εὐθύνην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ διακυβερνήσεως. Καὶ δὲν τολμᾷ μὲν νὰ συστήσῃ τὴν διὰ χρόνους εὐθετωτέρους ἀναβολὴν Συνόδου ἤδη συγκληθείσης, εἰς ἣν τοσαῦται ἐκκλησιαὶ ἐδήλωσαν συμμετοχὴν, δὲν διστάζει ὅμως οὐκ ὀκνῶς νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὰ πολλὰ καὶ σοβαρὰ ζητήματα, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ πρόγραμμα τῆς συγκληθείσης Συνόδου, χρήζουσι βαθυτέρας μελέτης, οὐδὲ εἴνε δυνατόν εἰς τὸ ὀλιγόμηνον διάστημα, κατ' ὃ θὰ διαρκέσωσιν αἱ ἐργασίαι τῆς Συνόδου ταύτης νὰ συζητηθῶσι ταῦτα ἐπαρκῶς καὶ νὰ ληφθῶσιν ἐπ' αὐτῶν ἀποφάσεις. Θὰ ἦτο διὰ τοῦτο ἐνδεδειγμένον ἢ ἱερὰ αὐ-

τη Σύνοδος νὰ καθορίσῃ ἐπὶ μέρους ἐπιτροπὰς ἐπιφορτισθησομένας, ἵνα κατ' ἰδίαν μελετήσῃ ἡσύχως μίᾳ ἐκάστη τὸ εἰς αὐτὴν ἀνατεθῆσόμενον ἔργον· ἵνα τὰ πορίσματα τῶν ἐπιτροπῶν τούτων ἐγκαίρως γνωστοποιούμενα εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας μελετηῖται γενικώτερον καὶ ὑπὸ τῶν τοπικῶν συνόδων αὐτῶν· ἵνα τῶν πορισμάτων καὶ τῶν οὕτω λαμβανομένων ἐπὶ μέρους ἀποφάσεων δοθῇ εὐρεία δημοσιότης καὶ κυκλοφορία, ὥστε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ τὸ κοινὸν φρόνημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος· ἵνα τέλος δημιουργηθῇ πᾶσα ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, ἡ καθιστῶσα πρόσφορον τὸ ἔδαφος πρὸς μίαν Σύνοδον Οἰκουμενικὴν. Μετὰ μίαν τοιαύτην ὠρίμανσιν καὶ βαθεῖαν μελέτην ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς θέλει εἶσθαι ἀσφαλής. Ἄδιαφόρως ἐὰν εἰς αὐτὴν μετάσχωσιν αἱ ἑκατταχοῦ Ἐκκλησίαι δι' εὐαριθμοτάτων μόνων ἀντιπροσώπων. Ἄρκει ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν θὰ εἶνε ὠριμοί. Μὴ λησμονῶμεν δέ, ὅτι πλεῖστα τῶν ζητημάτων, περὶ τὰ ὁποῖα καλεῖται σήμερον ἡ συγκληθεῖσα Σύνοδος ν' ἀποφανθῇ, καθωρίσθησαν μόνον καὶ μόνον ὑπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας. Μολονότι δὲ οὐδεμία Συνοδικὴ ἀπόφασις κατωχύρωσε τὴν συνηθειαν ταύτην, τὸ κύρος ἐν τούτοις αὐτῶν ἐστερεώθη οὕτως ἰσχυρόν, ὥστε σήμερον καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν περιφρονούντων αὐτὴν νὰ θεωρῆται ἀναγκασία ἡ σύγκλησις Συνόδου οἰκουμενικῆς πρὸς κατάλυσιν τῆς συνηθείας ταύτης. Καὶ ἀποδεικνύεται οὕτω περιφανῶς, ποίαν σημασίαν κέκτηται, μάλιστα ἐπὶ ζητημάτων εὐταξίας ἐκκλησιαστικῆς, ἡ κοινὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος συνείδησις, ἣτις ἄρκει νὰ διατεθῇ εὐμενῶς ὑπὲρ καθεστῶτος ἢ θεσμοῦ τινος, καὶ δημιουργεῖται βαθμηδὸν συνηθειά, καθ' ἧς μόνον Σύνοδοι Οἰκουμενικαὶ νὰ δύνανται τελεσφόρως ν' ἀντιταχθῶσι.

Ο ΓΑΜΟΣ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Μεταξύ τῶν ζητημάτων, ἅτινα περιλαμβάνονται εἰς τὸ δημοσιευθὲν διάγραμμα τῶν ἐργασιῶν τῆς συγκληθελῆς ἑδῆ Οἴκουμ. Συνόδου, καταριθμεῖται καὶ τὸ περὶ τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν. Μολονότι δὲ φαίνεται τελευταίαν κατέχον σειρὰν ἐν τῷ διαγράμματι τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐν τούτοις, ἐὰν ἠθέλομεν κρίνει ἐκ τῶν Πρακτικῶν καὶ ἀποφάσεων τοῦ συνεληθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1923 πανορθόδοξου συνεδρίου, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ ἐπιληφθῆ αὐτοῦ ἡ Σύνοδος μεταξὺ τῶν πρώτων. Διότι εἰς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο τὸ Πανορθόδοξον οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Σερβικὴν καὶ Ρουμανικὴν ἐκκλησίαν δὲν ὑπεστάλησαν νὰ δηλώσωσιν ἀπεριφράστως, ὅτι οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ κύκλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ζητοῦσιν ἄμεσον λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων· ὅτι συνεπεῖα τῶν ἐπαναστατικῶν ἐκδηλώσεων τῶν κληρικῶν, οἵτινες καὶ δι' εἶδους τινὸς τελεσιγράφου ἠξίωσαν τὴν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας (ληξιάσης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1923) λύσιν ταύτην, ἡ θέσις τῆς Ἱεραρχίας ἐν ταῖς ἄνω ἐκκλησίαις ἠδύνατο νὰ καταστῆ δύσκολος καὶ οὐχὶ ἀπηλλαγμένη κινδύνων· ὅτι συνεπεῖα τῆς ἐκκρεμότητος τοῦ ζητήματος τούτου ἡ παρατηρουμένη ἐκκλισις ἠθῶν μεταξὺ τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων εἶχε φθάσει εἰς βαθμὸν ἀξιοθρήνητον· καὶ ὅτι οἱ ἱερεῖς ὀργανωθέντες ὅσον ἐν Σερβίᾳ, ὅσον καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, εἰς συλλόγους καὶ σωματεῖα ἐννοοῦσι νὰ ἐπι-

τύχωσιν ὅπωςδῆποτε εὐνοϊκῆν ὑπὲρ τοῦ ζητήματος αὐ-
τῶν λύσιν(1).

Εἰς ταῦτα δέοι νὰ προστεθῆ ὅτι οἱ τῆς αὐτοκαλου-
μένης Ζώσης Ἐκκλησίας ἐν Ρωσίᾳ ἐπίσκοποι κατέ-
λυσαν πραξικοπηματικῶς τὰς περὶ ἀγαμίας τῶν ἐπι-
σκοπῶν κανονικὰς διατάξεις, προαγαγόντες εἰς τὸ ἐπι-
σκοπικὸν ἀξίωμα πρεσβυτέρους ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλή-
ρου συζῶντας ἀκόμη καὶ μέχρι σήμερον μετὰ τῶν συ-
ζύγων αὐτῶν. Ἐκλήθησαν δὲ ὡς γνωστὸν καὶ οἱ ἐπί-
σκοποι οὗτοι, ἵνα μετάσχῳσι τῶν ἐργασιῶν τῆς συγκλη-
θείσης Οἰκουμ. Συνόδου.

Δὲν εἶνε λοιπὸν δυνατὸν παρὰ νὰ ἀνακινηθῆ, μάλιστα
μεταξὺ τῶν πρώτων, τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν κλη-
ρικῶν, ἐπειδὴ οἱ ἀποτολήσαντες τὰ πραξικοπήματα
θὰ ζητήσωσιν ἀναμφιδόλως, ἵνα νομιμοποιηθῶσιν ἔστω
καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἵνα ληφθῶσιν ἀποφάσεις σύμ-
φωνοι πρὸς τὰς γνωστὰς αὐτῶν ἀπόψεις. Καὶ ἀληθῶς
μὲν διατηροῦμεν ἄσβεστον καὶ ζωηρὰν τὴν ἐλπίδα, ὅτι
τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιστατοῦν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Συνό-
δου, θέλει προφυλάξει αὐτὴν ἀπὸ ἀποφάσεις ἀώρους καὶ
κατεσπευσμένας, οὐχὶ κατόπιν ψυχραΐμου καὶ πεφωτι-
σμένης σκέψεως, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος βίας ψυχολογι-
κῆς λαμβανομένας. Πλὴν ὅμως διὰ τοῦτο δὲν νομίζομεν
περιττὴν ὅλως καὶ παρέλκουσαν τὴν ἀληθῶς πενιχρὰν
μὲν, ἀλλὰ πρόθυμον συμβολὴν μας, ὅπως οἱ συγκρο-
τήσοντες τὴν Σύνοδον ταύτην Πατέρες σχηματίσωσιν
ἐκ προτέρου ἀκριβῆ καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν πληρεστέραν
ιδέαν καὶ γνώμην περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐν γένει θέσεως
τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος. Θεωροῦμεν διὰ τοῦτο

(1) Πρακτικὰ καὶ Ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κων).τόλει Πανορ-
θοδόξου συνεδρίου 10 Μαΐου — 8 Ἰουνίου 1923, σελ.
33-34, 92, 100, 101.

καθῆκόν μας νὰ ἀναπτύξωμεν κατὰ τὰς ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, τὸ ὁποῖον παρ' ἡμῖν δύναται νὰ παρουσιασθῇ κατὰ τὰς κάτωθι τρεῖς θέσεις:

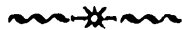
Α') Ὁ δεύτερος γάμος τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων.

Β') Ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν πρῶτος καὶ μόνος γάμος καὶ Γ') Ὁ γάμος τῶν ἐπισκόπων.

Ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν θέσεων τούτων ἡ πρώτη, κατὰ τὴν ἐμολογίαν πάντων τῶν πραγματευθέντων τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, παρουσιάζει τὰς μεγαλύτερας δυσκολίας καὶ τὰ περισσότερα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα. Ἀκριβῶς δὲ δι' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς περὶ αὐτὴν πρῶτον θὰ ἀσχοληθῶμεν.

Α'.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΓΑΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΧΗΡΕΙΑ ΚΛΗΡΙΚΩΝ.

Τὸ περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν ζήτημα ἄλλην προσλαμβάνει σοβαρότητα, ἐὰν ἤμελε βεβαιωθῇ, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς δευτερογαμίας ταύτης δὲν στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ κανονικῶν διατάξεων, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἀληθῶς, ἐὰν ἡ (ἐν Α' Τιμόθ. 3, 2 καὶ Τίτ. 1, 6) παραγγελία τοῦ ἀποστόλου: «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα» ἀποβλέπη εἰς τὸ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν δεύτερον γάμον ἀπὸ παντὸς ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην καλουμένου, τότε πλέον ἡ ἀπαγόρευσις τῆς δευτερογαμίας παντὸς πρεσβυτέρου προσλαμβάνει ἔκτακτον σοβαρότητα, καὶ δὲν βλέπει πλέον τις τίνα μέτρα οἰκονομίας θὰ ἠδύναντο νὰ ληφθοῦν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐπὶ ἀναιρέσει καὶ ἀνατροπῇ οὐχὶ κανόνων ἐκκλησια-

στικῶν, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἀποστολικῆς παραδόσεως καὶ ἐντολῆς. Παρίσταται λοιπὸν ἀνάγκη νὰ διακριθῶσωμεν πρωτίστως τὸ νόημα τῶν λόγων τούτων τοῦ μεγάλου ἀποστόλου καὶ νὰ πληροφορηθῶμεν κατὰ τὸ δυνατὸν περὶ τοῦ τί ἐννοεῖ οὗτος λέγων, ὅτι «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα».

Ἡ ἐννοια τοῦ «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα».

1. Ἐντελλόμενος ταῦτα ὁ ἀπόστολος ἐννοεῖ ἄρα γε, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος «δεῖ», ὅ ἐστιν ὑποχρεωτικῶς ἐπιβάλλεται αὐτῷ νὰ εἶνε ἕγγαμος; Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ τόνος τῆς ἐντολῆς εὔρηται εἰς τὸ «δεῖ», καθιστῶν οὕτω ἐπιβεβλημένον καθῆκον τὸ νὰ διατελῇ ὁ ἐπίσκοπος εἰς γάμου κοινωνίαν; Μόνον-ὁ ἐξ ὁλοκλήρου ἄγνωστων τὸν Παῦλον θὰ ἠδύνατο τοιοῦτό τι νὰ ἰσχυρισθῇ. Καὶ ἀληθῶς πῶς θὰ ἦτο δυνατόν ὁ συνιστῶν τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις μεταξὺ τῶν ἀπλῶν χριστιανῶν νὰ μείνωσιν ὡς αὐτός, ἐλεύθεροι γάμου δηλαδή, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν προκειμένου περὶ ποιμένων ἐκκλησιαστικῶν νὰ διακηρύξῃ ὡς καθῆκον αὐτῶν τὸ νὰ ἔρχωνται ἀπαραιτήτως εἰς γάμον καὶ νὰ μὴ θεωρήσῃ καὶ δι' αὐτοὺς ἰσχύουσαν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νὰ θύνανται νὰ μείνωσιν ἄγαμοι, τὴν ὅποιαν αὐτὸς οὗτος ὁ Σωτὴρ καθιέρωσε; Πῶς ἦτο δυνατόν ὁ εἰπὼν τὸ «ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ» (Α' Κορινθ. 7, 32), νὰ ἀποκλείσῃ ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ποιμένα τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀπερισπάστως ἀφοσιωθῇ πρὸς τὸν Κύριον καὶ μεριμνήσῃ ἀποκλειστικῶς τὰ τοῦ Κυρίου; Ἐὰν δὲ ὄντως ὁ ἀπόστολος ἐθεώρει ὡς καθῆκον παντὸς ποιμένος νὰ νυμφεύηται, πῶς αὐτὸς ἔμεινεν ἄγαμος, ὥστε νὰ προβάλλῃ τὴν ἀγάμιαν αὐτοῦ εἰς μίμησιν τοῖς ἀγάμοις πι-

στοις; (1) Προφανῶς λοιπὸν ἐν τῷ ἀποστολικῷ παραγγέλματι «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα», ὁ τόνος δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ «δεῖ», ἀλλ' εἰς τὸ «μιᾶς». Ὁ ἀπόστολος δὲν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ποιμένα νὰ εἶνε ἕγγαμος. Μὴ ἀποκλείων εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ μείνη ἄγαμος (ἐὰν προτιμᾷ τοῦτο), ἐπιβάλλει εἰς αὐτόν, ἐφ' ὅσον εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἕγγαμον βίον, νὰ εἶνε μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ.

2. Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ τόνος ὑπάρχει εἰς τὸ «μιᾶς», γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ποῖον εἶνε τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς ἀποστολικῆς ἐντολῆς «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον (καὶ ἐπίσκοπον λέγων ἐννοεῖ καὶ ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον) εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα;» Μήπως ὁ ἀπόστολος ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ἐπὶ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καλούμενος δὲν πρέπει νὰ ἔχη συγχρόνως περισσοτέρας ἀπὸ μίαν γυναῖκα; Μήπως δηλαδὴ τὸ παράγγελμα τοῦ ἀποστόλου ἀναφέρεται εἰς τὴν πολυγαμίαν ἀπαγορευθῆναι, ἵνα ὁ ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην καλούμενος ἔχη δύο ἢ καὶ περισσοτέρας γυναῖκας κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἢ ἐκτὸς τῆς νομίμου αὐτοῦ γυναικὸς νὰ ἔχη καὶ ἑτέραν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ παλλακίδα ταύτην; Τοιαύτη τις ἐκδοχὴ ἀποκλείεται πρῶτον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πολυγαμία ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν κηρυγμάτων ἀπηγορευμένη διὰ πᾶν ἐν γένει τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα. Ρητῶς ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρύττει καὶ παραγγέλλει, ὅτι «διὰ τὰς πορνείας», ἤτοι πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς σαρκικοῦ ἁμαρτήματος «ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχέτω» (Α' Κορινθ. 7, 2). Ὁ δὲ Χριστὸς ὁμιλῶν περὶ τοῦ γάμου, λέγει ὠρισμένως, ὅτι ἐν αὐτῷ

(1) *Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν μείνωσιν ὡς καγώ» (Α' Κορ. ζ' 8).

κοί δύο» συνάπτονται εἰς σάρκα μίαν. Θὰ ἦτο λοιπὸν ἀκατανόητον, πῶς ὁ θεὸς Ἀπόστολος καθορίζων τὰ εἰδὲν κ.ά. προσόντα, κατὰ τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ διακρίνηται ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πιστοῦ ὁ ἐπὶ τῆν πνευματικὴν αὐτῶν διακνημέτησιν καλούμενος, καταρθῆμαί σχεδὸν πρῶτον μεταξὺ τούτων κατῆλθον τι κοινότατον καὶ στοιχειώδες καὶ εἰς ὅλους ἐν γένει τοῦς πιστοῦς ἀναντιλέκτως ἐπιβαλλόμενον. Τοῦτο θὰ ἦτο παρόμοιον πρὸς τὸ, ἐάν ὁ ἀπόστολος πρῶτον προσόν τοῦ ἐπισκόπου ὄριζε νὰ μὴ εἶνε οὗτος κλέπτης καὶ φονεὺς. Εἶνε τοσοῦτον πρόδηλος καὶ ἐπιτακτικὴ ἢ υποχρέωσις οὐ μόνον παντὸς ποιμένος, ἀλλὰ καὶ παντὸς χριστιανοῦ, τοῦ νὰ καθαρῶν ἀπὸ ἐγκλημάτων καὶ κτηνοργημάτων καὶ παραβιάσεων οὕτω χοινοειδῶν, ὥστε οὐδὲ μνάας αὐτῶν παρίσταται ἀνάγκη ἐν τῇ καταρθίμαί τῶν ἀπὸ τῆς ἱεροσύνης κληρωμάτων.

3. Ἄλλως τε, ἐάν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα ἀναφέρεται εἰς τὴν πολυγαμίαν, εἰς τὴν μετὰ περισσοτέρων γυναικῶν δευραδὴ σύγχρονον σύζευξιν καὶ συνάρθειαν τοῦ εἰνός ἀνδρός, εἴμεθα υποχρεωμένοι νὰ ἐκλάβωμεν ὡς δεδομένοι, ὅτι ἡ πολυγαμία κατὰ τοῦς ἀποστολικοῦς χρόνους ἦτο τι σφόδρα διαδεδομένον μεταξὺ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ ἔθνικοῦ κόσμου. Ἄλλὰ τοιοῦτό τι δὲν φαίνεται πιθανόν, μολονότι παραδείγματα πολυγαμίας δὲν ἐλλείπουσι(1). Καὶ δὲν

(1) Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα περὶ ἀθεμίτου σχέσεως ἐγγάμων πρὸς πόρνης ἢ ἑταίρας, προσπαίφως μετ' αὐτῶν συνδεδεμένας, ἀφ' ὧν ἠδύναντο καθ' οἵανδήποτε στιγμήν νὰ χωρισθῶσι, χρησιμοποιῆτες τὴν νόμιμον γυναῖκα, ἀλλὰ περὶ πολυγαμίας ὁμοίας πρὸς τὴν τῶν Μωαμεθανῶν, καθ' ἣν ὁ εἰς σύζυγος διατηρεῖ πολλαὺς συγχρόνως γυναῖκας τεκνογονούσας αὐτῷ. Ἄλλως τε εἶνε ἤδη ἐξηκριβωμένον ἐκ τῆς ἐρευνῆς περιγραφῶν περὶ λαῶν, ἐν οἷς ἐκράτει ἡ συν-

φαίνεται πιθανόν, διότι, ἐὰν ἡ πολυγαμία ἦτό τι σύνη-
θες καὶ μάλιστα ἐπικρατοῦν, ἀσφαλῶς θὰ ἐδημιουργεῖ-
το ζήτημα ἐν τῇ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ χρῆζον λύσε-
ως καὶ θεραπείας, περὶ τοῦ ποίας σχέσεις θὰ ἔπρεπε
νὰ διατηρῆ πρὸς τὰς πολυαριθμούς συζύγους του ὁ εἰς
τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐπιστρέφων πολύγαμος. Καὶ
ἐὰν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους
ἐπιστολὴν εὕρισκε ἀναγκαῖον νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῶν
συζυγικῶν σχέσεων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν μεταξὺ συ-
ζύγου πιστοῦ πρὸς σύζυγον ἐν τῇ ἀπιστίᾳ παραμείναν-
τα ἢ παραμείναντα, πῶς δὲν θὰ ἔθιγε καὶ τὸ ἐκ τῆς
πολυγαμίας πολυπλοκώτερον καὶ σοβαρώτερον ζήτη-
μα, ἐὰν ὄντως τοιοῦτό τι προέβαλεν ἐπείγοντως ζη-
τοῦν λύσιν; Καὶ παρετήρησαν μὲν, ὅτι οἱ συγγραφεῖς
τῆς Κ. Διαθήκης, ὅπως ἀπέφυγον νὰ ἐκφράσωσι ρη-

ἤθεια τῆς πολυγαμίας ἢ πολυγυνίας, ὅτι τὸ ἔχειν πολλὰ;
γυναῖκας ἦτο προνόμιον τῶν ὀλίγων, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγου
τῶν δαπανῶν, αἵτινες χροιάζονται διὰ τὴν συντήρησιν τῶν
πολλῶν γυναικῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐὰν ἡ πολυγυνία ἦτό
τι γενικόν, τότε θὰ ἐχρειάζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν νὰ
εἶνε ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερος τοῦ τῶν ἀνδρῶν. (Ἴδε
J. Macculloch παρὰ Hastings' Encyclopaedia of reli-
gion and Ethics, τόμ. 3, σελ. 899). Περὶ τούτου δύνα-
ταί τις νὰ πεισθῇ καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν παρὰ
Ἰωαννοῦ Κρητῆ κρητιστῶν, παρ' οἷς μόνον οἱ Σουλτᾶνοι
καὶ οἱ εὐποροὶ ἐκ τῶν προυχόντων ἠδύναντο νὰ διατηρῶσι
χιρῆμα, ἐνῶ ὁ πολὺς λαὸς περιορίζετο εἰς τὴν μονογαμί-
αν, μολονότι καὶ ἡ πολυγαμία ἦτο ἐπιτετραμμένη. Τὸ αὐτὸ
δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος περὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλ-
λήνων, γράφων, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι «γυναικὶ μιῇ ἕκα-
στος αὐτῶν συνοικεῖ κατὰ περ Ἑλληνες» (II, 92)
καὶ εἶνε τοῦτο ἰκανὴ μαρτυρία, περὶ τοῦ ὅτι ἐν τῷ ἐθνικῷ
κόσμῳ, μολονότι ἡ πολυγαμία ἦτο τοῖς ἀνδράσιν ἐπιτετραμ-
μένη, ὅμως δὲν ἦτο καὶ διαδεδομένη, οὐδὲ κοινὸν καὶ σύνη-
θες φαινόμενον.

τῶς γνώμην περὶ τῆς δουλείας, οὕτω ἐνδέχεται καὶ περὶ τῆς πολυγαμίας νὰ ἐτήρησαν σωφρόνως σιγήν, ἀφύγοντες εἰς τὸν χρόνον καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος βαθμιαίαν ζύμωσιν νὰ κανονίσῃ εἰρηνικῶς τὰ πράγματα(1). Ἄλλ' εἰς τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ δοθῇ ἢ ἀπάντησις, ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη, δὲν παραλείπει νὰ καθορίσῃ σαφῶς τόσον τὰ καθήκοντα τῶν δούλων πρὸς τοὺς κυρίους, ὅσον καὶ τὰ καθήκοντα τῶν κυρίων πρὸς τοὺς δούλους. Καὶ ἐὰν λοιπὸν ἡ πολυγαμία ἦτο συνήθεια τόσον γενική, ὥστε νὰ εἶνε πλήρεις αἱ ἐκασταχοῦ ἐκκλησίαι ἐκ πολυγάμων προσελκυσθέντων εἰς τὴν νέαν πίστιν, θὰ παρέλειπεν ὁ Παῦλος, ὁ εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ κηρύξας τὸν γάμον ὡς τὸν σύνδεσμον τοῦ ἐνὸς ἀνδρὸς πρὸς τὴν μίαν γυναῖκα, νὰ κάμῃ λόγον τινὰ καὶ περὶ τῆς πολυγαμίας, ἂν μὴ δι' ἄλλο τι, τοῦλάχιστον διὰ νὰ ὑπόδηλώσῃ τὰ πρὸς τὰς πολλὰς γυναῖκας αὐτοῦ καθήκοντα τοῦ πολυγάμου;

Τοιοῦτον δὲ τινα λόγον δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ ὁ ἀπόστολος οὐδὲ πρὸς τοὺς Κορινθίους, πρὸς τοὺς κατοίκους ὀηλαδὴ πόλεως πολυανθρωποτάτης καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἀκολασίαν ἐκδεδομένης. Τοῦναντίον εὑρίσκει εὐκαιρον νὰ γράψῃ πρὸς αὐτοὺς τὰ ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἐν τοῖς ὁποίοις ὑπὸ αὐστηροτάτους χαρακτηρισμοὺς ἐμφανίζεται ἡ περὶ μονογαμίας χριστιανικὴ ἀντίληψις, ἡ ἐν ἀνάγκῃ μόνον ἀνεχομένη καὶ αὐτὸν τὸν μετὰ τὴν γηρείαν δεῦτερον γάμον. Καὶ πῶς λοιπὸν προκειμένου περὶ ἐπισκόπων θὰ ἦξιεν ὁ Παῦλος, ἵνα μὴ τυγχάνωσι σύζυγοι πολλῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον

(1) W. Paterson παρὰ Hastings, A dictionary of the Bible, τόμ. III σελ. 265.

γυναικῶν, ὡσεὶ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ ἦσαν πλήρεις τοιούτων πολυγάμων ;

4. Ἐχομεν ὅμως καὶ ἀλλαχόθεν τεκμήριον σαφέστατον περὶ τοῦ ὅτι τὸ «μιας γυναικὸς ἄνδρα» δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ταυτόχρονον πολυγαμίαν, ἀλλ' εἰς τὸν πρῶτον καὶ μόνον γάμον, ἀποκλειομένης καὶ τῆς μετὰ χηρείαν δευτερογαμίας. Εἶνε δὲ τοῦτο τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς παρεχόμενον κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν προσόντων πάσης χήρας καταλεγομένης ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διακονίᾳ. Ρητῶς λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος: «χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα ἐν δεσφῶνδε γυνή» (Α' Τιμόθ. 5, 9). Τὸ γεγονυῖα μαρτυρεῖ σαφέστατα, ὅτι ὁ ἀπόστολος ἐννοεῖ γυναῖκα μονόγαμον, εἰς ἓνα καὶ μόνον γάμον ἐλθοῦσαν καὶ ἓνα μόνον ἄνδρα γνωρίσασαν. Ἀποκλείεται δ' ὅλως νὰ ἐκλάβωμεν τὸ «ἐν δεσφῶνδε γυνή» ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ταυτοχρόνου πολυγαμίας τοσοῦτη μᾶλλον, ὅσῳ καθεστῶς πολυανδρίας, καθ' ἃ μία γυνή θὰ ἠδύνατο ν' ἀνήκη συγχρόνως εἰς πολλοὺς ἄνδρας ὡς σύζυγος αὐτῶν, ὅχι μόνον θὰ ἦτο ἀκατανόητον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀσύμφωνον πρὸς τὰς καὶ παρ' ἔθνικοις κρατούσας τότε ἰδέας, οἵτινες μεγάλως ἐτίμων τὰς γυναῖκας, τὰς ἀπαξ ὑπανδρευθείσας καὶ σεβασθείσας τὴν χηρείαν αὐτῶν(1).

(1) Ὁ Πανσανίας ἀναφέρει (βιβλ. II, ΚΑ, 7), ὅτι πρώτη ἢ Γοργοφόνη, ἀποθανόντος τοῦ συζύγου αὐτῆς Περιήρου, ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Οἰβάλου, «πρότερον δὲ καθεστήκει ταῖς γυναῖξιν ἐπὶ ἀνδρὶ ἀποθανόντι χηρεύειν». Ἦτο λοιπὸν καθεστῶς καὶ παρ' ἔθνικοις τὸ νὰ σέβωνται τὴν χηρείαν αὐτῶν αἱ γυναῖκες. — Καθ' ἃ δὲ ἱστορεῖ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς, ἐν ναῶ κατασκευασθέντι ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς Ρώμης ἀπηγορεύετο τῷ ξοάνῳ τῆς θεᾶς «μῆτε στεφάνους ἐπιτιθέναι, μῆτε χεῖρας προσφέρειν γυναῖκας, ὅσαι δευτέρων ἐπειράθησαν γάμων» (II, 56, 4).

Προφανῶς λοιπὸν τὸ «γεγονυῖα ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή» ὑπάρχει εἰς δῆλωσιν τοῦ πρώτου καὶ μόνου γάμου τῆς γυναικὸς, τοῦτο δὲ διασαφηνίζει πλήρως καὶ τὴν φράσιν «μιας γυναικὸς ἀνδρα» καὶ δὲν καταλείπει οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἀμφισβόλιαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἀπόστολος ὁμιλεῖ περὶ μονογαμίας ὑπὸ τὴν αὐστηροτέραν ἐκδοχὴν, ἀποκλείων τὴν δευτερογαμίαν ὑπὸ οἰανδήποτε μορφῆν. Ἀληθῶς δέ, ἐὰν προκειμένου περὶ χήρας, ἦτις θὰ κατελέγετο εἰς ἀπλήν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διακονίαν, κατωτέραν ὅλως καὶ οὐχὶ ὡς ἡ ἱερωσύνη ἀπαραίτητον καὶ περίβλεπτον, ἀξιοῖ, ἵνα ἡ χήρα ἦνε μονόγαμος, πῶς μᾶλλον θὰ ἦξιον τοῦτο προκειμένου περὶ ἐπισκόπου (ἢ πρεσβυτέρου), εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα αὐτὴ ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος ἐτύγγαεν ἐμπεπιστευμένη;(1)

5. Ἀλλ' ὅ,τι καθόριζαι κατὰ τρόπον ἀδιὰμφοισθήτητον καὶ ἀδιαφιλονείκητον τὸ νόημα τῆς ἀποστολικῆς ταύτης ἐντολῆς «μιας γυναικὸς ἀνδρα», εἶνε πρὸ παντὸς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις. Πῶς ἐξεδέχθη ἐξ ἀρχῆς ἡ καθόλου Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία τὴν ἐντολήν ταύτην καὶ ποία ὑπῆρξεν ἡ πράξις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δὲν εἶνε τι ἀδιάφορον, ὅπερ θυνάμεθα νὰ πε-

(1) Ἦδη παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐθνικοῖς ἐθεωρεῖτο, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Τερτυλλιανός, ἀνόσιον ὁ παρὰ Ρωμαίοις μέγας ἀρχιερεὺς νὰ νυμφευθῇ τὸ δεύτερον (*Pontificem maximum rursus nubere nefas est*). Ἴδε ad uxorem lib. I, c. vii. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐθνικοῖς ἡ μονογαμία ὑπὸ τὴν αὐστηροτέραν αὐτῆς ἐννοίαν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπαραίτητον προσὸν παντὸς ἀνωτέρου ἐν τῇ ἰθρησκείᾳ λειτουργοῦ. Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης (βιβλ. I, κεφ. 80 § 3) μαρτυρεῖ τὰ ἑξῆς: «Γαμοῦσι δὲ παρ' Αἰγυπτίοις οἱ μὲν ἱερεῖς μίαν, τῶν δ' ἄλλων ὅσας ἂν ἕκαστος προαιρῆται». Ὡστε καὶ ἐν τῇ εἰδωλολατρικῇ Αἰγύπτῳ οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων ἐπεβάλλετο νὰ εἶνε μονόγαμοι.

ριφρονήσωμεν ἢ ἤκιστα σοβαρῶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι(1). Διότι τίνα λόγον καὶ ποίαν ἔννοιαν πλέον θὰ εἶχε δι' ἡμᾶς ἡ ἱερά Παράδοσις καὶ ἡ ἐπὶ τῇ θάσει αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς, εἰάν ἐνεπιστευόμεθα ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὰ φῶτα τῆς ἰδικῆς μας ἀντιλήψεως καὶ κρίσεως, ἡρμηνεύομεν δὲ τὴν Γραφὴν κατὰ τὰς ἰδέας ἡμῶν προτιμήσεις καὶ κλίσεις; Ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων αἰῶνων πράξις καὶ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Δύσει καὶ πανταχοῦ ἐξεδέχθη τὴν ἀποστολικὴν ταύτην ἐντολὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρώτου καὶ μόνοι γάμου. Τὸν δεῦτερον δὲ γάμον ἐξέλαβεν ὡς τι τὸ ὀποῖον κατ'οἰκονομίαν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην πρὸς τοὺς μὴ ἐγκρατευομένους χηρεύσαντας συνεχωρήθη, ἀλλὰ μηδαμῶς εἰς τοὺς λειτουργοὺς καὶ ποιμένας ἐπιτρεπόμενον. Τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φρόνημα, τὸ διὰ μέσου πάντων τῶν αἰῶνων κρατῆσαν καὶ μηδεμίαν, καθὼς θὰ ἴδωμεν, οἰκονομίαν ἢ συγκατάβασιν γινώρισαν, ὑπῆρξεν οἱ δίγαμοι ν' ἀποκλείωνται τῶν ἱερατικῶν τάξεων. Ἐξεδηλώθη δὲ τὸ φρόνημα τοῦτο ἐνωρίτατα, οὐ μόνον εἰς ὀρισμοὺς κανονικοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παλαιότατα μαρτυρουμένην ἐκκλησιαστικὴν πράξιν. Οὕτω τὸ κατὰ τοὺς πρώτους μὲν αἰῶνας καθ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα, μέχρι σήμερον δὲ τόσον παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ, ὅσον

(1) Ποίαν σημασίαν ἐνέχει τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ πεισθῇ τις λαμβάνων ὑπ' ὄψει, ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι Paterson καὶ Plummer ὡς ἕνα ἐκ τῶν λόγων, δι οὓς ὑποστηρίζουσιν, ὅτι τὸ μίᾳς γυναικὸς ἄνδρα ἐντέλλεται τὴν αὐστηρὰν μονογαμίαν, εἶνε καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη «ἀντλεῖ ἰσχυρὰ ὑπὲρ ἑαυτῆς στηρίγματα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐνεσωματώθη ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς ἱουδαίας Ἐκκλησίας καὶ ἐν ταῖς διτιθέσει τῶν Συνόδων (Hastings, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 268).

καὶ παρὰ τῆ Παππικῆ ἐκκλησίᾳ διασωθέν, δὲν καταλείπει τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν, περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἀποστολικὴ ἐντολὴ ἀποκλείει πᾶν εἶδος πολυγαμίας, καὶ αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν διαδοχικὴν διγαμίαν τὴν κατόπιν χηρείας λαμβάνουσαν χώραν(1).

(1) Δὲν θὰ ἦτο περιττὸν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα τινά, ἐξ ὧν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντιληφθῆ, πῶς ἐξεδέχθησαν τὸ χωρίον ἀπ' ἀρχαιωτάτων χρόνων μέχρι σήμερον οἱ διάφοροι ἐρμηνευταί. Περὶ τοῦ Τερτυλλιανοῦ θὰ εἴπωμεν διὰ μακρῶν, ὅτι ἐξεδέχθη τοῦτο, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἄλλως τε ἐκκλ. πράξιν, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς αὐστηροτάτης μονογαμίας. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ὠριγένης ὁμιλῶν περὶ δευτέρου καὶ τρίτου γάμου παρὰ χριστιανοῖς λέγει, ὅτι «ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν ὅχι μόνον ἡ πορνεία, ἀλλὰ καὶ οἱ γάμοι ἐμποδίζουσι, καθ' ὅσον οὔτε ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε ὁ πρεσβύτερος, οὔτε ὁ διάκονος, οὔτε ἡ χήρα δύνανται νὰ εἶνε δίγαμοι (Ὁμιλ. 17 εἰς τὸν Λουκᾶν, Migne 13, σελ. 1846). Καὶ ἀλλαγῶν «Οὐδένα γὰρ τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπεροχὴν τινα παρὰ τοὺς πολλοὺς ὡς ἐν συμβόλοις ἀνειληφότα βούλεται ὁ Παῦλος δευτέρου πεπειρασθαι γάμου; περὶ μὲν γὰρ ἐπισκόπου νομοθετῶν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον προτέρῃ φησίν· «Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον . . . », περὶ δὲ διακόνου «Διάκονοι, φησίν, ἔστωσαν μίς γυναικὸς ἄνδρες . . . » καὶ χήρας δὲ καθιστάς, «Χήρα, φησίν, . . . » (Ἐπίτομη εἰς Ματθ. τόμ. 14, Migne τόμ. 13, σελ. 1241). Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἱερώνυμος, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς Οὐεσπανίον. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τὸ Τίτ. 1, ὅ ἐν τῇ δευτέρῃ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν λέγει τὰ ἐξῆς: «Ἐπιστομίζει τοὺς αἰρετικούς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας . . . ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελεγεῖς κολάζων καὶ οὐκ ἀφίεις μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην . . . Ἴστε γὰρ ἅπαντες, ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας». Καὶ ὁ Ἀμβρόσιος, ἀναφερομένου εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Παύλου καθοριζόμενα προσόντα τοῦ κληρικοῦ, λέγει τὰ ἐξῆς: «Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γάμῳ νόμος ἐστὶ μὴ δευτεροῦν τὸν

Καὶ τσαῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ νόημα τῶν περι-
ῶν ὁ λόγος ἀποστολικῶν λόγων. Ἦδη ἐνδείκνυται νὰ
ἐξετάσωμεν τὴν διὰ μέσου τῶν χριστιανικῶν αἰώνων ἱ-
στορικὴν τοῦ ζητήματος ἐξέλιξιν, ἐξ ἧς θέλομεν πληρο-
φορηθῆ ἀκριβέστερον καὶ περὶ τοῦ ἐν προκειμένῳ ἐκκλη-
σιαστικοῦ φρονήματος.

γάμον οὔτε δευτέρας συζύγου κτᾶσθαι ἔνωσιν. Ὅπερ πλεί-
στοις θαυμαστὸν φαίνεται, διατί καθίσταται ἐμπόδιον πρὸς
ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν ὁ δεύτερος γάμος ἐτι καὶ πρὸ τοῦ
βαπτίσματος γενόμενος» (de offic. ministr. l. I, c. L.).
Θεωρεῖ τουτέστιν ὁ Ἀμβρόσιος τὸν δεύτερον γάμον ἐμπό-
διον εἰς χειροτονίαν, ἔστω καὶ ἐὰν ἔλαβε χώραν πρὸ τοῦ
βαπτίσματος. Κατὰ τὸν ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδην καὶ πάν-
τες σχεδὸν οἱ νεώτεροι ἐν Ἑσπερία ἐρμηνευταί, Meyer,
Dewette, Weis, Bisping κ. λ. π. ἐρμηνεύουσι τὸ χωρίον
κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἔννοιαν, τὴν ἀποκλείουσαν πᾶν εἶδος
διγαμίας, ἤτοι εἰς τὴν ἔννοιαν τὴν δηλοῦσαν τὸν μόνον
καὶ πρῶτον γάμον (Περὶ τοῦ γάμου τῶν ἤδη κληρικῶν.
Κοιν)λις 1910, σελ. 4.) Ἀλλὰ καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς
Χάλκης ἐκ τῶν ἀρχιμανδριτῶν Γερμανοῦ Στρινοπούλου
(νῦν Θυατείρων), Ἰωάννου καὶ Δημητρίου καὶ τῶν λαϊκῶν
θεολόγων Β. Ἀντωνιάδου καὶ Π. Κομνηνοῦ ἐν ἐκθέσει
ὑποβληθείσῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ ἔτος 1910 ἐξ
ἀφορμῆς τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ζητήματος τοῦ β' γάμου
τῶν κληρικῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κάρολιβιτς ἀπεφάν-
θη, ὅτι τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Γραφῆς ὀρίζουσι μεταξὺ τῶν
προσόντων εἰς χειροτονίαν εἶναι αὐτοὺς μιᾶς γυναικὸς
ἄνδρας, ὅπερ κατὰ τὴν κρατοῦσαν ὀρθοτέραν γνώμην τῶν
Πατέρων σημαίνει μὴ δευτερογάμιον (Γρηγόριος
Παλαμᾶς τεῦχος ΚΗ, σελ. 417).

Ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἐκκλ. πράξει.

Τὸ δυσμενὲς πρὸς τὸν δεύτερον ἐν γένει γάμον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐξόχως διαφαιίνεται καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἰς δίγαμον(1), ἐκδηλοῦται ἐνωρίτατα ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκκλησίᾳ. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 176 μ. Χ., ὅτε συνέγραψε τὸ περὶ πρεσβείας τῶν χριστιανῶν σύγγραμμα αὐτοῦ ὁ Ἀθηναγόρας, χαρακτηρίζεται ὑπ' αὐτοῦ ὁ δεύτερος γάμος ὡς εὐπρεπῆς μοιχείᾳ(2).

Ὁ ὀλίγον τι μεταγενέστερος Τερτυλλιανὸς ἀναμφισβητήτως διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Μοντανιστικῶν ἐπιρροῶν, ὅταν εἰς τὰ τελευταῖα συγγράμματα αὐτοῦ ἀποκηρύττῃ τὸν δεύτερον γάμον ὡς ἀθέμιτόν τι καὶ ἐφάμαρτον(3). Εἰς τὰ προγενέστερα ὁμοῦς συγγράμματα αὐτοῦ, ἅτινα συνέγραψεν ὡς πιστὸν τῆς Ἐκκλησίας τέκνον, διατυπῶναι τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατοῦν περὶ τοῦ δευτέρου γάμου πνεῦμα, ὅταν ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸν δεύτερον γάμον κατ' ἀνοχὴν καὶ κατὰ συγκατάθεσιν ἢ

(1) Ἡ Ἐκκλησία μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐχεται τὰ ἑξῆς: «Σύ, Λέσιοτα, οἰκειωσάμενος τοὺς δούλους σου (τούτους), ἔνωσον τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάτῃ· δώρησαι αὐτοῖς τοῦ Γελώνου τὴν ἐπιστροφὴν, τῆς πόρνης τὰ δάκρυα, τοῦ ληστοῦ τὴν ἐξομολόγησιν· ἵνα διὰ μετανοίας ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ τὰς ἐντολάς σου ἐργαζόμενοι, καταξιωθῶσι καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας» (Ἴδε ἐν τῷ Εὐχολογίῳ ἀκολουθίαν εἰς δίγαμον, τὴν εὐχὴν τὴν εὐθὺς μετὰ τὸν ἀραβῶνα ἐπακολουθοῦσαν).

(2) κεφ. 33.

(3) «Τὸν δεύτερον γάμον δέον νὰ ἀποκαλέσωμεν εἶδος μοιχείας» (de exhortatione castitatis c. 9). Καὶ ἀλλαγῶν «τὸν δεύτερον γάμον κρίνομεν ὁμοίως τῇ μοιχείᾳ ἀπηγορευμένον» (de monogamia c. 15).

Ἐκκλησία ἐπέτρεψεν εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς. Ἀκριβῶς δὲ ἐπικαλεῖται εἰς ἀπόδειξιν τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου, τὴν ἀπαγορεύσασαν εἰς τοὺς διγάμους νὰ προΐστανται τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποκλείουσαν τὴν δίγαμον χήραν τῆς ἐν τῷ κατωτέρῳ κλήρῳ συγκαταριθμῆσεως. «Πόσον, λέγει, τῆς πίστεως ἀποσπᾶ, πόσον ἀντιτίθεται τῇ ἀγνότητι ὁ δεύτερος γάμος, διακηρύττει ἡ ἐντολὴ τοῦ ἀποστόλου, ὅταν δὲν ἐπιτρέπη νὰ προΐστανται (ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) οἱ δίγαμοι, ὅταν δὲν ἐπιτρέπη εἰς τὴν χήραν νὰ καταλεχθῇ ἐν τῷ κλήρῳ, ἐὰν δὲν εἶνε ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή. Ἐπειδὴ ὁ βωμὸς τοῦ Θεοῦ καθαρὸς προσήκει νὰ προβάλληται»(1).

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων συγγραμμάτων αὐτοῦ, μολονότι ταῦτα συνεγράφησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μοντανιστικῶν πλανῶν καὶ ὑπερβολῶν, δυνάμει νὰ συναγάγωμεν ἄριστα τὴν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τερτυλλιανοῦ κρατοῦσαν. Διότι, ὅταν ὁ Τερτυλλιανὸς ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ δεύτερος γάμος δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένος, καὶ εἰς ἀπόδειξιν αὐτοῦ προσάγει, ὅτι οἱ ἐν τῷ κλήρῳ ἐκ τῶν μονογάμων λαμβάνονται, ἐμφαίνει σαφῶς, ὅτι τὸ κρατοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἑστῶς ἦτο οἱ ἐν τῷ κλήρῳ νὰ εἶναι μονόγαμοι. «Ἄκουσον, λέγει ὁ Τερτυλλιανός, καὶ τὴν λεπτολογωτάτην ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρηματολογίαν. Αὐτὸς γὰρ, φασίν, ὁ ἀπόστολος ἐπέτρεψε τὸν δεύτερον γάμον, ὥστε μόνους ἐκεῖνους, οἵτινές εἰσιν ἐν τῷ κλήρῳ, εἰς τὸν ζυγὸν τῆς μονογαμίας ὑπήγαγε. Διότι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον εἰς μερικοὺς μόνον παραγγέλλει, τοῦτο οὐχὶ εἰς ὅλους παραγγέλλει». Αὕτη εἶνε ἔνστασις ὑπὸ τῶν ὑπεραμυνομένων τῆς νομιμότητος τοῦ δευτέρου γάμου τῶν λαϊκῶν προβαλλομένη. Προφανῶς δὲ ἀποδει-

(1) Ad uxorem, lib. I, c. vii.

κνύεται ἐξ αὐτῆς, ὅτι τόσον διὰ τοὺς μοντανίζοντας καὶ ἀποκηρύττοντας τὸν δεύτερον γάμον, ὅσον καὶ δι' ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἀπεκήρυττον αὐτὸν ἀλλ' ἐθεώρουν τοῦτον θεμιτόν, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἐπίσκοποι κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν ἔπρεπε νὰ εἶνε μονόγαμοι. Εἰς τὴν ἔνστασιν ταύτην ὁ Τερτυλλιανὸς μεταξὺ ἄλλων ἀπαντᾷ καὶ τὰ ἐξῆς: «Πόθεν λαμβάνονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ κλῆρος; Οὐχὶ ἐκ πάντων; Ἐὰν λοιπὸν δὲν διατηρῶνται πάντες μονόγαμοι, πόθεν θὰ εὐρεθῶσιν οἱ μονόγαμοι κληρικοί; Ἡ θὰ χρειασθῆ νὰ συσταθῆ ἄλλη τις τάξις ἰδία μονογάμων, ἐξ ἧς νὰ γίνεταί ἡ ἐκλογή τῶν κληρικῶν; Ἀλλ' ὅταν ἐξανιστάμεθα καὶ ἐξοργιζώμεθα κατὰ τοῦ κλήρου (διγαμοῦντος), τότε ἐν οἱ πάντες ἐσμέν, τότε πάντες ἱερεῖς, ἐπειδὴ ἱερεῖς ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἐποίησεν (Ἀποκαλ. 1,6)»(1). Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι τοῦ Τερτυλλιανοῦ ἔχωσιν ὀρθῶς, ἀποδεικνύεται ὅμως ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τούτων σαφέστατα, ὅτι ἡ γενικὴ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας ἦτο νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ ἐν τῷ κλήρῳ οἱ δίγαμοι.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ὁ Ἰππόλυτος κατηγορεῖ δριμύτατα τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Κάλλιστον (217-222), διότι ἐπ' αὐτοῦ «ἤρξατο ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι δίγαμοι καὶ τρίγαμοι καθίστασθαι εἰς κλήρους. Εἰ δέ τις καὶ ἐν κλήρῳ ὄν γαμοίη, μένει τὸν τοιοῦτον ἐν τῷ κλήρῳ ὡς μὴ ἡμαρτηκότα»(2). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου προφανῶς ἐξάγεται, ὅτι ἡ κρατοῦσα ἐν Ρώμῃ παλαιότερον συνήθεια, ἣτις ἀπὸ τοῦ Καλλίστου ἤρξατο ἀθετουμένη, ὑπῆρχεν ἐπὶ τὸν κλήρον νὰ μὴ ἀναβιβάζωνται δίγαμοι, μηδὲ νὰ ἔρχηται εἰς

(1) de monogamia c. xii' προβλ. καὶ de exhortatione castitatis cap. vii.

(2) Φιλοσοφούμ. IX, 12.

γάμον ὁ εἰς τὸν κλῆρον εἰσελθὼν. Παρουσιάζει λοιπὸν ὁ Ἰππόλυτος κρατοῦσαν ἤδη παλαιόθεν τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ ἐκλέγωνται οἱ κληρικοὶ ἐκ τῶν μονογάμων καὶ ὡς ἐφάμαρτον τὸ νὰ ἐλθῆ εἰς γάμον κληρικός τις.

Ἄλλ' ἰδοὺ λοιπὸν, θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἤδη ἐνωρίτατα, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἔχομεν περίπτωσιν εἰσόδου διγάμων καὶ τριγάμων ἐν τῷ κλήρῳ(1).

Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ὑπενθυμίζομεν πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ περίπτωσις αὕτη κινεῖ εὐθὺς τὴν κατάκρισιν καὶ ἀγανάκτησιν τῶν ἀληθινῶν ἐκπροσώπων τοῦ γνησίου χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἔνοχος παράβασις καὶ καινοτομία. Ἐπειτα δὲ κρίνομεν χρήσιμον νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ παράβασις αὕτη τοῦ Καλλίστου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶνε τόσο βαρεῖα, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἡμᾶς ἐφαίνετο, ἀλλὰ μᾶλλον πρόκειται περὶ περιπτώσεως κατὰ πάντα κανονικῆς καινονομίμου. Διότι πιθανώτατα πρόκειται περὶ διγάμων οὐχὶ μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς δύο γάμους ἐλλοπόντων, ἀλλὰ περὶ διγάμων, οἵτινες πρὸ τοῦ βαπτίσματος διετέλεσαν ἐν χηρείᾳ, βαπτισθέντες δὲ ἐνυμφεύθησαν πάλιν, εἰς νέον καὶ πρῶτον μετὰ τὸ βάπτισμα γάμον ἐλθόντες. Ἀκριβῶς δὲ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὑπῆρχε διαφωνία μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς.

Ὅτι βεβαίως τὸ βάπτισμα ἀναγεννῶν καὶ ἀνακαινίζον τὸν βαπτιζόμενον καθαίρει αὐτὸν ὅλως καὶ ἀπαλλάσσει πάσης ἀμαρτίας, καθιστῶν αὐτὸν νέον ἄνθρωπον, καινὴν ἐν Χριστῷ κτίσιν, τυγχάνει δίδαγμα ἀνέκαθεν

(1) Ταύτην δὲ φαίνεται ὑπαινιττόμενος καὶ ὁ Τερτυλλιανός (ad exhortatione castitatis c. vii καὶ ix), μολονότι εἶνε ζήτημα, ἐὰν τοιαύτην τινὰ ἔννοιαν ἐνέχωσιν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Τερτυλλιανοῦ.

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόμενον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρμώμενοι πολλοὶ τῶν χριστιανῶν ἠρέμουν τὰ ἔτη τῆς ζωῆς των ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ βαπτίσματος των(1). αἱ δ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκκλησίαι ἐξετάζουσαι τὰ προσόντα τῶν μελλόντων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν κλῆρον δὲν ἐλάμβανον σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τὴν πρὸ τοῦ βαπτίσματος διαγωγὴν αὐτῶν, ἀλλὰ προσεῖχον εἰς τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα ἀναστροφὴν τούτων. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ εἰκοστῷ κανόνι αὐτοῦ ὀρίζει μεταξὺ ἄλλων, ὅτι «τὰ ἐν τῷ κατηγουμένῳ βίῳ γεγόμενα εἰς εὐθύναν οὐκ ἄγεται», αἱ ἐκκλησίαι δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἀνεξετάστως τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος διγαμήσαντας ἐδέχοντο εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐκφράζει τὸ φρόνημα καὶ τὴν πράξιν αὐτῶν αὐτὸς οὗτος ὁ 17ος ἀποστολικὸς κανὼν ὀρίζων τὰ ἑξῆς: «Ὁ δυοὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ παλλακὴν κτηράμενος οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὄλωσ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ».

Ἡ Δύσις ὅμως δὲν παρουσιάζεται οἰκείως ἔχουσα πρὸς τὴν συνήθειαν ταύτην. Ἐκπλήττεται διὰ τοῦτο ὁ Ὁκεανός, ἐν ἐπιστολῇ τὴν ὁποίαν ἀποστέλλει πρὸς Ἱερώνυμον, ἐπὶ τῷ ὅτι ὁ Καρτέριος, ἐπίσκοπος τῆς Ἰσπανίας, «μίαν πρὶν ἢ βαπτισθῆ, καὶ ἑτέραν μετὰ τὸ βάπτισμα τῆς πρώτης θανούσης ἠγάγετο σύζυγον»· καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι τοῦτο ἀντέκειτο πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀποστόλου, ὅστις ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν προσόντων, αἰτινα ὁ μέλλων νὰ χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος ἔπρεπε νὰ ἔχη, συγκατέλεξε καὶ τὸ νὰ εἶνε οὗτος μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ. Εἰς τοῦτον ὁ Ἱερώνυμος προφανῶς ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνηθείας ἀπαντᾷ ὅτι «ὀλόκληρος ὁ κέ-

(1) Leclercq, παρὰ Gabrol dictionnaire d' archeologie κ.λ.π. Τόμ. Β' σελ. 2806.

σμος ἦτο γεμάτος ἀπὸ τοιαύτας χειροτονίας»(1). Ἐκ τῆς ἐκπλήξεως ὁμοως, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς τὸν Ὁκεανὸν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰσπανοῦ ἐπισκόπου Καρτερίου, ἐμφαίνεται σαφῶς, ὅτι ἐν τῇ Δύσει δὲν εἶχεν ἐπικρατήσει νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν Ἱερωσύνην οἱ πρὸ τοῦ βαπτίσματος δίγαμοι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀνατολήν.

Ἐσημειώθη μάλιστα ἐν τῇ Δύσει καὶ διαφωνία μεταξὺ Αὐγουστίνου καὶ Ἱερωνύμου ὁξυνθεῖσά πως, τοῦ μὲν Ἱερωνύμου ὑποστηρίζοντος κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνήθειαν, ὅτι δὲν εἶνε πράγματι δίγαμος ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ τοῦ βαπτίσματος συνῆψε τὸν πρῶτον γάμον καὶ ἐν χηρείᾳ λαβὼν τὸ βάπτισμα συνῆψε μετ' αὐτὸ δεύτερον γάμον, ἐφ' ὅσον ἡ πρώτη γυνὴ ἀπέθανε πρὸ τοῦ βαπτίσματος· τοῦ δὲ Αὐγουστίνου ὑποστηρίζοντος τὸ ἐναντίον. (2) Ὁ Πάππας Ἰννοκέντιος δ' ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην υἱοθετήσας τὴν ἀποψιν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ κηρύξας δίγαμον καὶ ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη σύζυγος ἀπέθανε πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ ὅστις ἐν χηρείᾳ βαπτισθεὶς ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τὸ βάπτισμα(3).

(1) *Epist. LXIX ab Oceanum n. 2.* «Δὲν λέγω, προσθέτει ὁ Ἱερώνυμος, περὶ πρεσβυτέρων, οὐδὲ περὶ κατωτέρου τινὸς βαθμοῦ, ἀλλ' ἔρχομαι εἰς τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς ὁποίους ἐὰν θελήσω χωριστὰ νὰ ὀνομάσω, τοσοῦτος ἀριθμὸς θὰ συναχθῆ, ὥστε τὸ πλῆθος τῶν τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου θὰ ὑπερβληθῆ. Προφανῶς ὁ Ἱερώνυμος καταντᾷ εἰς ὑπερβολὴν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν διγάμων τούτων, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἄλλου χωρίου αὐτοῦ, ἐνθα ἐκφράζεται μετριώτερον παρατηρῶν ἀπλῶς, ὅτι «τοιούτου εἴδους ἱερεῖς ὑπάρχουσι μερικοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» (*Apologia contra Rufinum l. 1*).

(2) *Valton* παρὰ *Vacant et Mangenot*, *dictionnaire* τόμ. II, σελ. 884.

(3) *Epistol. ad Vitricium* (παρὰ *Mansi* τόμ. 3, σελ. 1034), πρὸ παντὸς δὲ τὴν ἐπιστολὴν *XXII ad episcopos Macedoniae* (παρὰ *Mansi* 3, 1059), οἵτινες ἐπίσκοποι τῆς

Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοῦς ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ κατὰ πάντα ὀρθὴ ἀντίληψις τοῦ νὰ ἀριθμῶνται οἱ γάμοι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς γεννήσεως. Οὕτω, εἰς εἰδωλολάτρης, ὁ ὁποῖος πρὶν ἢ βαπτισθῆ συνεδέσθῃ διαδοχικῶς μὲ μίαν ἢ δύο γυναῖκας, αἵτινες ἀπέθανον πρὶν ἢ οὗτος βαπτισθῆ, δὲν ἐλογίζετο ὡς διγάμος ἢ τρίγαμος ἐὰν μετὰ τὸ βάπτισμά του ἤρχετο εἰς νέον γάμον, ἀρκεῖ νὰ ἔλαβε τὸ βάπτισμα ἐν χηρείᾳ διατελῶν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶνε ὀρθοτάτη, τοσοῦτη μᾶλλον ὅσοι ὁ ἐλεύθερος ἢ φυσικῶς λεγόμενος γάμος, τὸν ὁποῖον συνήπτον καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, ἀνέκαθεν, ὡς ἐμφαίνονται ἐκ μαρτυρίας τοῦ ἀποστολικοῦ πατρὸς Ἰγνατίου(1), δὲν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστηριακῆ, ἔνωσις, ὡς ἱερὸν μυστήριον γάμου. Κατὰ τὰ ἄλλα ἢ κατὰ τῆς διγαμίας τῶν κληρικῶν ἀντίληψις ὑπῆρξε καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ αὐστηροτάτη, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἐπεκταθεῖσα καὶ ἐπὶ τῶν κατωτέρων τοῦ κλήρου βαθμῶν, τῶν ἀναγνωστῶν τουτέστι καὶ ψαλτῶν. Καὶ ἐξάγεται μὲν τοῦτο καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ 17ου ἀποστολικοῦ κανόνος, ὅστις λέγει, «ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακείς μετὰ τὸ βάπτισμα.... οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ δὲλος τοῦ κατὰ

Μακεδονίας ἀνήκον μὲν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ρώμης, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πικρὴν ἐπικοινωνίαν εἶχον υἱοθετήσει, φαίνεται, τὴν συνήθειαν νὰ δέχονται εἰς τὴν ἱεροσύνην τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος διγάμους. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ὁ Ἰγνακέντιος κρίνει καθαιρετέους καὶ τοὺς χήραν ἢ ἀπαλειμμένην ἔχοντας ὡς σίζυγον κληρικούς, σθηριζόμενος ἐπὶ τῆς διαταξῆς τοῦ Λευτ. 21, 7. Πρὸβλ. καὶ Λεου Εἰσὶν. XII c. v.

(1) «Πρόσθετε δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμοιμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιείσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἢ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν» (Ἰγνατίου πρὸς Πολύκαρον κεφ. 5).

λόγου τοῦ ἱερατικοῦ». Ἡ τελευταία αὕτη φράσις ἐτέθη ἀκριβῶς διὰ τὴν συμπεριλάβη καὶ πάντας τοὺς κατωτέρους κληρικούς. Διὸ καὶ ὁ Βαλσαμῶν ἀπορεῖ πῶς «ἀναγνώσται πολλοὶ διαγαμήσαντες εἰς τοὺς οἰκελοὺς βαθμοὺς διετηρήθησαν»(1). Ρητῶς ὁμοῦς ἢ ἀπαγόρευσις τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κατωτέρων κληρικῶν, τῶν ἀναγνωστῶν τουτέστι καὶ ψαλτῶν, καθορίζεται ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διαταγαῖς, ἐνθα ἀναγράφονται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἰπηρετάς δὲ καὶ ψαλμοδοὺς καὶ ἀναγνώστας καὶ πυλωροὺς καὶ αὐτοὺς μονογάμους εἶναι κελεύομεν· εἰ δὲ πρὸς γάμου εἰς κλήρον παρέλθωσιν, ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς γαμεῖν, εἴ γε πρὸς τοῦτο πρόθεσιν ἔχωσιν, ἵνα μὴ ἀμαρτήσαντες κολάσεως τύχωσι»(2). Καὶ ἐπεκράτησε μὲν βραδύτερον χαλαρωτέρα ὡς πρὸς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ψάλτας ἀντίληψις, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους τρεῖς βαθμοὺς οὐδεμίαν οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνεχωρήθη οἰκονομία, οὐδ' ἐπεδείχθη ἀνοχή.

Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων προσήγαγον ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων αὐτῶν καὶ μαρτυρίαν τινὰ ἐξ ἐπιστολῆς τινος(110ης) τοῦ Θεοδώρητου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσημειώθησαν περιπτώσεις διγάμων ἐπισκόπων· ἡ περίπτωσις τοῦ Διογένους, τὸν ὁποῖον ἐχειροτόνησαν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρος ὁ Κύρου καὶ Ἀκάκιος ὁ Βερροίας, καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Δομνίνου ἐπισκόπου Καισαρείας. Προσάγει δὲ ταύτας ὁ Θεοδώρητος εἰς δικαιολογίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης χειροτονίας τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἰβηρηναίου ἀνδρὸς ἐναρέτου. ἀλλὰ διγάμου. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ περιπτώσεις εἶνε σύγχρονοι τοῦ Ἱερωνύμου καὶ ἐσημειώθησαν σχε-

(1) Σύνταγμα ἱ. κανόνων Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. Β' σελ. 23.

(2) Ἀποστ. διαταγ. βιβλ. ΣΤ' κεφ. ιζ'.

δὸν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔλαθε χώραν ἢ μεταξὺ Αὐγουστίνου καὶ Ἱερωνύμου διχογνωμία ὡς πρὸς τὸ ζήτημα, ἐὰν οἱ πρὸ τοῦ βαπτίσματος διγαμίσαντες εἶνε ὄντως διγάμοι. Ἀσφαλῶς λοιπὸν πρόκειται περὶ τοιούτων διγάμων, πρὸ τοῦ βαπτίσματος, χειροτονίας τῶν ὁποίων ἐγνώριζε πολλὰς, ὡς εἴπομεν ἤδη, ὁ Ἱερώνυμος. Συνεπῶς καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη δὲν ἀποδεικνύει τίποτε καὶ κατ' οὐδένα λόγον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς διγαμίας τῶν κληρικῶν, ἔστω καὶ κατ' οἰκονομίαν(1).

Ὅτι δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀγνοεῖ πᾶσαν συγκατάβασιν καὶ οἰκονομίαν πρὸς τοὺς διγάμους ἱερωμένους, μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ὁ τρίτος κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης. Ὁ κανὼν αὗτος παρουσιάζει τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόχριστον βασιλέα πρόσφωνοῦντα τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ,

(1) Ὁ Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Τύρου, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ Θεοδώρητος, καθηρέθη, οὐχὶ ὅμως ὑπὸ τῆς Γ' Οἴκου. Συνόδου, ὡς ἐσφαλμένως ὑπεστήριζάν τινες (Α. Γεωργιάδου, ἐνθ. ἀνωτέρω σελ. 11 καὶ τὸ εἰς τὸ Πανορθόδοξον ὑποβληθὲν ὑπόμνημα τοῦ Μητροπ. Μαυροβουνίου), ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος διὰ θεσπίσματος καθαιρεῖ αὐτὸν ὡς Νεστοριανίζοντα. Ἀκριβῶς δὲ τὸ τμήμα τοῦ θεσπίσματος τὸ ἀφορῶν εἰς τὸν Εἰρηναῖον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ὅστε δὲ πάντας τῇ πείρᾳ μαθεῖν ὡς ἡ ἡμετέρα θειότης ἀποστρέφεται τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου πίστιν, θεσπίζομεν Εἰρηναῖον τὸν πάλαι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην παρ' ἡμῶν ἀγανακτήσει ὑποβληθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἴσμεν ὅπως μετὰ δύο γάμους, ὡς μεμαθήκαμεν, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, τῆς Τυρίων πόλεως γεγονότα ἐπίσκοπον, τῆς μὲν ἐν Τύρῳ ἀγίας Ἐκκλησίας ἐκβληθῆναι, ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ πατρίδι διάγειν ἡσυχάζοντα, παντελῶς τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱερέως ἔστερημένον (Mansi τόμ. 5, σελ. 417—420). Προφανῶς ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν καθαιρεῖται ὁ Εἰρηναῖος, εἶνε τὰ ὑποπτα αὐτοῦ φρονήματα, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοτε εἶχε τιμωρηθῆ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

«ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγόμενους καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας καθαροὺς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους, ἀνακαθᾶραι τε τὰ ἐξ ἀθέσμων γάμων τούτοις ἐπιτριβέντα μύση». Ὡσαύτως ἐμφανίζει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τὴν «αὐστηροτέραν ὑποστηρίζοντας ἀντίληψιν καὶ τὸν τῆς ἀκριβείας τηρηθῆναι κανόνα προτιθεμένων». Οἱ διατελοῦντες δὲ ὑπὸ τὸν θεοφύλακτον θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερεῖς τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας προέκριναν νόμον «εἰς ἐν ἀμφοτέρα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ καὶ θεοφιλῶς, ὡς μήτε τὸ πρᾶον ἐκλυτον, μήτε στύφον τὸ αὐστηρὸν» καταλειφθῆ. Προφανῶς λοιπὸν ἐπεκράτησε πνεῦμα ἐπεικειας καὶ φιλανθρωπίας, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἐκ τῶν διγαμησάντων, οἱ μὲν μέχρις ὠρισμένης ἡμερομηνίας ἐμμελνάντες ἐν τῇ διγαμίᾳ καὶ μὴ μετανοήσαντες ἐκρίθησαν ἄξιοι καθαιρέσεως κανονικῆς πλήρους· οἱ δὲ μετανοήσαντες ἐν τῇ μεταξὺ καὶ ἐκδιώξαντες τὰς δευτέρας συζύγους κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβιον ἀργίαν. Καὶ ἔδοξε περὶ αὐτῶν «πεπαῦσθαι μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχειν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα· εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεία τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον». Ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδιαιτέρον ἀκρόμη ἐπιτίμιον καθυπέβαλεν αὐτοὺς ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον, μὴ θεωρηθείσης ἐπαρκοῦς ποινῆς τῆς ἰσοβίου ἀργίας(1).

1) «Ἴδῃ ἐπὶ ρητόν τινα χρόνον ἐπιτιμηθέντας» προστίθεται ὁ κανὼν. Ἡ σειρά δὲ τοῦ λόγου καθιστᾷ εἰς πάντα φανερόν, ὅτι τὸ ἐπιτίμιον τοῦτο ἦτο ὅλως διακεκριμένον τῆς ἰσοβίου ἀργίας, οὐδαμῶς δὲ ἐπρόκειτο περὶ ἀργίας τινὸς καθ' ὠρισμένον χρόνον καὶ τὴν ἰσοβίου ἀργίαν ἀναιρούσης.

Οικονομίαν τινά ἐχρησιμοποίησαν ἡ Σύνοδος μόνον ἀπέναντι τῶν εἰς ἓνα καὶ πρῶτον γάμον, μετὰ τὴν χειροτονίαν ἑμῶς, ἐλθόντων πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἢ ὑποδιακόνων ἢ τῶν χήραν σύζυγον λαθόντων. Περὶ τούτων, ἐφ' ἧσον, ἐννοεῖται, διελύθη τὸ ἄθεσμον συνοικέσιον αὐτῶν, ἔκρινεν ἡ Σύνοδος νὰ ἀποκατασταθῶσιν εἰς τοὺς ἰδίους βαθμούς, ἀφ' οὗ τιμηθῶσι διὰ προσκαίρου ἀργίας, νὰ ἀποκλεισθῶσι δὲ τῆς εἰς μεῖζονα βαθμὸν προαγωγῆς.

Ἴνα δὲ μὴ νομισθῆ, ὅτι διὰ τῶν μέτρων τούτων τῆς ἐπιεικείας ἤρθησαν ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κύρος τῶν δύο ἀποστολικῶν κανόνων, οἵτινες ἐπιβάλλουσι κατὰ κράτος εἰς πάντα κληρικὸν διγαμήσαντα ἢ χήραν λαθόντα, ἢ ἐν Τρούλλῃ σύνοδος καθορίζει μὲν σαφῶς, ὅτι τὸ μέτρον αὐτῆς τοῦτο ἔχει ἰσχὺν προσωρινήν, διὰ τοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρεκτραπέντας ἰσχύον, ἀνανοεῖ δὲ τοὺς κανόνας τούτους καὶ ὀρίζει διὰ πάσαν εἰς τὸ μέλλον παρομοίαν παράθεσιν νὰ ἰσχύωσιν αἱ ποιναί, αἱ ὑπὸ τῶν δύο τούτων κανόνων ἐπιβαλλόμεναι.

Αὕτη εἶνε ἡ ἐπιεικεία τῆς Πενθέκτης. Καὶ ἡ εἰς ἰσόθειον ἀργίαν καταδίκη τῶν ἐκδηλωσάντων μετὰ νομίαν δευτερογάμων ὑπήρξε τὸ μόνον μέτρον τὸ ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας ὑπαγορευθὲν εἰς τοὺς συγκροτήσαντας τὴν Σύνοδον ἐκείνην.

Ἰσοσάυτα καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς πρὸς τοὺς διγάμιους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱεροσύνην κρατησάντων. Ἴδθι ἐρχόμεθα νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ ζήτημα, εἰάν δύναται ὁπωσδήποτε νὰ ἐπιτραπῆ ἢ νὰ γίνῃ ἀνεκτὸς ὁ δεῦτερος γάμος τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν.

Δύναται νὰ ἐπιτραπῆ ὁ δεύτερος γάμος εἰς τοὺς ἐ. χηρεῖα κληρικούς ;

Ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ πρωτοστατήσαντες ὑπὲρ τοῦ νὰ ἐπιτραπῆ ὁ δεύτερος γάμος εἰς τοὺς ἐν χηρείᾳ κληρικούς ἀνεγνώρισαν, ὅτι μόνον κατ' οἰκονομίαν δύναται τὸ μέτρον τοῦτο νὰ συγχωρηθῆ καὶ μάλιστα ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου(1). Τόσον σοβαρὰ ἀναγνωρίζονται καὶ ὑπὸ τούτων τὰ κωλύματα, τὰ παρεμποδίζοντα, ὅπως ἐπιτραπῆ ὁ δεύτερος γάμος.

Καὶ ἀληθῶς δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ κανονικῆς τινος διατάξεως συνήθους, τὴν ὅποیان θὰ ἤρκει νέα τις διάταξις ἄλλης τινὸς Οἰκουμενικῆς Συνόδου νὰ μεταβάλλῃ ἢ νὰ μεταρρυθμίσῃ. Πρόκειται περὶ ἐντολῆς ἀποστολικῆς, ἐν αὐτῇ τῇ Κ. Διαθήκῃ ἐμπεριεχομένης καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς αὐτὴν παραδοθείσης καὶ τηρηθείσης. Τεῖαύτην διάταξιν ὑπὸ ἀποστόλου καθορισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῆς μακραίωνος πράξεως τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἐδείξαμεν, ἐπικυρωθεῖσαν, οἰονδήποτε σῶμα ἐκκλησιαστικόν, ἔστω καὶ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, δὲν δικαιούται κατ' οὐδένα λόγον νὰ μετακινήσῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ(2). Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν,

1) Πρακτικὰ καὶ Ἀποφάσεις Πανορθοδόξου κλπ. σελ. 102—103.

(2) Πόσον τοῦτο εἶνε ἀληθές, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν τοῦ Πανορθοδόξου συνεδρίου. Τὴν ἀπόφασίν του, ὅπως ἐπιτραπῆ ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν, ἐστήριξεν ἐπὶ ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἦν «οὐδὲν ἔχει τὸ κατ' ἀρχὴν ἀντιβαῖνον πρὸς τὸ πνεῦμα καθόλου τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὁ ἐν λόγῳ δεύτερος γάμος τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων ἢ διακόνων». Ἐτόνισε δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης προκαταβολικῶς, καὶ ὁ καθηγητὴς Ἀντωνιάδης ἐξ ὀνό-

ὅτι ἡ δικαιοδοσία οἰασδήποτε Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν εἶνε ἀπεριόριστος. Κινεῖται αὕτη ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἅτινα διαγράφει ἡ ἅγια Γραφή καὶ ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις, ἢ διὰ ζώσης φωνῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διασωθεῖσα. Αἱ συνελθοῦσαι δὲ μέχρι τοῦδε Οἰκουμενικαὶ ἡ οἰαιδήποτε ἱερὰ Σύνοδοι δὲν ἔκαμαν τίποτε ἄλλο παρὰ τὰς ἐν τῇ Γραφῇ καὶ τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει συνεπτυγμένως ἐμπεριεχομένας ἀληθείας ἀνέπτυξαν καὶ διετύπωσαν. Οὐδέποτε καὶ εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἀνέτρεψαν ἢ ἠλλοίωσαν δίδαγμα τι ἢ ἔνταλμα Γραφικόν, οὐ μόνον διότι οὐδὲν πρὸς τοῦτο εἶχον δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ διότι, ἀφ' ἧς θὰ ἀπετόλμων τοιοῦτό τι, ὠρισμένως καὶ αὐτοστιγμειθὰ ἔπαυον ν' ἀποτελῶσι συνόδους ἱεράς.

—————
ματος τῆς ἐπιτροπῆς, ὅτι «οὔτε εἰς τὸ γράμμα τῆς ἁγίας Γραφῆς δὲν ἀντιβαίνει ἡ προτεινομένη οἰκονομία, διότι ἡ φράσις τοῦ ἀποστόλου Παύλου «μῆς γυναικὸς ἀνδρα» δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ ζήτημα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἡδὴ κληρικῶν» ! (Πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις κλπ. σελ. 138 καὶ 141). Ἄλλ' ἡ ἐπιτροπὴ τοιαῦτα εἰσηγουμένη δὲν δύναται νὰ ἔξη τὸ θάρρος νὰ κανχᾶται, ἵνα μὴ εἴπωμεν βαρύτερόν τι. Ἐκ τῶν ἑπτὰ ὑπογεγραμμένων ἐν τῇ ἐκθέσει μελῶν τῆς ὁ μὲν Β. Ἀντωνιάδης φέρεται ὑπογεγραμμένος καὶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ἡ τις, ὡς γνωρίζομεν, ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ «μῆς γυναικὸς ἀνδρα» ἀναφέρεται εἰς τὸν δεῦτερον γάμον τῶν κληρικῶν.⁽¹⁾ δὲ Κυζίκου Καλλίνικος ἐν πραγματείαις, τὰς ὁποίας ὡς Βεροῦσίας ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Περιοδικῷ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» κατὰ τὸ ἔτος 1919, ὑποστηρίζει καὶ αὐτός, ὅτι ὁ δεῦτερος γάμος τῶν κληρικῶν προσκρούει εἰς Ἀποστολικὴν ἐντολήν. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πρώταις συνεδριάσεσι τοῦ Πανορθόδοξου τὰ αὐτὰ ὑπεστήριζεν. Ὁ ἀρχιμανδρίτης δὲ Ἰούλιος Σχοιμπάν καὶ ὁ Μαυροβουνίου Γαβριήλ, μάλιστα δὲ τούτων ὁ δεῦτερος, ἀνεγνώρισαν ἐν τοῖς ὑποβληθεῖσιν εἰς τὸ Πανορθόδοξον συνέδριον ὑπομνήμασιν, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Παύλου ἀποβλέπει εἰς τὴν δευτερογαμίαν τὴν μετὰ κηρείαν συμβαίνουσαν. Καὶ ὁμως μεθ' ἡμέρας τινὰς ἄνευ οὐδενὸς αἰτιολογικοῦ εἰσηγοῦνται τὰ ἀντίθετα ::

Ο ἠθικὸς χαρακτήρ
τῆς ἀποστολικῆς ἀπαγορεύσεως.

Ἄλλ' ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἐν τῇ διγαμίᾳ τῶν κληρικῶν δὲν πρόκειται περὶ ἀπαγορεύσεως ἐκ λόγων δογματικῶν ἐπιβληθείσης, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκλείηται καὶ πᾶσα οἰκονομία. Ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ δόγματός τινος, διατί δὲν ἔξ ἡδυνάμεθα νὰ τροπολογήσωμεν τὴν διάταξιν ὑπὲρ τοῦ πνεύμα ἐπιεικειᾶς; Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀρχηγὸν τῆς ὑπὲρ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν κινήσεως, τὸν Νικόδημον Milash δηλαδή, ἔχει μόνον οἱ Θεομοὶ τῆς πίστεως ἔχουσι ἀπόλυτον καὶ αἰώνιον κύρος, ἀλλὰ καὶ οἱ Θεομοὶ τῆς ἠθικῆς. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Θεομοὺς, τοὺς κανονίζοντας τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἵτινες ἔχουσι κύρος οὐχὶ ἀπόλυτον ἀλλὰ σχετικόν, «αἱ ἀλήθειαι μόναι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς οὐδέποτε δύνανται νὰ καταργηθῶσιν ἢ μεταβληθῶσιν, ἀλλὰ δεόν νὰ παραμένωσιν αἱ αὐταὶ πάντοτε» (1). «οἱ Θεομοὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἔχουσι ἀπόλυτον κύρος καὶ ἰσχὺν ἐπὶ πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐπουδῆποτε καὶ ἂν εὗρισκωνται καὶ ἐποτεδῆποτε καὶ ἂν ἔζησαν ταῦτα» (2). Διὰ νὰ εὕναται λοιπὸν διάταξις τις νὰ μεταβληθῆ καὶ μετατραπῆ, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ προσκρούῃ εἰς δόγμα τι πίστεως ἢ μεταβολῆ καὶ ἀλλοίωσις αὐτῆς. Ἡθικαὶ ἐντολαὶ καὶ παραγγελφαὶ τὸ ἐν τῇ Γραφῇ διατυπούμενον ἠθικὸν ἰδανικὸν ἐκφράζουσαι εἶνε ἔξ Ἰσοῦ ἀμετάθετοι καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς οὐδεμίαν μεταβολήν. Καὶ διὰ νὰ καταστήσωμεν τὸ πρά-

(1) Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον (βιβλιοθήκη Μαρσαλίη) σελ. 83.

(2) σελ. 81.

γμα ἐπὶ μᾶλλον συγκεκριμένον καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει περισσότερον ἀρμόζον καὶ πλέον ἐμφανές, παραθέτομεν αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον τῆς Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν προσόντων τοῦ μέλλοντος ν' ἀναδεχθῆ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα.

« Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον ».

Ἀναγνώσατε ἐν πρὸς ἐν τὰ προσόντα, ἅτινα ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καθορίζονται. Ἰπάρχει δι' οἰονδήποτε ἐξ αὐτῶν δογματικόν τι κώλυμα ἀπαγορευόν τὴν κατ' οἰκονομίαν ἔστω μετατροπὴν του; Δὲν σιτηρίζονται ταῦτα ἐπὶ μόνῃς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς; Καὶ ὅμως θὰ ἦτο ὄχι μόνον ἀνήκουστον, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ὅλως Σύνοδος τις ἱερὰ, καὶ μάλιστα Οἰκουμενική, διὰ κανόνος αὐτῆς νὰ ἐρίσῃ ὅτι δύναται ἐπὶ παραδείγματι πλήκτης ἢ αἰσχροκερδῆς ἢ πάροινός τις, ἵνα γένηται δεκτὸς εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, καταργουμένης ἢ τροποποιουμένης τῆς σχετικῆς ἐντολῆς τοῦ ἀποστόλου.

Διὰ νὰ φέρωμεν δὲ καὶ περίπτωσιν τινα ἐλαφροτέραν, οὐχὶ τοσοῦτον πρὸς τὸ ἐν τῇ Γραφῇ ὑποτυπούμενον ἰδεῶδες προσκρούουσιν, ὑπενθυμίζομεν τὴν διάταξιν ἐκείνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἀπαγορεύει ταῖς γυναῖξιν τὸ ἐν ἐκκλησίαις λαλεῖν καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίσθη τὸ ἀρχαιόθεν κρατῆσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθεστῶς, καθ' ὃ δὲν γίνεται δεκτὴ γυνὴ εἰς τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης. Τί φρονεῖτε; Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀνατρέψωμεν τὸ καθεστῶς τοῦτο, ἐκλαμβάνοντες ὡς δικαίωμα Συνόδου Οἰκουμενικῆς, ἵνα διὰ κανόνος αὐτῆς ἐπιτρέψῃ τὴν καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἱερατικὸς βαθμοὺς ἀνοδὸν τῆς γυναικός, ἢ ἔστω καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησι-

αστικοῦ ἄμβωνος ἐμφάνισιν αὐτῆς ὡς διδασκάλου ἐπι-
σήμου ἐν καιρῷ λατρείας; Καὶ δὲν θὰ κατηγανακτοῦμεν
πάντες κατὰ παντὸς μέτρου, τὸ ὅποῖον θὰ ἐπέτρεπε
νὰ ἴδωμεν τὴν γυναῖκα ἐπὶ θρόνου ἀρχιερατικοῦ; Καὶ
ἕως οἱ φεμινισταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ σᾶς εἴπουν: Εἰς ποῖ-
ον δόγμα προσκρούει ἡ εἴσοδος τῆς γυναικὸς εἰς τὸν ἀ-
νώτερον κλῆρον; Καὶ κατὰ τί ὁ κῶδιξ τῆς χριστιανικῆς
πίστεως καὶ ἠθικῆς ἀναιρεῖται μὲ τὸ νὰ παραμερίσωμεν
τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην διάταξιν «αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις σιγάτωσαν»; Ἄφου δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος
ἐποιήσατο δεκτὰς τὰς γυναῖκας ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐκκλη-
σιαστικῇ τάξει τῶν διακονισσῶν, διατί θὰ ἦτο ἀπηγορευ-
μένον εἰς ἡμᾶς, πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν συμ-
μορφούμενοι, νὰ ἀναβιβάσωμεν αὐτὴν καὶ ἔτι ὑψηλό-
τερον;

Ἴδού αἱ ὀλέθριαι συνέπειαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς
θὰ ἐδηγηθῶμεν, ἐὰν θελήσωμεν ν' ἀκολουθήσωμεν ὁδὸν
ἄγνωστον ὅλως πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν· νὰ κα-
τατάσσωμεν δηλαδὴ τὰς ἀποστολικὰς ἐντολάς, κατὰ
τὸ δοκοῦν ἡμῖν, εἰς διαφόρους μικροτέρας ἢ μεγαλειτέ-
ρας σπουδαιότητος βαθμοὺς καὶ ταύτας μὲν μεταρρυθμι-
στέας κηρύττοντες, ἐκεῖνας δὲ ἡμεῖς μὲν σήμερον κρί-
νοντες ἀμεταθέτους καὶ ἀναλλοιώτους, ἄλλοι δὲ αὔριον
κατὰ τὸ ἡμῶν παράδειγμα μεταβλητὰς καὶ ταύτας λο-
γιζόμενοι. Εἶπομεν θὰ ἐδηγηθῶμεν ἀσφαλῶς. Διότι εὖ-
τυχῶς δι' ἡμᾶς ὑπάρχει ἤδη προηγούμενον ἐν ἐκκλη-
σίαις προτεσταντικαῖς, αἵτινες ἀποσεύσασαι τὴν ἀποστο-
λικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, κατὰ τὰς ἀντι-
λήψεις δὲ τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἐρ-
μηνεύοντες, δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀναβιβάσωσι τὴν γυ-
ναῖκα ἐν ὄρα λατρείας καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου ἄμβωνος,
ν' ἀναγνωρίσωσι δὲ εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα καὶ τοῦ ἐν
ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συναθροίσεσι προΐστασθαι !!

Δὲν ὑπάρχουσι παραδείγματα τροποποιήσεως ἐὺαγγελικῶν ἐντολῶν :

Ἄλλά, ἐνίστανται τινες, «ὑπάρχουσι πολλαὶ περιπτώσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καθ' ἃς ἀρχαὶ ἀπόλυτοι ἔσχον ἐν τῇ πράξει μεμετριάσμενην ἐφαρμογήν». Ὡς τοιαῦται δὲ περιπτώσεις προσάγονται ἐνθὲν μὲν αἱ περὶ διαζυγίου, ἐνθὲν δὲ αἱ περὶ ὄρκου ἐν τῇ πράξει κρατήσασαι ἐκκλησιαστικαὶ ἀντιλήψεις(1). Προσῆχθη δ' ἀκόμη καὶ περιπτώσεις ἐκ κανονικῆς διατάξεως τῆς Πενθέκτης, ἣτις, κατὰ τοὺς τὰ τοιαῦτα διατεινομένους πάντοτε, ἀ ν τ ε ν ο μ ο θ έ τ η σ ε τῷ Παύλῳ ὄρισασα, ἵνα οἱ εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦ Ἐπισκόπου ἀναβιβάζομενοι ἑγγαμοὶ πρεσβύτεροι χωρίζωνται τῶν συζύγων των(2).

Εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἔχομεν ν' ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἐάν ποῦ ὑπάρχη τροποποίησις τις εὐαγγελικῆς ἢ ἀποστολικῆς ἐντολῆς ἐν τῇ ἐκκλ. πράξει, στηρίζεται αὕτη ἐπ' αὐτῆς τῆς Γραφῆς, ἣτις πρώτη ταύτας εἰσηγεῖται.

Καὶ δὴ προκειμένου περὶ τοῦ διαζυγίου· ἃς εὕρωσιν ἓνα κανόνα, ὁ ὁποῖος ὄχι νὰ ἀνατρέπη τὸ Εὐαγγελικὸν παράγγελμα τὸ παρεκτὸς λόγου πορνείας κωλύον τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, ἀλλ' ἔστω καὶ ἐλαφρὰν τινα ἐπίεικIAN πρὸς αὐτὸ νὰ ἀναμιγνύη. Ἐς ἀναγνωσοῦν οἱ κανόνες 5ος Ἀποστολικός, 14ος τῆς ἐν Γάγγρα, 102ος τῆς ἐν Καρθαγένῃ, 87ος τῆς ἕκτης, καὶ οἱ 9, 35, 48 καὶ 77 τοῦ Μ. Βασιλείου, καὶ ἂν τολμᾷ τις, ἃς ἰσχυρι-

(1) Πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τοῦ Πανορθοδόξου σελ. 106—108.

(2) Αὐτόθ. σελ. 106, 123—124, 141.

σθῆ, ὅτι αἱ Σύνοδοι καὶ αἱ κανονικαὶ ἐν γένει διατάξεις δὲν ἀπετύπωσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῆς αὐστηρότητι τὸ πνεῦμα τῆς Εὐαγγελικῆς ἐντολῆς. Καὶ ἤνέχθη μὲν σιωπηρῶς ἡ Ἐκκλησία μετριασμόν τινα τῆς Εὐαγγελικῆς αὐστηρότητος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ διὰ τὰς μάζας τοῦ λαοῦ γενομένην, οὐχὶ διὰ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος κληρὸν, οὐδέποτε δὲ ἐτόλμησεν ἐπισήμως διὰ κανόνος ἢ διατάξεως νὰ ἀνατρέψῃ τὴν Εὐαγγελικὴν ἐντολὴν περὶ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου. Ἐσίγησε μόνον ὡς πρὸ κακοῦ τὸ γε νῦν ἀναγκαίου, τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῆς ἐχαρακτήρισεν ὡς κακὸν καὶ μόνον διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν πολλῶν ἀνεκτὸν γινόμενον. Ποῖαν ὁμοιότητα ἢ ποῖαν ἀναλογίαν δύναται νὰ ἔχῃ τοῦτο πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς διγαμίας τῶν κληρικῶν ζητούμενον; Ζητεῖται ὑπ' αὐτῶν τί; Ἐπισήμως μίᾳ Σύνοδος νὰ καθορίσῃ κανόνα ἀνατρέποντα πλήρως ἀποστολικὴν ἐντολὴν καὶ ἀγνωρίζοντα κατὰστασιν οἰκονομίας οὐχὶ διὰ τὰς μάζας τῶν ἀδυνάτων πιστῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν μερίδα τῶν ἐπιλέκτων ἐκείνων ἀκριβῶς, οἵτινες καὶ διὰ τὴν θέσιν καὶ διὰ τὰς εὐθύναις καὶ διὰ τὴν ἀποστολὴν θεοῦ νὰ ἀποτελῶσι τὸ ἄνθος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος! Καὶ θεωρεῖται ἔπειτα ἡ ἀναλογία πλήρης!!

"(1), τι δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν ἕρκον, ἡ ἐκκλησιαστικὴ πράξις εἶνε κατὰ πάντα σύμφωνος πρὸς τὴν Κ. Διαθήκην, ἡ ὁποία παρουσιάζει μὲν τὸν Σωτῆρα ἐπὶ δικαστηρίου δεχόμενον τὸν ἕρκον, τὸν ὁποῖον εἰς Αὐτὸν ἐπιβάλλει ὁ ἀρχιερεὺς, ἐμφανίζει δὲ τὸν Παῦλον ἐπανειλημμένως ἐπικαλούμενον μάρτυρα τὸν Θεὸν πρὸς ἐπιβεβαίωσιν κηρυττομένης ὑπ' αὐτοῦ ἀληθείας. Χωρὶς λοιπὸν νὰ ἀνατρέπῃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πράξις τὴν Εὐαγγελικὴν ἐντολὴν «μὴ ὁμόσαι ἕλως», ἀκολουθεῖ τοῦ κανόνος,

τὸν ὁποῖον ἢ ἐντολὴ αὕτη κληροῖ, τὴν ἐξάλρισιν. τὴν ἀνεγνωρισμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀποστόλου Αὐτοῦ.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ Πενθέκτη Οἴκουμ. Σύνοδος ἀντενομοθέτησεν ἤδη τῷ Παύλῳ, καὶ δὴ προκειμένου περὶ τῆς ὑπὸ συζήτησιν ἐντολῆς αὐτοῦ «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἀνδρα». Ἐφ' ὅσον ἡ Σύνοδος αὕτη ἐνομοθέτησε κατὰ τοῦ ἐγγάμου τῶν ἐπισκόπων, ἀντινομοιετεῖ τῷ Παύλῳ ὀρίζουσα, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος οὐδεμιᾶς γυναικὸς ἢ ἀνήρ. «Ἐὰν λοιπὸν ἢ ἀπέφασις τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἦτο θεῖος κανὼν, ἄρα ἀμετάβλητος, θὰ ἐτόλμα ἢ ὡς ἄνω Σύνοδος νὰ ἀντινομοθετήσῃ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης(†);»

Ἀσφαλῶς οἱ τοιαῦτα διατεινόμενοι λησμονοῦσι πρωτίστως, ὅτι ἐν τῷ παραγγέλματι «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἀνδρα», ὁ τόνος δὲν εἶνε εἰς τὸ «δεῖ», ἀλλ' εἰς τὸ «μιᾶς». Καὶ παραγνωρίζοντες τὸ πνεῦμα τοῦ Παύλου καὶ παρεκδεχόμενοι αὐτό, ὡσεὶ ὁ Παῦλος ὡς ἀπαραίτητον καθῆκον ἐπέβαλλε τῷ κληρικῷ νὰ εἶνε ἔγγαμος, φαντάζονται, ὅτι ὁ σχετικὸς κανὼν τῆς Πενθέκτης ἀποτελεῖ ὄρισμὸν ἀνατρέποντα τὸ ἀποστολικὸν τοῦτο ἔνταλμα.

Ἐπιλανθάνονται ὡσαύτως οὗτοι, ὅτι ὁ Παῦλος προτιμᾷ τὴν ἄγαμον καὶ παρθενικὴν ζωὴν τῆς ἐγγάμου τοιαύτης καὶ θεωρεῖ προτιμότερον διὰ πάντα χριστιανὸν ἄ μένη, εἰ δυνατόν, ἀπερισπάστως τῷ Κυρίῳ ἀφωσιωμένος, παρθελεύων καὶ τῶν κοσμικῶν φροντίδων ἀπέχων. Οὐδαμῶς λοιπὸν ὀρίζει ἡ Πενθέκτη διάταξιν ἀντικειμένην ἢ μὴ συμφωνοῦσαν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ

(1) Ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ Πανορθόδοξου σελ. 123.

Παύλου, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ ἀναβιβάσῃ τοὺς ἀνωτάτους τῆς Ἐκκλησίας λειτουργοὺς εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἐκείνους ἐρίζοντας, πρὸς οὓς ὁ Παῦλος θὰ ἤθελε πάντες οἱ πιστοὶ νὰ ἵπτανται. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον εὐρίσκατο ἡ Πενθέκτη ἐντὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος, ὅσῳ ὁ μὲν Πέτρος παρουσιάζεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καταλιπὼν τὰ πάντα, καὶ τὴν ἰδίαν σύζυγον, ἵνα ἀκολουθήσῃ τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ Κύριος διαβεβαίωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ὅτι «πᾶς ὅς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἕκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει» (Ματθ. 19, 29).

Ἐπὶ πλέον παρατρέχεται ὀλοτελῶς τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεὶς ἀναγκάζεται νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος καὶ ὅτι ὁ κατὰ τὸν κανόνα τῆς Πενθέκτης καλούμενος ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἔγγαμος ἐδικαιούτο ν' ἀρνηθῇ τὴν χειροτονίαν τῆς ἀρχιερωσύνης μένων ὡς πρεσβύτερος, συζῶν μετὰ τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ καὶ ἐξ ἴσου, ὡς καὶ πρότερον, ἀποδεκτὸς τῆς Ἐκκλησίας. Πάντως δέ, ἐν περιπτώσει ἀποδοχῆς τῆς χειροτονίας του εἰς ἐπίσκοπον, τοῦτο θὰ ἐγένετο τῇ προηγουμένῃ ἀμειβαλῆ συγκρατήσει αὐτοῦ τε καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀπὸ συμφώνου οὕτως ἐπερχομένου τοῦ ἀπὸ κλίτης καὶ τραπέζης χωρισμοῦ αὐτῶν, ἵνα εἰς τὸ ἐξῆς ἀμφότεροι σχολάζωσι τῇ προσευχῇ καὶ εἰς πνευματικώτερον ἀρθῶσιν ἐπίπεδον. Ἐὰν δὲ πάντας τοὺς συζύγους προτρέπη ὁ Ἀπόστολος ἵνα ἀπὸ συμφώνου ἀπέχωσιν ἀλλήλων πρὸς καιρὸν, ὅπως σχολάζωσι τῇ προσευχῇ καὶ τῇ νηστείᾳ (Α' Κορ. 7, 5), κατὰ τί τυγχάνει ἀσύμφωνος καὶ ἀντικείμενος πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὁ ἀπὸ συμφώνου καὶ αὐτοπροαίρετος χωρισμὸς πρεσβυτέρου ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα ὁ μὲν πρεσβύτερος ἐπὶ ἀνώτερον βαθμὸν ἱερωσύνης ἀναβιβαζόμε-

νος ἀπερισπάστως δυνηθῆναι ἐπιδοθῆναι εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου πρὸς δόξαν Θεοῦ, ἣ δὲ σύζυγος αὐτοῦ μοναστικὴν ἀκολουθοῦσα βίον ἀφοσιωθῆναι καὶ αὕτη τελείως τῷ Κυρίῳ; Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψει ἀπορεῖ τῇ ἀληθείᾳ, πῶς εὐρέθη σχέσις μεταξὺ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κανόνος τῆς Πενθέκτης τείνοντος καὶ ἀν' ψώτῃ τοὺς ἀνωτέρους λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἐπίπεδα πνευματικώτερα, τὰ ὁποῖα ἐξύμνησεν ὁ Παῦλος, καὶ τῶν προτεινομένων ὑπὲρ τῆς διγαμίας τῶν κληρικῶν μέτρων, ἅτινα τείνουσι τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἀνατρέψωσι τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν περὶ μονογαμίας τοῦ κλήρου καὶ ὅλως διάφορα καὶ ἀντίθετα πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Παύλου καὶ ὀρίσωσι.

Ἡ σοβαρότης τῆς ἀποστολικῆς ἐντολῆς

Ἀπομένει ἐν τούτοις καὶ ἐξετάσωμεν, κατὰ πόσον εἶνε σοβαροὶ οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ θεῖος Παῦλος ἔκρινεν ἐπιβεβλημένον, ἵνα οἱ ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην καλούμενοι τυγχάνωσι μονόγαμοι. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀπόστολος ἐπέτρεψε, θὰ ἠδύνατό τις καὶ εἶπῃ, ἵνα καὶ εἰς πρῶτον, ἔστω, γάμον δικαιοῦται καὶ ἔρχηται ὁ πνευματικὸς ποιμὴν, καθίσταται δύσκολον εἰς νεαρὸν πρεσβύτερον, σχόντα τὴν ἀτυχίαν καὶ στερηθῆναι τῆς συζύγου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀναγνωρίσωμεν τὸ δικαίωμα τοῦ καὶ λάβῃ οὗτος καὶ δευτέραν. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ ἐπὶ τὸν γάμον ἐλθὼν πρεσβύτερος, μὴ ὦν προδήλως ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ ἴδιον χάρισμα τῆς παρθενίας, καλεῖται ἀκουσίως καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τοῦ ἐπισυμβάντος αὐτῷ ἀτυχήματος εἰς ἀγῶνα δυσκολώτερον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ὁ τὴν παρθενίαν ἐκουσίως προτιμήσας αὐτοπραϊρέτως ἀνέλαθεν.

Ἀπαντῶμεν εἰς ταῦτα.

Καὶ πρωτίστως ὡς πρὸς τὴν σοβαρότητα τῶν ἱθι-
κῶν λόγων, οἵτινες ἐπιβάλλουσι τὴν μονογαμίαν τοῦ

κληρικοῦ. Προσέχοντες εἰς τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος περι-
κοπήν τοῦ Θεοῦ Παύλου βλέπομεν, ὅτι πρῶτον μὲν με-
ταξὺ τῶν προσόντων τοῦ ἐπισκόπου τάσσει ὁ ἀπόστο-
λος τὸ «ἀνεπίληπτον», εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ «μια-
γυνηαὶκὸς ἄνδρα» ἐπάγει τὸ «νηφάλιον, σώ-
φρονα, κόσμιον», δὲν παραλείπει δὲ καὶ νὰ προσ-
θέσῃ ὡς ἀπαραίτητον προσὸν καὶ τὸ «τοῦ ἰδίου οἴ-
κου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα
ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος».

Καὶ ὅτι μὲν τὸ «ἀνεπίληπτον» παντὸς λειτουργοῦ
μειοῦται καὶ θίγεται διὰ τῆς δευτερογαμίας, δὲν ὑπάρ-
χει, νομίζομεν, ἀμφιβολία τις, ἀφοῦ καὶ ὁ λαϊκὸς δι-
γάμος εἰς τὴν κρίσιν τῶν πολλῶν μειοῦται πῶς καὶ ἀ-
φοῦ πλειστάκις ὁ δεύτερος γάμος καθίσταται ἀφορμὴ
ψυχρότητος τινος τοῦ εἰς τοῦτον ἐρχομένου πρὸς τοὺς
ἐκ τῆς ἀποθανούσης συζύγου συγγενεῖς αὐτοῦ. Ὅτι δὲ
καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ οἴκῳ τῶν δευτερογαμούντων οὐχὶ σπια-
νῶς ὑπὸ τῆς δευτέρας συζύγου δημιουργοῦνται ἀνωμα-
λῖαι, λόγῳ τῆς δυσμενείας, τὴν ὅποίαν αὕτη δεικνύει
πρὸς τὰ τέκνα τῆς ἀποθανούσης συζύγου, καὶ τοῦτο
πλειστάκις ὑπὸ τῶν πραγμάτων βεβαιοῦται. Οὕτω δὲ
διὰ τὸν δευτερογαμούντα ἱερέα καθίσταται προβλημα-
τικὴ ἢ τήρησις καὶ τοῦ ἄλλου παραγγέλματος «τοῦ ἰ-
δίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον...». Ἐπὶ πλέον δὲν
δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ λειτουργὸς διὰ τῆς δευ-
τερογαμίας αὐτοῦ καθίσταται κατὰφωρος εἰς τὸ πολ-
μνιον, ἔτι δὲν ὑπέρκειται τῆς σωματικῆς ἀδυναμίας,
ἀλλ' ὑπόκειται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἀσθένειαν ἀ-
πέναντι τῶν σαρκικῶν ὀρμῶν, εἰς τὴν ὅποίαν καὶ οἱ
πολλοί. Καὶ βεβαίως διὰ νὰ εἰνέ τις εἰς Θεόν ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως κυριαρχῇ ἐπὶ τῆς ἐμπι-
στοσύνης τοῦ ποιμνίου καὶ δύναται νὰ μεταδίδῃ εἰς τὰς
ψυχὰς τῶν χριστιανῶν πραγματικὸν ἁγιασμόν, ἀνάγ-

κη πᾶσα νὰ παρίσταται εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν ἐν πᾶσιν ἀπρόσκοπτος, ὄντως ἀνεπίληπτος, φυσιογνωμία ἠθική-ὑπέροχος, ὑπερκειμένη τῶν κοινῶν καὶ συνήθων ἀτέμνων, οὐχὶ ὡς εἰς ἐκ τῶν πολλῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκλήθη νὰ εἶνε ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος καὶ πατήρ καὶ ἰατρός. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δέ, καθ' ἣν τὸ ποιμνιον θὰ ἐσχημάτιζε περὶ τοῦ ποιμένου αὐτοῦ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶνε κοινὸς τις ἄνθρωπος, ὅμοιοι πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ πληρώματι θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῶσι, παύει πλέον ὁ ποιμὴν νὰ εἶνε ἰατρὸς ψυχῶν, δύναμις ἀνακαινιστικῆ καὶ ἐξαγιάζουσα, φυσιογνωμία ἐμπνέουσα σεβασμόν, εὐλόγειαν, οἰκοδομήν.

Ἀκριβῶς δὲ τοιούτου ἐμπνευσμένου, ἱκανοῦ νὰ κατακτήσῃ ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν πιστῶν, ἐν πᾶσι σώφρωνος καὶ σεμνοῦ ποιμένος τὴν εἰκόνα εἶχεν ἐν νῷ ὁ Παῦλος ἀπαριθμῶν τὰ διάφορα προσόντα τοῦ ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην καλουμένου. Τοιοῦτος δὲ τις ποιμὴν νηφάλιος, σώφρων καὶ σεμνός, καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμῃ, καθ' ἣν εἶνε ἔγγαμος, ἀσκεῖ τὴν ἐγκράτειαν καὶ νῆψιν καὶ σωφροσύνην καὶ σεμνότητα αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν ἰδίαν σύζυγον σχέσει αὐτοῦ. Πῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ νοηθῆ νηφάλιος καὶ σώφρων καὶ σεμνός, εἰς ἀπέσειε πάντα χαλινὸν καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς νομίμοις ἀπολαύσει καὶ ἠγνός, τὸ ἐν αὐταῖς μέτρον καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἰδίων ὁρμῶν κυριαρχίαν; Καὶ πῶς τοιούτος τις ἐν τῇ νήψει καὶ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ σεμνότητι ἠσκημένος ἤδη καὶ ἐδραιωμένος, ἀντικρύζων τὸν πειρασμὸν τῆς χηρείας, δὲν θὰ μείνη ἄκαμπτος καὶ ἀήττητος ὑπ' αὐτοῦ;

Ἄλλ' ἰδοὺ λοιπόν, ὅτι ὁ ἀτυχήσας διὰ τῆς χηρείας κληρικὸς μὴ ὢν ἐξ ἐκείνων, «οἷς δέδοται» τὸ παρθενεῦσιν, ἀδυνατεῖ νὰ ἀντίσχη εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς σαρκός.

Διατί νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν αὐτῷ, ὅπως λάβῃ γυναῖκα;

Ἀπαντῶμεν:

Οὐδεὶς ἐμποδίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ λάβῃ ταύτην. Κατόπιν ὅμως τῆς φθορᾶς καὶ μειώσεως, τὴν ὁποῖαν οὗτος ὑφίσταται ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ποιμνίου, δὲν δύναται πλέον νὰ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ. Κατόπιν τοῦ θαθέος τραύματος, τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸ ἀνεπίληπτον αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν κατάφωρον καὶ ἐμπράγματον ὁμολογίαν ὅτι δὲν ἐξήρθη εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Παύλου καθοριζόμενα ὄρ.α τῆς νηφαλιότητος, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς σεμνότητος, παύει πλέον νὰ εἶνε ἀνακαινιστικὴ δύναμις, καὶ ἐὰν ἐξακολουθήσῃ μένων εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἐπισκοπεῖ ἀναγκαστῶς καὶ οὐχὶ ἐκουσίως, ὡς κατακυριεύων τῶν κλήρων καὶ μὴ γινόμενος τύπος τοῦ ποιμνίου. Εἶνε ἀνάγκη ἄρα γε νὰ εὕρεσκαται τις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος διὰ νὰ σωθῇ προσοικειούμενος τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσιν; Καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο ὁ ἀτυχήςσας καὶ εἰς δεύτερον γάμον ἐλθὼν πρεσβύτερος, ἀποχωρῶν τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας καὶ τῆς παρὰ τὸ θυσιαστήριον προσεδρίας νὰ ἀναδειχθῇ καὶ πάλιν ἔντιμον μέλος τῆς χριστιανικῆς ποιμνίας; Πρὸς τί ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταλύσει τῆς ἀποστολικῆς ἐντολῆς νὰ παραμείνη πεισιμόνως ἐγγὺς τοῦ θυσιαστηρίου ποιμαίνων ἀναγκαστῶς καὶ ἀλλότριος ὅλως τῆς ἀναζυμωτικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἥτις ἀναδεικνύει τὸν ἱερέα φορέα ἀγιασμοῦ καὶ πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον;

• II σημερινὴ θέσις τοῦ περὶ δευτερογαμίας τῶν κληρικῶν ζητήματος.

| Ἀλλ' ἰδοὺ, ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ κλήρου, θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τις ἰδοὺ ὅτι ὁ κληρὸς κατακρίνει τὴν ἱε-

ραρχίαν ὡς ἀκίνητον καὶ προσηλωμένην εἰς τὰ παλαιὰ καθεστῶτα, ὣν ἡ ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ διατήρησις ἀποβαίνει ἀδύνατος(1). Ἰδού, ὅτι τὸ κακὸν ἐπλεόνασεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀνυποστόλως νὰ διακηρύττεται ὅτι ἐν Σερβίᾳ μέγας ἀριθμὸς ἱερέων ἐκ τῶν ἐν χηρείᾳ διατελούντων «παραλαμβάνουσι παρ' αὐτοῖς παλλακίδας»(2), ἄλλοι δὲ ἱερεῖς ἐν Ρουμανίᾳ «συνῆψαν πολιτικὸν γάμον καὶ δὲν τοῖς ἐγένετο παρατήρησις τις»(3). Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις οἱ ἱερεῖς ὠργανώθησαν εἰς σωματεῖα καὶ ἐν κοινῇ συνεννοήσει καὶ συμφωνίᾳ ἐργάζονται νὰ ἐπιβάλωσι τὰς ἀπόψεις αὐτῶν καὶ διὰ κινημάτων ἐπαναστατικῶν. Ἀπέναντι μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως δὲν εἴμεθα ἄρά γε ἠναγκασμένοι νὰ ἐξεύρωμεν μίαν λύσιν ἐξοικονομοῦσαν τὰ πράγματα καὶ ἀποτρέπουσαν τοὺς κινδύνους;

Ἀπαντῶμεν :

Καλούμεθα λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσωμεν πρὸς τὴν ἀνηθικότητα καὶ νὰ ἐξεύρωμεν ὁδὸν οἰκονομίας, διὰ τῆς ὁποίας οὐ μόνον θὰ στεγασθῇ ἡ ἀνηθικότης αὕτη ἀπὸ παντὸς κολασμοῦ καὶ παιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως, τῶν παλλακίδων, μεθ' ὧν λειτουργοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐνεπλάκησαν, ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας εἰς πρεσβυτέρας προαγομένων, τῶν δὲ ἐκκλησιαστικῶν ποιμένων τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας στεφανούντων! Καὶ τὴν τοιαύτην ἀνοσίαν καὶ ἀνήκουστον συνθηκολογίαν καλεῖται νὰ ὑπογράψῃ Σύνοδος Οἰκουμενική!

Ταῦτα δὲ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν μπολσεβικικῶν κινημάτων, ἅτινα ἀναγνωρίζονται ὡς στασιαστικὰ καὶ ὡς ὑ-

(1) Μητροπολίτης Μαυροβουνίου ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ Πανορθόδοξου σελ. 34.

(2) Ὑπόμνημα ὑποβληθὲν εἰς τὸ Πανορθόδοξον αὐτόθ. σελ. 92.

(3) Αὐτόθ. σελ. 100.

πὸ τὴν ὄθησιν τοῦ κρατοῦντος ἤδη ἐπαναστατικοῦ πνεύματος διεγειρόμενα! Εἰς τρόπον ὥστε ἡ Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων νὰ καλῆται, ὅπως ἀποφασίσῃ οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναστατικῆς ἀνάγκης!

Ἄλλὰ διαφθορὰ ὑπῆρξε πάντοτε ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ Ἐκκλησία δὲ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς χρυσοῦς αὐτῆς αἰῶνας ἔζη ἐν μέσῳ κοινωνίας εἰς μείζονα τῆς σημερινῆς σῆψιν διατελούσης. Οὔτε ἔλειψάνποτε αἱ ἐπαναστάσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν δημιουργούμενος ἐπαναστατικὸς ὄργασμός. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία ἐνέμεινε ἐδραία ἐν τῷ ἀνοθεύτῳ τῆς ἀληθείας θησαυρῷ, μηδεμίαν συνθηκολόγησιν μετὰ τῆς πλάνης ἢ τῆς ἀνηθικότητος καὶ εἰς δυσχερεστέρας τῶν σημερινῶν περιστάσεις συνάψασα. Ὅ,τι ἤδη ἐνδείκνυται εἶνε τοῦτο καὶ μόνον: ἡ εἰς τὸ ἀκέραιον ἀναστίλωσις τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ζητοῦν ἤδη ἱερεῖς τινες τὴν κατάργησιν αὐτῶν, ἀκριβῶς διότι ἀπὸ πολλοὺς προΐσταμένους των δὲν ἔλαβον τὸ παράδειγμα τῆς τηρήσεως αὐτῶν. Ἀθετίσεις τῶν κανόνων ἐὰν δὲν ἀπετολμήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκασταχοῦ ἀρχιερέων, πάντως ὅμως ἐγένοντο ἀνεκταῖ ὑπ' αὐτῶν. Ἐπλέονασεν ἡ παλλακία ἐν Ρουμανίᾳ καὶ Σερβίᾳ μετὰ τῶν κληρικῶν, χωρὶς νὰ ληφθῶσι μέτρα τιμωρητικὰ κατ' αὐτῆς. Τοῦναντίον ἀρχιερεὺς διάσημος, διακρινόμενος μάλιστα μετὰ τῶν κανονολόγων καὶ περὶ τὴν σπουδὴν τῶν κανόνων ἐνασχολούμενος, ὁ Νικόδημος Μίλας, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως ὑπὲρ τῆς δευτερογαμίας τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν! Καὶ πῶς λοιπὸν τώρα οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοὶ θὰ ἔχωσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ σθένος νὰ ἐπιβάλωσι τὸ κύρος τῶν κανόνων;

Εἶνε λοιπὸν πλάνη, καὶ πλάνη ἀξιοθρήνητος καὶ ἀσυγχώρητος, τὸ νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἐκ καθυστερήσεως

δῆθεν περὶ τὴν λύσιν τῶν λυτέων ζητημάτων ἡ Ἱεραρχία χάνει τὸ κύρος καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς(1). Ἐχασε ταῦτα, εἰάν ὄντως τὰ ἔχασεν, ὄχι διότι ἠγγνόησε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθινῆς, τῆς καλῶς ἐννοουμένης προόδου, ἀλλὰ διότι ἔμεινεν ἀδιάφορος ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν κανόνων. Ἄντι λοιπὸν νὰ συνθηκολογῶμεν πρὸς τὴν ἀνηθικότητα καὶ νὰ νομιμοποιῶμεν αὐτὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν, ὅτι ἐκ τῆς «Μπολσεβικικῆς στάσεως καὶ ἐξεγέρσεως τοῦ χηρεύοντος κλήρου ἐπαπελεῖται ὁ ὅλος ἔργανισμὸς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς εἶνε ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ Ρωμαϊκὸν ἀξίωμα *salus patriae suprema lex esto* »(2), ἐπείγουσα ἀνάγκη παρίσταται οἱ τῆς Ἐκκλησίας ποιμένες ν' ἀναστηλώσωσι τὸ κύρος τῶν ἱερῶν κανόνων ἐφαρμόζοντες πιστῶς αὐτούς, ἔστω καὶ εἰάν πρόκηται ἐπὶ καθαιρέσει οὐ μόνον πολυαριθμῶν ἀλλὰ καὶ οἰωνοδήτινων κεφαλῶν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν οὗτοι. Ἐνθυμηθῶμεν τοὺς μεγάλους πατέρας. Καὶ ὅπως θὰ ἐνήργουν ὑπὸ παρομοίας περιστάσεις αὐτοί, οὕτως ἄς ἐνεργήσωμεν καὶ ἡμεῖς, διότι μόνον τότε αἱ Σύνοδοι, τὰς ὁποίας συγκροτοῦμεν, θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ὡς αἰδέσιμοι καὶ ἱεραὶ καὶ ἅγιοι.

Ἡ προτεινομένη λύσις.

Κατὰ ταῦτα τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς μελέτης ταύτης καταλήγομεν, εἶνε, ὅτι ὁ δεῦτερος γάμος τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων εὐρίσκεται προσκρούων οὐ μόνον εἰς τὴν παλαιὰν καὶ μακραίωνα ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν καὶ παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀποστολικὴν ἐντολήν. Δὲν ἐβλέπομεν δέ, κατὰ τίνα τρόπον

(1) Πρακτικὰ Πανορθοδόξου σελ. 34-35.

(2) Αὐτόθ. σελ. 108.

μία Σύνοδος, ἔστω καὶ Οἰκουμενική, θὰ καθώριζεν ἐπι-
σήμως νόμον καὶ κανόνα ἀναιροῦντα καὶ ἀνατρέποντα
ρητὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης διάταξιν. Τοῦτο θὰ ἦτο
οὐ μόνον πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀνήκουστον.

Τὸ πολὺ πολὺ θὰ ἠδύνατο ἡ Ἐκκλησία τὸ ὑπὸ τοῦ
τρίτου κανόνος τῆς Πενθέκτης προσωρινῶς καὶ κατ'
οἰκονομίαν ἰσχύσαν μέτρον ὡς πρὸς τοὺς διγαμήσαντας
ἱερεῖς, νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ πάλιν ἐν ἰσχύϊ. Δηλαδή τοὺς
δευτερογαμοῦντας κληρικοὺς νὰ μὴ ἀπογυμνώνη μὲν
ὀλοτελῶς τοῦ ἱερατικοῦ σχήματος καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀ-
ξίας, νὰ ἀπομακρύνῃ ὅμως τοῦ θυσιαστηρίου εἰς ἰσόβιον
ἀργίαν αὐτοὺς τηροῦσα. Μὴ λησμονῶμεν δέ, ὅτι τὸ μέ-
τρον τοῦτο εἶνε ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἐπιεικέστερον τοῦ ὑπὸ
τῆς Πενθέκτης ὀρισθέντος, διότι οἱ καταδικασθέντες ὑπὸ
τῆς Πενθέκτης εἰς ἰσόβιον ἀργίαν ἱερεῖς ἐχωρίσθησαν
τῶν δευτέρων συζύγων των, ἐνῶ σήμερον πρόκειται ἐν
συμβιώσει δευτερογάμῳ νὰ διατηρήσωσι καὶ τὰς ἐκ τοῦ
ἀξιώματος αὐτῶν τιμάς.

Δύναται ὡσαύτως ἡ διοικοῦσα Ἐκκλησία νὰ μερι-
μνήσῃ καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν οὕτως ἀτυχοῦντων ἱ-
ερέων, οὐ μόνον δικαίωμα συντάξεως ἀναγνωρίζουσα
εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ συμπαθῶς χρησιμοποιοῦσα τούτους
εἰς τὰς βοηθητικὰς διακονίας καὶ θέσεις, τὰς ὁποίας
ἤδη κατέχουσι λαϊκοὶ ἢ καὶ κληρικοὶ, μηδὲν κώλυμα
κολάσιμον ἔχοντες.

Ἐπὶ πλέον ἡ Ἐκκλησία δύναται καὶ ὀφείλει νὰ διευ-
κολύνῃ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν κληρικῶν τάξεων
τῶν διγάμων ἐκείνων, οἵτινες θὰ προέκρινον τοῦτο προ-
τιμῶντες ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐν τοῖς βιοτικοῖς ἐπαγγέλ-
μασιν ἐλευθερίαν τοῦ λαϊκοῦ. Ἐχει ὑποχρέωσιν ἡ Ἐκ-
κλησία νὰ προβῇ εἰς ἕλην ἐκείνην τὴν χρήσιμον καὶ ἀ-
ναγκαίαν διαφώτισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος,
ὥστε τοῦτο τὸν ἐκουσίως καὶ ὑπὸ τοιοῦτους ἔρους ἀπο-

χωροῦντα τῶν κληρικῶν τάξεων νὰ μὴ θεωρῆ ὡς Ἰσκαριώτην τινὰ προδῶσαντα τὸ καθήκον του καὶ ἐκπεσόντα τῆς κλήσεώς του, ἀλλ' ὡς πρόσωπον εὐσυνείδητον τὸ ὁποῖον μὴ δυνάμενον νὰ κρατήσῃ τὸν ζυγὸν τῆς μονογαμίας, δὲν ἤνέχθη συγχρόνως καὶ ἀνίπτους χεροὶ νὰ προσεγγίξῃ εἰς τὰ ἅγια καὶ νὰ ἐμπαίξῃ αὐτά.

Κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἔχει καθήκον ἡ Ἐκκλησία νὰ λάβῃ πάντα ἐκεῖνα τὰ βοηθητικὰ μέτρα διὰ τοὺς ἐκ τῶν χηρευόντων κληρικῶν διατεθειμένους νὰ βαστάσωσι τῆς χηρείας τὴν κάμινον. Πῶς θὰ ἀναθρέψωσιν οὗτοι τὰ ἱδία τέκνα, ἐὰν συμβῆ ταῦτα νὰ εἶνε ἀνήλικα; Εἰδικὰ ὀρφανοτροφεῖα, πᾶσαν ἐμπιστοσύνην ἐμπνέοντα, θὰ ἔπρεπεν ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἰδρ. θῶσιν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ χηρεύων κληρικὸς νὰ δύναται μὲ ἀναπειραυμένην τὴν συνείδησιν νὰ ἐμπιστευθῆται εἰς αὐτὰ τὰ ὀρφανὰ του καὶ νὰ μὴ εἶνε ἠναγκασμένος μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἱερωσύνης καθηκόντων του νὰ ἐπιβαρύνεται καὶ μὲ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς τροφῆς.

Εἰδικῶς διὰ τὰς Σλαβικὰς ἐκκλησίας παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ πλήρως ἡ ἰσχὺς τῶν κανόνων, οἵτινες ὀρίζουσι τὴν ἡλικίαν τῶν μελλόντων νὰ χειροτονηθῶσιν. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν γενομένων ἐν τῇ Πανορθοδόξῳ συνεδρίῳ τὸ κρατοῦν καθ' ἅπασαν τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν ἔθος εἶνε νεανίσκοι ἀποφοιτῶντες τῶν σεμιναρίων, εἰς ἡλικίαν μόλις 21 ἢ 22 ἐτῶν, νὰ χειροτονῶνται πρεσβύτεροι(1)! Ὁρμῶνται δυστυχῶς καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τῆς ἰδέας, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατατροχόμεθα, ὡς μὴ ὤφελε, καὶ ἡμεῖς· ὅτι δηλαδὴ ἀρκεῖ πτυχίον τι ἱερατικῆς σχολῆς ἢ θεολογικῆς τινος τοιαύτης διὰ νὰ ἀναδειχθῆ λειτουργὸν τινὰ ἄξιον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐλησμόνη-

(1) Πρακτικὰ Πανορθοδόξου σελ. 153-155.

σαν ὅτι τὸν ἱερέα κυρίως ἀναδεικνύει ὁ ἐσφυρηλατημένος ἐν Κυρίῳ χαρακτήρ, ὁ ὁποῖος βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν συναντᾶται ποτε εἰς νεανίας μόλις τὴν ἡβὴν ὑπερπηθῆσαντας, πάντως ὅμως δὲν εἶνέ τι παρ' αὐτοῖς σύνηθες καὶ κοινόν. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης περὶ τὴν χειροτονίαν σπουδῆς προφανῶς εἶνε νὰ πληθύνωνται μὲν αἱ περιπτώσεις τῆς χηρείας τῶν κληρικῶν—αἱ οὐχὶ τόσο πυκναὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι, ὅπου εἰς ὠριμωτέραν ἡλικίαν λαμβάνεται ἡ χειροτονία—οἱ ἀπὸ τῶν μερῶν δὲ εἰς τὴν ὑψηλὴν τοῦ ποιμένου κλήσιν ἀναβιβαζόμενοι, συνήθως μὴ ἔχοντες πάγιον καὶ ὀριστικῶς διαμεμορφωμένον χαρακτήρα, καταλαμβάνομενοι ὑπὸ τοῦ κλύδωνος τῆς χηρείας συμπνίγονται καὶ ναυαγοῦσιν οὐκ ἐλαφρῶς.

Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι οἱ δημιουργήσαντες τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσηλθόντες εἰς τὸν κλήρον εἰς ἡλικίαν ἀνδρικήν καὶ ἐξίχως ὠριμον. Ὅταν δὲ ὁ Παῦλος ὠρίζε περὶ μὲν τῆς χηρείας νὰ μὴ κατατάσσεται ἐν τῇ κλήρῳ νεωτέρα τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν, περὶ δὲ τῶν εἰς τὸν κλήρον καλουμένων νὰ μὴ εἶνε νεόφυτοι, ὅ ἐστι νεωστὶ εἰς τὴν πίστιν ἐπιστραφέντες, ἐγνώριζε καλλίτερον ἡμῶν, ὅτι συντελεῖ καὶ ἡ πείρα καὶ ἡ ἡλικία εἰς τὴν παγίωσιν χαρακτήρος σταθεροῦ, ξένου πρὸς ὀλιβρίας καὶ ἐπιζημίους μεταπτώσεις. Καὶ ὅταν οἱ κανόνες ὀρίζωσιν ὠρισμένα χρονικὰ ὅρια διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν χειροτονουμένων, πράττεισιν τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει πράξεως καλῶς μεμελετημένης καὶ ἐψυχολογημένης.

Ἡ δικαιολογία δὲ, ἡ προσαχθεῖσα διὰ τὴν τοιαύτην κατάλυσιν τῶν περὶ τῆς ἡλικίας τῶν χειροτονουμένων ἱερῶν κανόνων, μόλις εἶνε ἀξία καὶ νὰ τὴν μνημονεύσῃ τις. «Παρ' ἡμῖν, παρετήρησεν ὁ Μητροπολίτης Μαυροβουνίου, αἱ ἱερατ. καὶ σχολαὶ ἔχουσι πενταετῆ κύ-

κλον μαθημάτων· οί απόφοιτοί των είνε ήλικίας 20-· 5
έτων. Τι θα γίνη, άφοϋ είνε ύποχρεωμένος ύπό τών κα-
νονικών διατάξεων να χειροτονηθῆ ίερεϋ εν ήλικία 30
έτων; 'Ωρισμένως θα έπιδοθῆ εις άλλο έπάγγελμα και
θα χαθῆ δια τήν εκκλησιαστικήν διακονίαν» 1).

Και τί ώφελείται ή 'Εκκλησία, θα ήρωτώμεν ήμεις,
άπό τήν είσοδον εις τόν κληρόν της τοιούτων έπαγγελ-
ματιών, τούς όποιους ούχι ό ένθεος ζήλος άλλ' ή βιο-
ποριστική πάλη συγκρατεί εις τās τάξεις της; 'Οχι ό
κληρος δέν θα άνορθωθῆ με τόν πλεονασμόν τοιούτων
έπαγγελματιών, οΐτινες καλύπτονται ύπό τό ψευδες έ-
πιχρύσωμα τῆς μαθήσεως όλίγων γραμμάτων. 'Ο κλη-
ρος θα άνορθωθῆ, έά φροντίσωμεν να εϋρωμεν κυρίως
λειτουργούς πιστούς, ζηλωτάς, άφωσιωμένους έξ όλης
καρδίας εις τήν ίεράν κλήσιν αυτών. Εις τās αρχάς οί
κληρικοί αυτοί ειμπορεί να είνε άγράμματοι. Τοϋτο δέν
ελάπτει τίποτε. 'Αρκει να είνε άγιοι. Και ή άγιότης
αυτών θα έπιβληθῆ πολϋ ταχέως επί τοϋ ποιμνίου, δη-
μιουργοϋσα άληθινήν θρησκευτικήν ζωήν μεταξϋ αυτοϋ.
'Ασφαλώς δε άπό τήν ζωήν αυτήν θα άναπηδήσωσι μετ'
όλίγον νέοι έμπνευσμένοι και ζηλωταί, οΐτινες πλημμυ-
ροϋντες τās θεολογικάς σχολάς μας θα μάς δώσωσι
τόν κληρον τόν συ.δυσάζοντα μετά τῆς άρετῆς και τήν
άμφιλαφή μόρφωσιν.

Δίδοντες πέρας εις τήν περι διγαμίας τών κληρικών
μελέτην μας θεωροϋμεν ύποχρέωσιν τιμῆς ως έπιστέ-
γασμα ταύτης να θέσωμεν άξιομνημονεύτους τινάς λό-
γους λεχθέντας εν τῷ Πανορθοδόξῳ τῆς Κων)λεως συν-
εδρίῳ ύπό τοϋ 'Αρχιεπισκόπου Κισνοβίου 'Αναστασίου.
«Οί θέλοντες να χορηγηθῆ οίκονομία, παρετήρησεν ή
Σεβασμιότης του, άγονται εκ πνεύματος συμπαθείας πρός

1) Πρακτικά σελ. 152.

τοὺς χηρεύσαντας κληρικούς. Διατί ὅμως ταυτοχρόνως
νὰ μὴ λαμβάνηται πρόνοια περὶ ἑκατομμυρίων πιστῶν, οἱ
ὅποιοι ἔχουν τὴν ἰδέαν, ὅτι πρέπει ὁ κλῆρος νὰ εἶ-
νε αὐστηρὸς τηρητῆς τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας; Ἐ-
ὰν λοιπὸν θέλωμεν νὰ δειξωμεν συμπάθειαν εἰς ὀλίγους,
προσέξωμεν μήπως σκανδαλίσωμεν ἑκατομμύρια καὶ
τότε ἡ βλάβη τῆς Ἐκκλησίας θὰ εἶνε μεγάλη. Ἄλλ'
οὐχ ἥττον πρέπει νὰ ληφθῶσι μέτρα θεραπείας τοῦ κα-
κοῦ, τὸ ὅποιον κατατρύχει τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ μέ-
τρα ταῦτα πρόκεινται εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς Ἐκ-
κλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ὤρισεν ἕριον ἡλικίας διὰ τοὺς
ἱερεῖς, καὶ ἂν ἐτηρεῖτο ἡ κανονικὴ αὕτη διάταξις, αἱ
περιπτώσεις τῆς χηρείας τῶν κληρικῶν θὰ ἦσαν ὀλίγι-
σται. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ διευκολύνηται καὶ ἡ ἔξοδος
ἐκ τῆς θέσεως τοῦ κλήρου ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶνε
εἰς θέσιν νὰ φέρωσι τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ἱερωσύνης.
Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐπιεικέ-
ας θὰ φαίνηται πάντοτε εὐρισκομένη ἐντὸς τῶν κανο-
νικῶν διατάξεων καὶ ὕχι πέραν αὐτῶν. (1) »

Ἄσφαλῶς οἱ λόγοι αὗτοι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κισνο-
βίου ἀποτελοῦσι κανίνα χρυσοῦν. Ἐὰν δὲ τὸ Πανορθό-
δοξον Συνέδριον παρέτρεξεν αὐτούς, ἡ συγκληθεῖσα ὅμως
ἤδη Σύνοδος πρέπει νὰ τοὺς προσέξῃ, ἐὰν βεβαίως θέ-
λῃ ὕχι μόνον κατὰ τὴν σύγκλησιν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν
μετέπειτα πράξιν νὰ μείνῃ Οἰκουμενικὴ.

(1) Πρακτικὰ Πανορθόδοξου σελ. 120.

Β΄.

Ο ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΝ ΓΑΜΟΣ

Τὸ ζήτημα τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν σύρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλο τι ζήτημα· τὸ ζήτημα, ἐὰν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς κληρικὸν ἄγαμον, ὅπως ἔλθῃ εἰς γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ. Δὲν πρόκειται βέβαια περὶ κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκ τῶν μοναχικῶν τάξεων ἐκλήθη εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ ὁ ὁποῖος ἤδη ρητῶς ἔχει ἀναλάβει ὀριστικῶς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀσκήσῃ παρθενίαν. Τὸ ζήτημα τίθεται ἄλλως. Εἶνε ἄρα γε ἀπηγορευμένον ἀπολύτως ἀτομὸν τι, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἤδη τὴν ἱερωσύνην, νὰ λάβῃ ἔπειτα καὶ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου; Καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς νεαρὸν ἀπόφοιτον ἱερατικῆς ἢ θεολογικῆς Σχολῆς ἐπὶ παραδείγματι, εἰσερχόμενον ἐνωρὶς εἰς τὸν κλῆρον, νὰ δοθῇ δι' ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ δικαίωμα, ὅπως νυμφευθῇ βραδύτερον, εἰς πρῶτον καὶ μόνον γάμον;

Ἴδου τὸ ζήτημα.

Ἐπάρχουσιν ἐνδειξεις ἐν τῇ Γραφῇ:

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐπ' αὐτοῦ μᾶλλον σιγᾷ. Ἐν μόνον χωρίον τοῦ θείου Παύλου προεβλήθη ὑπὸ τινων εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, καὶ ὅτι συνεπῶς δύναται ὁ εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον νὰ ἔλθῃ μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ εἰς γάμον. Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο εἶνε τὸ τῆς Α' πρὸς Κορινθίους θ' 5, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Παῦλος ἐρωτᾷ: «Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυ-

ναϊκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καὶ Κηφᾶς;» Ἡ ἔννοια ὁμῶς τοῦ χωρίου τούτου εἶνε ἀμφίβολος καὶ ἀβεβαία, καθίσταται δὲ ὑπερβαλόντως ἐπισφαλὲς νὰ στηρίξωμεν ἐπ' αὐτοῦ ἀπόδειξιν καὶ τεκμήριον.

Ἀληθῶς, τί ἐννοεῖ ταῦτα λέγων ὁ ἀπόστολος, δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος ἀπολύτως νὰ εἴπωμεν. «Ἄδελφὴν γυναῖκα», εἶπὸν τινες, ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «χριστιανὴν σύζυγον». Καὶ συνεπῶς διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ τούτων ὑποστηρίζει, ὅτι εἶχε δικαίωμα καὶ ἐξουσίαν τόσον αὐτός, ὅσον καὶ ὁ Βαρνάβας νὰ νυμφευθῶσιν, ἤδη ἀκόμη ὅτε ἦσαν ἀπόστολοι. Ἰδὼν δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἐπάγουσιν οἱ ταῦτα διατινόμενοι, ἐθεώρουν ὅτι ἐδικαιοῦντο νὰ ἔλθωσιν εἰς γάμον. Διατί δὲν δικαιοῦται νὰ ἔλθῃ εἰς αὐτὸν ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς ἢ καὶ ὁ ἐπίσκοπος, οἵτινες κατέχουσιν ὑποδεέστερον ἀξίωμα τοῦ ἀποστολικοῦ(1);

Ἄλλ' εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην θὰ ἠδύνατο σοβαρῶς νὰ ἀντιταχθῇ ἄλλη ἐρμηνεία ἀρχαιότεν ὑποστηριζομένη, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ «ἀδελφὴν γυναῖκα» σημαίνει χριστιανὴν ἀδελφὴν παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀποστόλους, ἵνα ὑπηρετῇ αὐτούς. Ἐξ αὐτοῦ ἄλλως τε τοῦ Εὐαγγελίου ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἤδη ζῶντος τοῦ Ἰησοῦ γυναῖκες πολλαὶ ἠκολούθουν αὐτῷ διακονοῦσαι καὶ εἰσφέρουσαι μάλιστα καὶ «ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς» (Μάρκ. 15,41, Λουκ. 8,2). Τοῦτο δέ, τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κρατήσαν καὶ οὕτως εἶπειν τῇ ἐγκρίσει Αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον τῶν δώδεκα εἰσαχθέν, φυσικὸν εἶνε νὰ νοήσωμεν, ὅτι ἐξηκολούθησε καὶ ἔπειτα γινόμενον, ὅταν οἱ ἀπόστολοι ἔμειναν μόνοι καὶ συνέχισαν τὸ ἔργον τοῦ Διδασκάλου

(1) Πρακτικὰ Πανορθόδοξου σελ. 116 καὶ 142.

των εἰς μέρη μακρυνὰ καὶ ἄγνωστα, ἔξω τῆς Παλαιστίνης, ὅπου αἱ ὑπηρεσίαι καὶ αἱ φροντίδες τῶν εὐσεβῶν γυναικῶν ἦσαν εἰς αὐτοὺς περισσότερον χρήσιμοι. Αὐταὶ ἄλλως τε αἱ ἅγιοι γυναῖκες, αἵτινες διηκόνουν τὸν Κύριον, δὲν θὰ ἐξηκολούθησαν νὰ πράττωσι τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν χρόνον; Μὴ λησμονῶμεν δέ, ὅτι μάλιστα ἐν ταῖς χώραις τῆς Ἀνατολῆς, λόγῳ τῶν ἐθίμων, ἅτινα εἰς πολλὰ μέρη μέχρι καὶ σήμερον ἐπικρατοῦσιν ἐν αὐτῇ, δὲν ἦτο εὐκόλον πάντοτε ὁ κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ἐπικοινωνῇ πρὸς τὰς εἰδωλολάτριδας γυναῖκας, αἵτινες διετέλουν ὑπὸ ὠρισμένους περιορισμοὺς ἀπέναντι τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο αἱ ὑπηρεσίαι γυναικῶν εὐσεβῶν θὰ ἦσαν τοσοῦτω μᾶλλον χρήσιμοι εἰς τοὺς ἀποστόλους, ὅσω αἱ γυναῖκες αὐταὶ δὲν θὰ ἀνεκούφιζον μόνον τούτους εἰς τὰς φροντίδας τὰς βιοτικάς, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξυπηρέτουν αὐτοὺς εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων των γυναικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολὺ εὐκολώτερον αὐταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσχωρήσωσι(1).

Ἄλλως τε αὐταὶ αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοεῖ ὁ θεῖος Παῦλος «ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν» δίδουσιν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐννοήσωμεν μᾶλλον, ὅτι πρόκειται περὶ τοιούτων εὐσεβῶν γυναικῶν, αἵτινες παρηκολούθουν τοὺς ἀποστόλους ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτούς. Διότι λέγων ὁ Παῦλος «ἀδελφὴν γυναῖκα» φανερώνει σαφῶς, ὅτι ἐξέχουσα ἰδιότης τῆς

(1) Διὸ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς παρατηρεῖ: «Οὔτοι μὲν (οἱ ἀπόστολοι) οἰκείως τῇ διακονίᾳ ἀπερισπάστῳ τῷ κηρύγματι προσανέχοντες οὐχ ὡς γαμετάς, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον τὰς γυναῖκας, συνδιακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνίτιν ἀδιαβλήτως παρεισεδύετο ἡ τοῦ Κυρίου διδασκαλία» (Στροφιατ. βιβλ. III κεφ. 6).

γυναικὸς ταύτης εἶνε ἢ τῆς ἀδελφῆς, καὶ οὐχὶ ἢ τῆς συζύγου.

Ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται σαφῶς, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παύλου δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα σοβαρὸν διὰ τοὺς ὑποστηρίζοντας, ὅτι καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ δύναται νὰ εὑρεθῇ ἔνδειξις περὶ τοῦ ὅτι ἐπιτρέπεται ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος.

Ἄς ἀκούσωμεν ἤδη καὶ τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μαρτυρεῖ.

Ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ θέσις τοῦ ζητήματος.

Τὸ καθεστὼς τοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέπηται μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ γάμος τυγχάνει ἀρχαιότατον καὶ παλαιότατον. Ἦδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ἀπὸ Θηβαΐδος ἐπίσκοπος Παφνούτιος χαρακτηρίζει ἐν αὐτῇ τὸ καθεστὼς τοῦτο ὡς ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν(1). Τὸ νὰ χαρακτηρίσῃ δὲ ἐν ἔτει 325 ὁ ὑπὲρ γηρωσ ἡδη Παφνούτιος τὴν παράδοσιν ταύτην ὡς παλαιάν, δεικνύει εἰς πόσον ἀρχαίους καιροὺς ἀνάγεται τὸ καθεστὼς τοῦτο.

Ἄλλως τε ἡδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρίτου αἰῶνος (217-222) κατεξανίσταται, ὡς εἴπομεν, ὁ Ἰππόλυτος κατὰ τοῦ Καλλίστου, διότι «εἰ τις ἐν κλήρῳ ἴων γαμοίη», ἠνείχετο ὁ Κάλλιτος «μένειν τὸν τοιοῦτον ἐν τῇ κλήρῳ ὡς μὴ ἡμαρτηκότα». Τοῦτο ὁ Ἰππόλυτος δὲν θεωρεῖ ἀπλῶς καινοτομίαν πρὸς τὰ παλαιόθεν κρατήσαντα προσκροῦσαν, ἀλλὰ χαρακτηρίζει καὶ ὡς παράβασιν ἔνοχον. Ὁ κληρικός, ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐρχόμενος εἰς γάμον, διέπραττεν ἁμαρτίαν. Πρόκει-

(1) «Τὸν φθίσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν» (Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ. 1, κεφ. 1Α').

ται δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐνταῦθα περὶ κληρικῶν κατωτέρων, ὑποδιακόνων ἴσως καὶ ἀναγνοιστῶν καὶ φαλτῶν καὶ θυρωρῶν καὶ ἀκροβύτων, ὡς μετὰ λόγου παρατηρεῖ ὁ Döllinger(1).

Ὡς πρὸς τοὺς διακόνους ἐν τούτοις ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ κανὼν ἐπιτρέπων εἰς αὐτοὺς τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον ὑπὸ ὀρισμένον ὅρον. Ὁ κανὼν δὲ οὗτος εἶνε ὁ δέκατος τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου, συνελθούσης κατὰ χρόνους ὀλίγον τι προγενεστέρας τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ συγχωρεῖ εἰς τοὺς διακόνους νὰ νυμφεύωνται καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἐὰν καθ' ὃν χρόνον ἐχειροτονοῦντο, ἐδήλωσαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ὅτι σκοπεύουσι νὰ ἔλθωσι μετὰ ταῦτα εἰς γάμον. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἢ ὑπαρξίς τοῦ κανόνος τούτου μαρτυρεῖ, ὅτι ἐκράτει ἤδη ἡ συνήθεια νὰ μὴ νυμφεύωνται μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ ὅτι ὡς πρὸς μὲν τοὺς δύο ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης ἀποκλείεται ὁ

(1) Ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδου, Περὶ τοῦ γάμου τῶν ἡδη κληρικῶν σελ. 12. Τοῦτο συνάγεται, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἰππόλυτος ἀναφέρει γενικῶς «εἰ δέ τις ἐν κλήρω ᾖ», ἐνῶ προκειμένον περὶ διγάμων καὶ τριγάμων εἰσαγομένων εἰς τὸν κλῆρον ἀναφέρει ρητῶς, ὅτι οὗτοι ἐγένοντο ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι. Ἐπειτα δὲ ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ Λύσει ἡδη ἀπὸ τοῦ 306 ὠρίσθη διὰ τοῦ 33 κανόνος τῆς ἐν Ἐλβίρα Συνόδου, ἵνα ὄχι μόνον οἱ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐν γένει οἱ κληρικοὶ χωρίζωνται, ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως, τῶν συζύγων των μετὰ τὴν χειροτονίαν. Δηλαδὴ μόλις ὀγδοήκοντα ἔτη μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καλλίστου ἡ Λύσις παρουσιάζεται ἔχουσα πλήρως διαμεμορφωμένας τὰς πρὸς τὴν καθολικὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου ὀδηγησάσας ἀντιλήψεις. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Λύσεως, ἔστω καὶ ὡς καινοτομία, νὰ γίνῃ ἀνεκτόν, ὅπως ἀνώτεροι κληρικοί, ἄγαμοι εἰς τὸν κλῆρον εἰσελθόντες, νυμφεύωνται μετὰ τὴν χειροτονίαν;

λοτελῶς δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος, μόνον δὲ ὡς πρὸς τοὺς διακόνους συγχωρεῖται οὗτος, ἐφ' ὅσον ἐποίησαντο σχετικὴν δήλωσιν κατὰ τὴν χειροτονίαν. Μάλιστα δὲ αὐτὸς οὗτος κανὼν ἐπάγει καθαίρεσιν εἰς τοὺς διακόνους ἐκείνους, οἵτινες «σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτω, μετὰ ταῦτα ἦλθον εἰς γάμον».

Ἄλλὰ καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη τοῦ δεκάτου κανόνος τῆς Ἀγκύρας ἐκπροσωπεῖ προφανῶς συνήθειαν τοπικὴν, ὅπως περιωρισμένην καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὴν πράξιν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας σύμφωνον. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι σύγχρονος πρὸς τὸν κανόνα αὐτὸν εἶνε καὶ ὁ 26 ἀποστολικὸς κανὼν, ὁ ὁποῖος ἀποκλείει τὸ δικαίωμα τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου καὶ εἰσαυτοῦς τοὺς διακόνους ἄνευ διακρίσεώς τινος(1). Εἶνε δὲ ὁ κανὼν οὗτος σύμφωνος καὶ πρὸς τὰ δριζύμενα ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς, αἵτινες πάλιν συνετάχθησαν εἰς ἐποχὴν σύγχρονον ἢ μικρόν τι μεταγενεστέραν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνῆλθεν ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ Σύνοδος(2). Ἐχομεν λοιπὸν οὕτω συγχρόνους πρὸς τὸν 10ον κανόνα τῆς Ἀγκύρας διατάξεις, αἵτινες θέτουσι φραγμὸν καὶ εἰς τὸν διάκονον ἀπὸ τοῦ νὰ ἔρχηται εἰς γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν. Ἄλλὰ καὶ ὁ 15ος κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι τῇ 451 συνελευσῆς Συνόδου ὑπόνοεῖ ἐμφανῶς, ὅ-

(1) Ὁ 26 ἀποστολικὸς κανὼν ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον». Καθὼς δὲ παρατηρεῖ ὁ ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδης (μν. ἔργ. σελ. 6), ὁ κανὼν οὗτος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Drey τυγχάνει προνικαϊκῆς ἐποχῆς.

(2) Αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ ὀρίζουσι τὰ ἐξῆς: «Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον . . . μὴ ἔξεῖναι αἰτοῖς μετὰ χειροτονίαν ἀγάμοις οὖσιν ἔτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι» (βιβλ. VI κεφ. ΙΖ).

τι τὸ κρατοῦν ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔθος ἀπηγόρευεν ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τοῖς διακόνοις τὸ νὰ νυμφεύωνται μετὰ τὴν χειροτονίαν. Ὁ κανὼν οὗτος ἔχει κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὡς ἐξῆς: «Ἐπειδὴ ἐν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις καὶ τοῖς ψάλταις γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος.....» Παρουσιάζει δηλαδὴ ὁ κανὼν, ὅτι μόνον εἰς τινὰς ἐπαρχίας ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ψάλτας νὰ νυμφεύωνται μετὰ τὴν χειροθεσίαν. Τοῦθ' ὅπερ ὑπονοεῖ, ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας τοιαύτας οὐδὲ εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ψάλτας ἐπετρέπετο ὁ μετὰ τὴν χειροθεσίαν αὐτῶν γάμος, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τοὺς διακόνους καὶ λοιποὺς ἀνωτέρους κληρικούς.

Βραδύτερον, κατὰ τῆς ὑπὸ τοῦ δεκάτου κανόνος τῆς Ἀγκύρας μαρτυρουμένης τοπικῆς ταύτης συνηθείας, ἐπειδὴ ἴσως ἐγένοντο ἀπόπειραι, ἵνα εἰσαχθῇ αὕτη καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλήφθησαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καὶ μέτρα νομοθεσίας αὐστηρότατα. Ἡ 12³ Νεαρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἡ ἐπαπειλοῦσα καθαίρειν κατὰ τε τοῦ χειροτονήσαντος ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐπισκόπου καὶ κατὰ τοῦ χειροτονηθέντος διακόνου, προφανῶς ἀποτελεῖ ἐπίσημον ὑπὸ τῆς πολιτείας, εἰσηγήσει πάντως πατριαρχικῇ, κατάργησιν τοῦ 10ου κανόνος τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Συνόδου(1).

(1) Τὸ κείμενον τῆς Νεαρᾶς ταύτης ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἰ δὲ ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι διάκονος μὴ ἔχει γυναῖκα ζευχθεῖσαν αὐτῷ, μὴ ἄλλως χειροτονεῖσθω, εἰ μὴ πρότερον ἀπὸ τοῦ χειροτονοῦντος αὐτὸν ἐρωτηθεὶς ἐπαγγέλλεται δύνασθαι μετὰ χειροτονίαν καὶ χωρὶς γαμετῆς σεμνῶς βιοῦν, οὐ δυναμένου τοῦ Ἐπισκόπου ἐν τῷ καιρῷ τῆς χειροτονίας ἐπιτρέπειν τῷ διακόνῳ μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμετὴν λαμβάνειν. Εἰ δὲ τοῦτο γένηται, ὁ ἐπιτρέψας Ἐπίσκοπος τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκβαλλέσθω. Εἰ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἀγάγηται

Ἰπάρχει ἐν τούτοις καὶ Νεαρά τις ὑπὸ Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἐκδοθεῖσα (τῷ 866), ἐν τῇ ὁποῖα παρουσιάζεται ἐν τῇ πράξει καὶ ἀπὸ συνηθείας κρατοῦν ἱερεῖς ὄγαμοι, οἵτινες δὲν ἔδωκαν ὑπόσχεσιν ἀγαμίας, νὰ δικαιουῦνται νὰ νυμφεύωνται ἐντὸς διετίας ἀπὸ τῆς χειροτονίας αὐτῶν(1).

Ὁ ἀναγινώσκων τὴν Νεαρὰν ταύτην πείθεται, ὅτι αὕτη ἀφορᾷ εἰς συνηθείαν μεταγενεστέραν παρὰ « τὸ ἄνωθεν καὶ ἀρχαῖον τῆς ἐκκλησίας διάταγμα » κατ' αὐτοὺς τοὺς λόγους τῆς Νεαρᾶς κρατήσασαν καὶ ἡ ὁποῖα συνηθεία δὲν ἦτο γενικὴ. Διότι ἡ Νεαρὰ ὁμιλεῖ περὶ πράγματος ἐνί ο τε γινομένου καὶ περὶ συνηθείας « ν ὕ ν », καὶ « ἐ π ἰ τ ο ῦ π α ρ ὄ ν τ ο ς » κρατούσης, διὰ τῆς ὁποῖας « ἐ ν ἰ ο τ ε » ἐσημειοῦτο ὀλιγωρία τοῦ ἱερατικοῦ ἐπαγγέλματος.

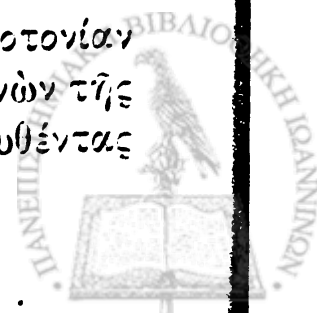
γαμετήν, ἐκβαλλέσθω τοῦ κλήρου καὶ τῇ τάξει τῆς πόλεως, ἐν ἣ κληρικός ἦν, μετὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων παραδιδόσθω» (Βασιλικά βιβλ. Γ', Τίτλ. Α', Θέμα 27. Ἐκδοσις Φέξη ὑπὸ Ζέπου, Τόμ. Ι, σελ. 153).

(1) Ἡ Νεαρὰ αὕτη ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἐξῆς: « Καλῶς ἐξ ἀρχῆς τὰ περὶ τῶν ἱεράσθαι ἀξιωθέντων τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ὀρισμένης, οὐκ ὀρθῶς κατὰ γε ἐμὲ τῇ ν ὕ ν κρατούσῃ ἐπόμενοι συνηθείᾳ ἐνί ο τε κατολιγωροῦσι τοῦ ἱερατικοῦ ἐπαγγέλματος. Καὶ γὰρ ἐκείνου προστάσσοντος τοῖς μέλλουσι πυραγγέλλειν εἰς ἱερέας εἴτε διὰ βίου παντὸς . . . ἀγαμίαν ἐπαγγείλασθαι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο δυνατὸν αὐτοῖς φαίνεται, νομίμοις γάμοις ἀρμόζεσθαι καὶ οὕτω τῆς θείας λειτουργίας ἀντιλαμβάνεσθαι ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατούσα συνηθεία τοῖς πρὸς γάμον συνάπτεσθαι λογισμὸν ἔχουσι δίδωσιν εἰς ἱερέας πρὸ τῆς μνηστείας τελεῖν, εἴτα μέχρις ἐτῶν δύο τῷ βουλομένῳ γήμασθαι περαίνειν ὅρ ἰ ζει τὸ βούλημα. Τοῦτο τοίνυν ἐπεὶ μὴ πρόπον ὀρθῶμεν, κελεύομεν κατὰ τὸ ἄνωθεν καὶ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας διάταγμα τὰς χειροτονίας προβαίνειν » (Βασιλ. βιβλ. 3, τίτλ. 1, θέμ. 25, ἐνθα ἀνωτ. σελ. 153).

Προφανῶς ἐπρόκειτο περὶ καινοτομίας καὶ παραβάσεως, τὴν ὁποίαν ὁ πολλὰ ἐλαττώματα καὶ κακίας παρουσιάζων πολυπληθὴς κλήρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώρθωσεν ἐπὶ στιγμὴν καὶ σιωπηρῶς νὰ καταστήσῃ ἀνεκτὴν ἐν τῇ πράξει. Εἶνε αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἀκριβῶς, οἵτινες ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Χρυσοστόμου, παρὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις διαφόρων συνόδων, συνέζων μετὰ συνεισάκτων καὶ προσελάμβανον παρ' αὐτοῖς τὰς λεγομένας ἀδελφὰς ἀγαπητάς, τὸ ἀφόρητον σκάνδαλον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ ὁποῖον τόσον ζωηρῶς περιέγραφεν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Πάντως ἡ συνήθεια αὕτη ἀπεκηρύχθη καὶ κατεκρίθη ἐξ ἀρχῆς, ἀγνοεῖται δὲ ὀλοτελῶς ὑπὸ τῆς πράξεως τῶν προγενεστέρων, δι' αὐτὸ δὲ ἀποκηρύττει αὐτὴν καὶ ὁ Λέων.

Βεβαίως ἐγνώρισε καὶ ἡ παλαιότερα τοῦ Λέοντος ἐποχὴ ἱερωμένους μετὰ τὴν χειροτονίαν νυμφευομένους, ἀλλ' ἀνέκαθεν τόσον αὐτοκρατορικὰ νεαρὰ ὅσον καὶ οἱ ἐκάστοτε ὀριζόμενοι ἱεροὶ κανόνες ἔλαβον μέτρα αὐστηρὰ κατὰ τῶν παραβατῶν τούτων, οἵτινες πάντοτε ἐθεωρήθησαν ἄξιοι τιμωρίας. Πρὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τοῦ 530 καὶ ἐξῆς εἰς ἐπανειλημμένας νεαρὰς αὐτοῦ ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς, ὡς εἶδομεν ἤδη εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον. Ἡ Πενθέκτη δὲ διὰ τοῦ τρίτου κανόνος αὐτῆς κρίνει μὲν ἐπιεικέστερόν πως τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν νυμφευθέντας διακόνους καὶ ἱερεῖς, ἢ ἐπε-εἰκειά τῆς ὅμως αὕτη κινεῖται ἐντὸς ὀρισμένων ὀρίων, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι, πόσον αὐστηρῶς ἡ Ἐκκλησία ἐτήρησε τὴν εἰς αὐτὴν παλαιόθεν διαφυλαχθεῖσαν παράδοσιν τοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέπεται ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος. Διότι, ὡς ἤδη γνωρίζομεν, ὁ τρίτος κανὼν τῆς Πενθέκτης ὑπεχρέωσε πρωτίστως τοὺς νυμφευθέντας

μετὰ τὴν χειροτονίαν κληρικοὺς νὰ διαλύσωσι τὸ ἁ-
θεσμον συνοικέσιόν των χωριζόμενοι τῶν συζύ-
γων αὐτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐτιμώρησεν αὐτούς, ὄχι μόνον
κηρύξασα αὐτοὺς στασίμους καὶ μὴ ἐπιτρέψασα νὰ προ-
αχθῶσιν εἰς ἀνώτερον ἱερωσύνης βαθμόν, ἀλλὰ καὶ ἀρ-
γίαν πρόσκαιρον ἐπιβαλοῦσα εἰς αὐτούς. Ὡς μέτρον δὲ
προσωρινὸν ἐπεικειας καὶ φιλανθρωπίας λαβοῦσα τὴν
ἀπόφασιν ταύτην ἡ Πενθέκτη περιέλαβε τὴν ἀνέκαθεν
κρατοῦσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐστηρὰν ἀντίληψιν περὶ
τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου εἰς τὸν ἕκτον κανόνα
αὐτῆς, διὰ τοῦ ὁποῖου ὀρίζει εἰς τὸ ἐξῆς καθαίρεισιν διὰ
πάντα ὑποδιάκονον ἢ διάκονον ἢ πρεσβύτερον ἐρχόμε-
νον εἰς γάμον μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν. Ἀναμ-
φιβόλως τὰ νομοθετικὰ ταῦτα μέτρα τά τε ὑπὸ αὐ-
τοκρατόρων καὶ ἱερῶν συνόδων λαμβανόμενα δεικνύου-
σιν, ὅτι ἐσημειοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πολλαὶ
κατὰ διαφόρους ἐποχὰς παραβάσεις καὶ ὅτι εὕρισκοντο
κληρικοί, οἵτινες ἠθέτουν τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαίῳθεν
κρατήσασαν παράδοσιν. Οὐδεὶς τὸ ἀρνεῖται. Τοὺς κλη-
ρικοὺς ὅμως τούτους ἀνέκαθεν ὡς παραβάτας καὶ ἐνέ-
χους μετεχειρίζετο τόσον ἡ Ἐκκλησία, ὅσον καὶ τὸ
ὑπ' αὐτῆς ἐπηρεαζόμενον ἐπίσημον Κράτος.

Μεθ' ὀπόσης δὲ αὐστηρότητος ἡ Ἐκκλησία ἐκράτησε
τὴν κατὰ τὸν γέροντα Παφνούτιον παλαιὰν ταύτην πα-
ράδοσιν, δεικνύει καὶ ὁ 4ος κανὼν τοῦ Κυρίλλου Ἀλε-
ξανδρείας, ἐν τῷ ὁποίῳ κατακρίνεται καὶ αὐτῇ ἡ χει-
ροτονία «τῶν νεωστὶ γεγαμηκότων», ἥτοι τῶν
νεονύμφων, καὶ ὀρίζεται, ἵνα οἱ ἀρχιερεῖς ἐξετάζωσι
πρὸ τῆς χειροτονίας «πότε ἠγάγετο» τὴν σύζυγον
αὐτοῦ ὁ ζητῶν τὴν χειροτονίαν «καὶ εἰ ἀπέσχετο»
ταύτης. Διότι μόνον οὕτω θὰ τηρήσωμεν, ἐπάγει ὁ Κύ-
ριλλος, καὶ τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς καθαρὸν καὶ τὴν ἱεράν
καὶ σεπτὴν λειτουργίαν «ἀδιάβλητον». Καὶ ἐὰν ὁ

ἱερός Κύριλλος δὲν εὑρίσκει σύμφωνον πρὸς τὴν ἱεροπρέπειαν καὶ σεμνότητα τῆς ἱερωσύνης, ἵνα νεόνυμφοι γίνωνται δεκτοὶ εἰς αὐτήν, ὅποια τις θὰ ἦτο ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ περὶ τῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν νυμφευομένων;

Οὕτω λοιπὸν ἐκ τῆς ἀνασκοπήσεως ταύτης συνάγονται τὰ ἐπόμενα συμπεράσματα:

1) Τὸ νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος τῶν ἱερωμένων ἀποτελεῖ παράδοσιν παλαιάν, ὅπως ἀπεκάλεσεν αὐτήν ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ὁ γέρων ἤδη Παφνούτιος.

2) Ὅτι ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου καὶ ἀρχῆς τοῦ τρίτου αἰῶνος ἀκμάσας Ἰππόλυτος θεωρεῖ ἐφάμαρτον τὸ νὰ νυμφεύωνται οἱ ἐν τῷ κλήρῳ, πιθανώτατα δὲ οὗτος ὑπὸ τὴν φράσιν «ἐν τῷ κλήρῳ» ἐννοεῖ τοὺς κατωτέρους κληρικούς, ἀναγνώστας δηλαδή, ψάλτας, ἀκολούθους κ.λ.π.

3) Ὅτι ὁ δέκατος κανὼν τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐπέτρεψεν ὑπὸ ὠρισμένον ὄρον εἰς τὸν διάκονον νὰ νυμφεύηται μετὰ τὴν χειροτονίαν. Ἀλλ' ὁ κανὼν οὗτος δὲν ἐκπροσωπεῖ παρά τοπικὴν, ὠρισμένης ἐπαρχίας συνήθειαν, μὴ γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως. Ἐμφαίνεται δὲ τοῦτο ὅχι μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ 123 Νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνέτρεψε τὸν κανόνα αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι σύγχρονοι πρὸς τὸν κανόνα τοῦτον τυγχάνουσιν ὁ 26 ἀποστολικὸς κανὼν καὶ ἡ ἐν ἀποστολικαῖς διαταγαῖς (VI, IZ) διτάξεις.

4) Ὅτι τὸ καθεστὼς τοῦτο τὸ κατὰ παλαιὰν παράδοσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατῆσαν ἀπεπειρῶντο πολλοὶ νὰ παραβιάσωσι, πάντας ὁμως τούτους οὐ μόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία καὶ ἀντίληψις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίσημον κράτος ἐξεδέχετο καὶ ἔκρινεν ὡς παραβάτας καὶ κολάσεως ἀξίους.

5) Ὅτι τέλος ἀκόμη καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς οἰκονομίας

ας και ἐπιεικειας, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησαν ἡ Πενθέκτη κατὰ τῶν κληρικῶν τῶν νυμφευθέντων μετὰ τὴν χειροτονίαν, δὲν ἐγένετο κατ' οὐδένα λόγον ἀνεκτὸν οἱ νυμφευθέντες νὰ διατηρήσωσι τὰς συζύγους των, ἐπὶ πλεόν δὲ και εἰς ἐπιτίμιον ὑπεβλήθησαν οὗτοι κηρυχθέντες συγχρόνως στάσιμοι.

Οὕτω παρουσιάζεται σαφῆς και παρὰ παντὶ ἀπροκαταλήπτῃ ἀδιαμφισβήτητον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε και ἀπεκήρυξε πάντοτε τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον.

Δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος :

Ἀναμφισβητήτως ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος ἀποτελεῖ ζήτημα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας. Λόγοι δογματικοὶ ἀπαγορεύοντες αὐτὸν ἀναμφισβόλως δὲν ὑπάρχουσιν. Ἀντὶ ὅμως νὰ ἐρωτῶμεν, ἐὰν δικαιούται σύνοδος τις Οἰκουμενική νὰ μεταβάλλῃ παλαιὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐξετάζωμεν, ἐὰν εἶνε συμφέρον και ὠφέλιμον και ἱεροπρεπὲς νὰ μετακινήσωμεν ὅ,τι αἰῶνες μακροὶ ὄχι ἀπλῶς ἐτήρησαν και ἐφύλαξαν, ἀλλὰ και σύμφωνον πρὸς τὴν σεμνοτητα τοῦ ἱερατικοῦ σχήματος ἀνεγνώρισαν.

« Πάντα μοι ἔξεστι, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ » (Α' Κορινθ. 10, 23). Ἐὰν δὲ πᾶς χριστιανὸς ὀφείλῃ νὰ λαμβάνῃ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκοδομὴν και πνευματικὴν ὠφέλειαν τοῦ πληθῶνος, θυσιάζων ὑπὲρ αὐτῆς και αὐτὰ τὰ δικαιώματά του, πολὺ περισσότερον ὑποχρεοῦται νὰ πράττῃ τοῦτο πᾶς κληρικὸς, ὁ ὁποῖος ἀνήκει ἀκριβῶς εἰς τάξιν ἐπὶ οἰκοδομῇ τῶν πιστῶν καθιδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. « Μηδεὶς τὸ ἐαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος » (Α' Κορινθ. 10, 24), ἀποτελεῖ

παράγγελμα, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως ἰσχύει δι' ὀλόκληρον τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς δέον νὰ μὴ λησμονῶσιν ποτε οἱ κληρικοί, οἱ εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων τάξαντες ἑαυτούς. Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπηρετήσωσιν οὗτοι ἀληθῶς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐὰν ἐζήτουν μόνον τὰ ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν;

Περὶ ἐξουσίας ὠμίλει ὁ ἀπόστολος, ὅταν διεμαρτύρετο κατὰ τῶν ἐν Κορίνθῳ, οἵτινες τρώγοντες εἰδωλόθουτα ἐσκανδάλιζον τοὺς ἀσθενεστέρους. Ἀναμφιβόλως θεωρητικῶς ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος εἶχον ἐκείνοι δικαίωμα καὶ ἐξουσίαν νὰ τρώγωσιν ἀπὸ τῶν θυομένων εἰς τὰ εἶδωλα, ἀφοῦ πραγματικῶς θεοὶ εἰδώλων δὲν ὑπάρχουσι καὶ αἱ εἰς αὐτοὺς συνεπῶς γινόμεναι θυσαίαι εἶνε ὡς νὰ μὴ ἐγένοντο. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐξουσία αὕτη χρησιμοποιοῦμένη ἐγένετο ἀφορμὴ σκανδάλου εἰς θάνατον διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους. Καὶ ἐνῶ ἐπρίκειτο περὶ ἐξουσίας, ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐνασχῆσει αὐτῆς συνετελεῖτο ἀμάρτημα βαρύτατον, διὰ τὸ ὁποῖον διαμαρτύρεται ὁ θεῖος Ἀπόστολος. « Ἀπολείται, λέγει, ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῆ γνώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν. Οὕτω δὲ ἁμαρτάνετε εἰς τοὺς ἀδελφοὺς εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε » (Α' Κορινθ. 8, 12).

Ταῦτα ἀπαντῶμεν ἀκριβῶς εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσι νὰ ἀντλήσωσιν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου: « Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι; » Λέγομεν πρὸς αὐτούς: Θέλετε ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ νὰ νοῆτε, ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶχον ἐξουσίαν νὰ νυμφεύωνται; Πολὺ καλὰ. Ἀλλὰ διατί λοιπὸν δὲν φροντίζετε νὰ μάθετε καὶ τί ἔννοιαν ἐγκλείει ἡ λέξις « ἐξουσία », ὀδηγούμενοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν σειράν τῶν συμφραζομένων; Ὀλίγους στίχους πρότερον

ἐμιλεῖ ὁ Παῦλος καὶ περὶ ἄλλης τινὸς ἐξουσίας. Ἀκρι-
βῶς δὲ διὰ τὴν ἀποδείξην, ὅτι ἔχομεν καθήκον καὶ
ὑποχρέωσιν τὴν θυσιάζωμεν τὴν ἐξουσίαν μας ταύ-
την ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀδελφῶν μας καὶ ὅτι ἁ-
μαρτάνομεν, ἐὰν ἐν θυσιάσωμεν τὴν ἐξουσίαν ταύ-
την, προβάλλει ἑαυτὸν εἰς παράδειγμα, ὅστις διὰ τὴν
οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν ἐθυσίασε τὴν ἐξουσίαν τοῦ περι-
άγειν ἀδελφὴν γυναῖκα καὶ τοῦ συντηρεῖσθαι διὰ δα-
πάνης τῶν πιστῶν.

Ἄσφαλῶς δὲ μειοῦται ὁ λειτουργὸς καὶ καταπίπτει
εἰς τὴν συνειδησιν τοῦ ποιμνίου, ὅταν ἐμπλέκηται εἰς
τὰς φροντίδας, τὰς ὅλως σαρκικάς, τῶν νεονύμφων καὶ
βλέπωσιν αὐτὸν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οὐχί
τοῖς πᾶσι βατοῦ θυσιαστηρίου τὴν μεταπηδᾷ εἰς τὴν νυμ-
φικὴν παστάδα. Καὶ δὴ πρῶτον, δὲν ἐσκέφθησάν πο-
τε οἱ εἰσηγούμενοι τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον
τὸν πειρασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐμβληθῆ καὶ ὁ ἐναρε-
τώτερος τῶν νεαρῶν ἐφημερίων εἰσερχόμενος εἰς τοὺς
οἴκους τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον θὰ ἐμβαίνη
ἐκεῖ διὰ τὴν ἐξυπηρητήσῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας
τοῦ ποιμνίου, θὰ διατελῆ καὶ ὑπὸ τὸν πειρασμόν, τὸν
ὠθοῦντα διαρκῶς αὐτὸν εἰς τὸ τὴν διευθύνῃ τὰ βλέμμα-
τά του ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πρὸς ἐκλογὴν νύμφης. Καὶ δὲν θὰ
λείψουν περιπτώσεις συχναί, καθ' ἃς ὁ ἐφημέριος, ὁ
τεταγμένος εἰς σωτηρίαν ψυχῶν, θὰ περιάγῃται ὡς ὑ-
ποψήφιος νυμφίος ἀναμιγνυόμενος εἴτε ἀμέσως καὶ κατ'
εὐθείαν, εἴτε ἐμμέσως καὶ διὰ στόματος μεσιτῶν εἰς
διαπραγματεύσεις καὶ συμφωνίας προικῶν καὶ συνάψε-
ως συνοικεσίων. Καὶ θὰ σημειωθῶσι, σπανιώτεροι ἴσως
πάντως ὅμως εἶνε φυσικὸν τὴν σημειωθῶσι, καὶ περιπτώ-
σεις ἄλλαι, καὶ ἢ ἄρραβῶνες ἱερολογιωτάτων ἢ αἰδε-
ριμωτάτων θὰ διαλύωνται, ἢ συνοικέσια ἀκουσθέντα καὶ
ὑπὸ τῆς φήμης κυκλοφορήσονται δὲν θὰ τελεσφοροῦν.

Καὶ εἰς ἕλλην αὐτὴν τὴν διαπομπευτικὴν κίνησιν θὰ ἀναμιγνύεται τὸ ὄνομα τοῦ λειτουργοῦ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὸν ὅποιον εἶπεν ὁ ἀπόστολος «τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγνεΐᾳ.» (Α΄ Τιμοθ. 4, 12).

Ἄλλὰ νοήσατε τὸν κληρικὸν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς μνηστῆς αὐτοῦ, ἢ τῆς μόλις πρὸ ἐλίγῳ συζευχθείσης αὐτῷ νύμφης. Εἰσθε ἀσφαλεῖς, ὅτι δὲν θὰ παρουσιασθοῦν περιπτώσεις ἐκδηλώσεων αἰσθηματικῶν τοιούτων, αἱ ὅποιαι κινῶσι τὴν ἀηδίαν καὶ μεταξὺ λαϊκῶν συναντώμεναι; Καὶ δύνασθε νὰ εἰσθε βέβαιοι, ὅτι ὁ ἑορτασμός τῶν γάμων ἐνὸς κληρικοῦ εἰς οὐδεμίαν περιπτωσιν δὲν θὰ προσλάβῃ τὴν ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἱερόν του σχῆμα μορφήν, τὴν ὅποιαν γενικῶς σήμερον παρουσιάζουσιν οἱ πολλοὶ τῶν λαϊκῶν γάμοι; Καὶ πῶς θὰ ἀπαγορεύσητε ἔπειτα εἰς τὸν νυμφευόμενον κληρικὸν καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ στενῶς συνδεδεμένους συναδέλφους νὰ μὴ μετάσχῃ τῆς χαρᾶς τῶν γάμων καὶ νὰ μὴ συμπαρασυρθῶσιν εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὴν δίνην τῶν χορῶν καὶ τῶν γαμηλίων ᾄσμάτων; Ἡ πῶς θὰ τιμωρήσητε τὸν νεαρὸν ἐφημέριον, ὁ ὅποιος ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ποιμνίου, τελῶν τοὺς γάμους αὐτοῦ, ἔσυρε πρῶτος μετὰ τῆς νύμφης τὸν χορὸν καὶ ἐνήρξατο τοῦ χαρμῶν ᾄσματος;

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι περιπτώσεις, αἱ ὅποιαι θὰ σημειωθῶσιν ἀσφαλῶς, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως ἤθελον φανῆ ἄστεϊα. Καθ' ἣν στιγμὴν λειτουργοὶ τοῦ Ἰψίστου ἐι χηρεΐα διατελοῦντες ἐτόλμησαν νὰ προσλάβωσι δημοσίᾳ παλλακίδας καὶ ἀσεβῶς ἐξηκολούθησαν προσεδρεύοντες εἰς τὸ θυσιαστήριον, πῶς δὲν θὰ σημειωθῶσιν αἱ ἀσυγκρίτως ἐλαφρότεροι παρεκτροπαί, τὰς ὅποιας ἀπηριθμήσαμεν, ἀφοῦ αὗται ἀποτελοῦσι κανόνα γενικὸν διὰ πάντας σχεδὸν τοὺς εἰς

γάμον ἐρχομένους; Πῶς δὲν θὰ σημειωθῶσιν αἱ περιπτώσεις αὐταί, ἀφοῦ ἀναγνωρίζονται ἤδη αὐταί διὰ τοὺς νυμφευομένους λαϊκοὺς ὡς ἐκ δικαιωμάτων κατὰ πάντα νομίμων τοῦ νυμφίου δημιουργούμεναι; Ποία ὅμως φθορὰ καὶ ποία κατὰπτωσις καὶ ποῖος ἐξευτελισμὸς θὰ σημειωθῆ ἰς βάρος ἀκριβῶς ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη ζύμη ἀναμορφωτικὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, διδάσκαλος καὶ πατὴρ καὶ ἰατρός τῶν ἐν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς κλῶνιζομένων!

Εἰς πάντα ταῦτα προσθέσατε τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς τοὺς πολλοὺς οἰσοδήποτε νεόνυμφος. Τὰ γαμήλια ταξείδια ἐπεβλήθησαν καὶ ὑπὸ αἰσθημάτων τινος αἰδοῦς, τὴν ὁποίαν δοκιμάζουσιν οἱ νεόνυμφοι ἀπέναντι τοῦ ἀμέσως προσκειμένου εἰς αὐτοὺς περιβάλλοντος. Οὐδεὶς δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι περίξτων νεονύμφων δημιουργεῖται ὑπὸ τῶν λογισμῶν τῶν πάντοτε πονηρευομένων ἀνθρώπων ἀτμόσφαιρά τις, τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται ὑπερβαλόντως βαρεῖαν κυρίως καὶ μάλιστα αἱ νεωστὶ εἰς γάμον ἐλθοῦσαι νεάνιδες. Νοήσατε λοιπὸν τὸν λειτουργὸν τοῦ Ἰψίστου μεθιστάμενον τῆς ἱερᾶς, τῆς τοῦτ' αὐτὸ οὐρανίας ἀτμοσφαιρας, ἣτις ἐπισκιάζει τὸ θυσιαστήριον, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς νεονυμφικῆς παστάδος, τὴν συνήθως ἱκανὴν νὰ ἐμπνεύσῃ μόνον λογισμοὺς καὶ ἐπιθυμίας σαρκὸς. Καὶ ἀπὸ τῆς σαρκικῆς πάλιν εὐφροσύνης τῆς παστάδος ταύτης ἐπιστρέφοντα εἰς τὸ θυσιαστήριον, τὸ ὁποῖον οὐχὶ σάρκες, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι δυσκόλως προσατενίζουσι!

Ἄ! ὅχι δὲν εἶνε ὑπερασκητικῶν τάσεων ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἐψυχολογημέναι σκέψεις, αἱ ἐμπνεύσασαι εἰς τὸν Κύριλλον τὸν τέταρτον κανόνα αὐτοῦ, δι' οὗ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους νὰ μὴ χειροτονῶσι νεογάμους. Οὔτε εἶνε ἀπλῶς ἐ-

πιτυχῆς πλοκῆς λέξεων ἢ αἰτιολογία, τὴν ὁποίαν προβάλλει ὁ Λέων ἐν τῇ μνημονευθείσῃ τρίτῃ νεαρᾷ αὐτοῦ, ὅταν ἀπαγορεύῃ τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον. «Οὐδὲ γὰρ ἄξιον, λέγει, μετὰ τὸ ἀνυψωθῆναι τῆς σωματικῆς ταπεινώσεως ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἀναδιβάσεως τούτους πάλιν ἐπὶ τὴν σαρκικὴν ταπεινότητα καταπίπτειν».

Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ ζητήματος.

Ἀλλὰ πρὸς ποῖον σκοπὸν θὰ ἐζητεῖτο σήμερον ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος; Ἴδου τὸ ἐρώτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρίσταται ἀνάγκη νὰ δοθῇ ἀπόκρισις.

Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν χηρείᾳ κληρικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους—ὡς ἤδη ἀνεπτύξαμεν—ἐμποδιζόμεθα ὑπὸ ἀποστολικῆς ἐντολῆς νὰ ἐπιτρέψωμεν τὸν δεύτερον γάμον, σχεδὸν οὐδεμία ἄλλη περίπτωσις σοβαρὰ ὑφίσταται, ἥτις νὰ καθιστᾷ ἀναγκαῖον ἢ ἐπωσδῆποτε χρήσιμον τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον.

Ἡ μόνη ἀξιόλογος περίπτωσις ἀφορᾷ εἰς νεαροὺς διακόνους, οἵτινες καὶ εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐὰν λάβωσι τὴν χειροτονίαν, ἴσως νὰ μὴ εἶνε ἀκόμη ὄριμοι, ἵνα λάβωσι σταθερῶς τὴν ἀπόφασιν τῆς παρθενίας. Διατί οὗτοι νὰ μὴ ἔχωσι τὸ δικαίωμα, ἐὰν βραδύτερον πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀντιληφθῶσιν ὅτι δὲν δύνανται νὰ βαστάσωσι τὸν βαρὺν τῆς παρθενίας ζυγόν, νὰ ἔλθωσιν εἰς γάμον;

Ἀπαντῶμεν.

Τοῦτο δύναται νὰ θεραπευθῇ, χωρὶς νὰ ἀθετηθῇ ἡ παλαιὰ τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις καὶ χωρὶς νὰ ἀνοίξωμεν τὴν θύραν εἰς τόσα σκάνδαλα, ἅτινα δύνανται νὰ προκύβουν ἐὰν ἐπιτραπῇ ὁ γάμος τῶν κληρικῶν. Ὁ τρόπος τῆς θεραπείας εἶνε ἀπλούστατος, ἀρκεῖ νὰ τὸν ἐνσπενδίσωσιν οἱ χειροτονοῦντες ἐπίσκοποι. Εἶνε

ὁ οὗτος ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὸν ἄγαμον βίον νεώτεροι τῶν τριάκοντά ἐτῶν. Αἱ ἀχαλίωτοι φιλοδοξία: αἱ δημιουργοῦσαι ἐκ νεανιῶν μήπω τὸ τριακοστὸν ἔτος συμπληρωσάντων ἐπισκόπους βοηθοὺς ἢ μητροπολίτας, πρέπει νὰ λείψουν. Καὶ αἱ ἀδικαιολόγητοι ἀπερισκεψία: αἱ εἰσάγουσαι εἰς τὸν ἄγαμον κλήρον δεκαοκταετείς καὶ δεκαεναετείς διακόνους πρέπει νὰ παταχθοῦν.

Ἄλλὰ τὰ Πρακτικὰ τοῦ πανορθόδοξου συνεδρίου παρουσιάζουσι καὶ περίπτωσιν ἄλλην, διὰ τὴν ὁποίαν ὁμοῦς θὰ ἔπρεπε νὰ καλύψῃ τις τὸ πρόσωπον ἐξ ἐντροπῆς. Ὁ Μητροπολίτης τοῦ Μαυροβουνίου ἐξ ὀνόματος τῆς Σερβικῆς ἐκκλησίας, ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος, ἐπειδὴ «πλήθος κληρικῶν ἐν Κροατία καὶ Βοημία ἐπέδωκαν αἴτησιν καὶ ζητοῦν τὴν προσέλευσίν των εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὁμοῦς νὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ὁ γάμος» (1). Πρόκειται περὶ κληρικῶν καθολικῶν ἢ οὐνιτῶν, οἵτινες ἐάν ἤθελεν ἐπιτραπῇ ὑπὸ τῶν ὀρθόδοξων νὰ νυμφευθῶσι, προθύμως θὰ ἄφηναν τὸν Καθολικισμόν διὰ νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν!! Μὲ ἄλλους λόγους ζητεῖται διὰ σκοποὺς προσηλυτιστικοὺς ἢ μᾶλλον ἐθνικοὺς νὰ μεταβάλωμεν τὴν παλαιὰν ὡς πρὸς τὸν γάμον τῶν κληρικῶν παράδοσίν μας.

Ἄλλὰ θὰ ἠθέλομεν νὰ ἐρωτήσωμεν: ποίαν σημασίαν καὶ ποίαν χρησιμότητα θὰ εἶχε διὰ τὴν ποιμνὴν τοῦ Χριστοῦ κληρικὸς τις ἀπαρνούμενος τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ οὐχὶ διότι ἐπέισθη, ὅτι ἡ ὁμολογία αὐτῆς δὲν εἶνε ἡ ὀρθή, ἀλλὰ διὰ νὰ δοθῇ ὡς τίμημα τῆς ἀπαρνήσεως αὐτοῦ ταύτης ὁ γάμος μετὰ μιᾶς γυναικὸς; Ποιὰν ἐγγύησιν δύναται νὰ ἔχη ἡ Ἐκκλησία, ὅπως βασισθῇ ἐπὶ τοῦ κλη-

(1) σελ. 145-146.

ρικοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος μόνον δεσμόν, δι' οὗ συνεδέθη, πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ ποιμνίαν, ἔχει τὸν ἄθεσμον κορεσμόν μιᾶς σαρκικῆς ἐπιθυμίας; Πῶς δὲ θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἡ Ἐκκλησία, ὅταν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἀνωφελοῦς καὶ ἀσκοποῦ τούτου προσηλυτισμοῦ οὐ μόνον ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ εὐλογεῖ ἐπισήμως τὸν ἄθεσμον γάμον κληρικῶν ἀγάμων, οἵτινες ὑπῆρξαν μοναχοὶ καὶ οἱ ὁποῖοι ἤδη νυμφευόμενοι ἀθετοῦσιν ὑπόσχεσιν παρθενίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπισήμως—ἔστω εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν—δοθεῖσαν;

Καὶ βεβαίως θὰ ἠδύνατο νὰ προβληθῇ, ὅτι ἀποτελεῖ ἐθνικὸν συμφέρον διὰ τοὺς ἐν Σερβίᾳ, Ἰναοὶ Καθολικοὶ Κροάται καὶ Βοημοὶ προσηλυτισθῶσιν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησιμονώμεν, ὅτι εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἐπιτρέπεται νὰ θυσιάσωμεν τὴν θρησκευτικὴν ἡμῶν χάριν τοῦ ἐθνισμοῦ μας. Πάντοτε, μάλιστα μεταξὺ ποιμένων, πρέπει νὰ κυριαρχῇ παρ' ἡμῖν ὁ Χριστιανὸς καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν ὁ πατριώτης. Ἀκριβῶς δέ, διότι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐλησιμονήθη παρ' ἡμῶν, παρουσιάζουσιν αἱ Βαλκανικαὶ Ἐκκλησίαι τὴν σημερινήν των ἀξιοθρήνητον νέκρωσιν, προσδεθεῖσαι εἰς τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη καὶ τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες ἀγνοήσασαι.

Τοσαῦτα καὶ περὶ τῆς θέσεως ταύτης τῆς ἀφορώσης τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον ἐν γένει. Ἦδη, ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν τὸν γάμον τῶν ἐπισκόπων.

Γ'.

ΤΟ ΕΓΓΑΜΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

Ἡ τρίτη θέσις τοῦ ζητήματος ἡμῶν, ἡ ἀφορώσα εἰς τὸ ἐγγαμον τῶν ἐπισκόπων, παρουσιάζει τὰς ἐλιγωτέρας δυσκολίας. Ἡ ἀρχαία πράξις τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνος καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀποστολικῆς ἐντολῆς «ὄθει τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα», δὲν ἀπέκλεισε καὶ τοὺς ἐγγάμους τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, μολοντί ἐξ ἀρχῆς, καθὼς οὐκ ἴδωμεν, ἐξεδηλώθη οὐ μόνον προτίμησις, ἀλλὰ καὶ ρεῦμα ὑπὲρ τῆς ἀγαμίας, μάλιστα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀνώτερον κλήρον. Ἐὸ προβαλλόμενον λοιπὸν ζήτημα ἐπὶ τοῦ προκείμενου δὲν εἶνε νὰ ἀποδειχθῇ, ἐὰν δύναται νὰ τροποποιηθῇ ἢ περὶ ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων κανονικὴ διάταξις, ἀλλ' ἐὰν εἶνε σκόπιμον καὶ ἐνδεδειγμένον καὶ ὑφέλιμον νὰ τροποποιηθῇ.

Ἄλλ' οἱ εἰσηγούμενοι τὴν κατάργησιν τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων προβάλλουσιν ὑπὲρ τῆς ὑποστηριζομένης ὑπ' αὐτῶν ἐπόψεως, ὅτι ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη ἀγαμία τῶν ἐπισκόπων δὲν εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης· ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπιβληθῇ αὕτη ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπερασκητικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ἰδέαι προελεύσεως οὐχὶ κατὰ πάντα ὀρθοδόξου (Μοντανιστικαί, Ἐγκρατιτικαὶ κ.λ.π.), ἀφ' ἑτέρου δὲ διατάξεις αὐτοκρατορικαὶ ἐν διαφόροις νεαραῖς ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐνταῦθεν ἐκδοθεῖσαι, ἐν αἷς οἱ αὐτοκράτορες, καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη ὀρισθῇ κανονικὴ διάταξις ὀρίζουσα τὸ ἐγγαμον τῶν ἐπισκόπων, ἐνομοθέτησαν οὗτοι αὐτό.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὑφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν:

α) Είναι ὄντως ἡ κανονικὴ διάταξις τῆς Πενθέκτης, ἢ ὀρίζουσα τὸ ἄγαμον τῶν ἐπισκόπων, ἀντίθετος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Κ. Διαθήκης;

β) Ὁρίσθη ἄρα γε αὕτη ὑπὸ τῆς ἐπίδρασιν αὐτοκρατορικῆς ἢ οἰασδότηποτε ἄλλης ξένης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπιρροῆς ἢ εἶνε σύμφωνος πρὸς ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν πράξιν;

Καὶ γ) Είναι σκόπιμον καὶ ὠφέλιμον νὰ τροποποιηθῇ ἡ διάταξις αὕτη τῆς Πενθέκτης;

α'.

1. Ἡ περὶ ἀγαμίας χριστ. ἀλήθεια.

Ἀναμφισβητήτως πρῶτος εἰσηγητῆς τοῦ ἀγάμου ἢ παρθενικοῦ βίου εἶνε αὐτὸς ὁ Κύριος. Ἀγιάζων καὶ ἐπευλογῶν ὡς νόμιμον κατ'ἑρὸν τὸν φυσικὸν θεσμόν τοῦ γάμου ὁ Σωτὴρ καὶ κηρύξας αὐτὸν ἀδιάλυτον, συγχρόνως διήνοιξε τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸν ὑπεροχώτερον καὶ ὑψηλότερον βίον τῆς ἀγαμίας, ὅχι ἀπλῶς ἐπιτρέψας, ἀλλὰ καὶ ἐξάρας, ἀκόμη δὲ καὶ προτρέψας εἰς αὐτόν. Καὶ μόνον ἀπλῆ, ἀλλ' ἀπροκατάληπτος ἀνάγνωσις τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ πείθει περὶ τούτου. Ἴδου αὐτοί: «Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καὶ εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω» (Ματθ. 19, 4-12).

Κηρύττει δηλαδὴ ὁ Χριστός, ὅτι τὸν περὶ πραγματικῆς ἀγαμίας λόγον δὲν δύνανται νὰ δεχθῶσι καὶ νὰ πραγματοποιήσωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους τοῦτο ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ διασαφηνίζων πληρέστατα ὁ Κύριος τὸ «οἷς δέ-

ὁ οὐ τὰ ι.» δι' ἐξηγεῖ σαφῶς, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ σωματικῶς μὴ ἀρτίων ἀνθρώπων. Δὲν πρόκειται: δηλαδή περὶ σωματικῶς ἀνικάνων εἰς γάμον, τοὺς ὁποίους εἴτε ἢ ἐκ φύσεως πλημμελῆς διάπλασις, εἴτε ἢ χειρουργικῆ ἐπέμβασις τῶν ἀνθρώπων κατέστησε τοιούτους. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπων, οἵτινες δι' ἐσωτερικῆς ἐπιβολῆς καὶ δι' ἀποφάσεως ἰσχυρᾶς, προερχομένων ἐκ μεγάλης καὶ ἀκάμπτου θελήσεως, καθυποτάσσουσι τὰς ὁρμὰς αὐτῶν καὶ ἐνισχυόμενοι ὑπὸ τῆς θείας χάριτος μένουσι: ἀλήθως ἄγαμοι «διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Πρόκειται δηλαδή περὶ χαρίσματος, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς δίδει εἰς τοὺς κλίνοντας καὶ εὐδιαθέτους πρὸς τὴν ἄγαμον ζωὴν καὶ αἰσθανομένους ἐνθουσιασμὸν δι' αὐτήν. Καὶ ὅτι πρόκειται περὶ χαρίσματος ἐδήλωσε σαφῶς ὁ Κύριος διὰ τοῦ «οἷς ὁ ἐδοῦται». Ὅτι δὲ πάλιν εἰς τελείωσιν τοῦ χαρίσματος τούτου συνεργεῖ καὶ συμβάλλει καὶ ἡ ἐλευθέρη θέλησις τῶν προκρινόντων τὴν ἄγαμον ζωὴν, ἐμφαίνει σαφῶς ὁ Κύριος, ὅταν χαρακτηρίσῃ τοὺς λαβόντας τὸ χάρισμα τοῦτο ὡς ἐννοουχίσαντας ἑαυτοὺς, σημάνας διὰ τούτου σαφῶς, ὅτι ὁ ἀήλος τῆς ἀγαμίας εἶνε ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἐνισχυομένης ὑπὸ τῆς θείας χάριτος.

Διὰ τὴν λέγει δὲ ὁ Χριστὸς τὸ «οἷς ὁ ἐδοῦται» καὶ διὰ τὴν χαρακτηρίσῃ οὕτω τὴν ἀληθινὴν ἀγαμίαν ὡς χάρισμα θεῖον προφανῶς ἀνατιβάσει αὐτὴν ὑψηλότερον τοῦ γάμου καὶ θεωρεῖ ταύτην ὑπεροχωτέραν τῆς συζυγικῆς ζωῆς. Καὶ προσθέτων ἐξ ἄλλου τὸ «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω», προδήλως προτρέπει καὶ παρακινεῖ τοὺς κλίνοντας πρὸς τὸν ἄγαμον βίον, ἵνα ἀσπασθῶσιν αὐτόν.

Πλατύτερον καὶ σαφέστερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκφράζεται ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος κηρύττει ἀναφανδόν, ὅτι εἶνε καλὴν διὰ πάντα ἄνθρωπον «γυναικὸς μὴ

ἄπτεσθαι», ὅτι οἱ ἄγαμοι καὶ αἱ χῆραι εἶνε καλὸν νὰ μείνωσιν ὡς αὐτοί, ἤτοι μακρὰν τοῦ γάμου, καὶ ὅτι διὰ τὰς πορνείας, ἵνα δηλαδὴ προφυλάξωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων τῆς σαρκός, ἐφ' ὅσον δὲν δύνανται ἄλλως νὰ ἐγκρατευθῶσιν, ἄς ἔρχωνται εἰς γάμον (Α' Κορινθ. ζ' 1—2, 8—9). Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Παῦλος θὰ ἤθελε πάντες οἱ χριστιανοὶ νὰ μείνωσιν ἄγαμοι καὶ νὰ ἐγκολπωθῶσι τὴν παρθενικὴν ζωὴν, μόνον δὲ διὰ τοὺς κινδυνεύοντας νὰ συμπαρασυρθῶσιν εἰς τὸ ἁμάρτημα τῆς πορνείας στέργει ὁ ἀπόστολος, ἵνα ἔλθωσιν εἰς γάμον, ὁ ὁποῖος ἀναμφιβόλως καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ εἶνε μυστήριον ὑπὸ Θεοῦ ἠύλογη- μένον.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐζήτησαν νὰ μειώσωσι τὴν σημασίαν καὶ σοβαρότητα τῆς πρὸς ἀγαμίαν παραινέσεως καὶ προτροπῆς, τὴν ὁποίαν ὁ θεῖος Ἀπόστολος πρὸς πάντας τοὺς ἐκ τῶν χριστιανῶν ἀγάμους ἀπευθύνει. Καὶ ἰσχυρίσθησαν πρῶτον, ὅτι τὴν τοιαύτην προτροπὴν ἀπηύθυνεν ὁ Παῦλος «διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην», ἤτοι διὰ τὴν δυσκολίαν τῶν περιστάσεων, διὰ τοὺς ἐκ τῶν διωγμῶν οὓς ὑφίσταντο οἱ χριστιανοὶ κινδύνους καὶ τὰς λοιπὰς στερήσεις· ἢ διότι ἐφρόνει ὁ ἀπόστολος, ὅτι «ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστίν», ἐπέκειτο δηλαδὴ ἡ δευτέρα παρουσία καὶ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ συνεπῶς ἐθεώρει ἐντελῶς ἀνόητον εἰς τὰς παραμονὰς τοιούτου-μεγάλου γεγονότος νὰ νυμφεύωνται οἱ χριστιανοί. Καὶ πάντα ταῦτα ὁμοῦς ἐὰν δεχθῶμεν, ὅπως λέγουσιν αὐτὰ οἱ Προτεστάνται, δὲν ἀποδεικνύουν τίποτε κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀγάμου βίου. Διότι ὁ Παῦλος προσθέτει ρητῶς: «ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί» (Α'. Κορινθ. ζ' 32—34). Ἐξηγεῖ δὲ σαφῶς

- διατί προτρέπει τοὺς χριστιανούς, ἵνα μείνωσιν ἄγαμοι.
«Τοῦτο, λέγει, πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω». Καὶ καθορίζει τοῦτο πληρέστερον· «Οὐχ ἵνα ἐρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως» (Αὐτόθ. στίχ. 35). Ἀναμφισβητήτως δὲ ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἀληθείας, αἱ ἔ-
ποισι ἰσχύουσι διὰ πᾶσαν χριστιανικὴν ἐποχὴν καὶ διὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην γενεά. Διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρ-
νηθῆ, ὅτι ὁ ἀληθὴς ἄγαμος εἶνε εἰς θεοὺς ὑπὲρ πάντα ἔγγαμον νὰ μεριμνήσῃ τὰ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἐπιδοθῆ ἀπερισπάστως εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ὁ ἔγγαμος ὑπὸ τῶν βιοτικῶν φροντί-
δων καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἐγγάμου ζωῆς παρεμπο-
δίζεται μεγάλως καὶ δυσκολεύεται πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀφο-
σιωθῆ ἔξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Θεόν. Καὶ διὰ νὰ δώσω-
μεν τὸν λόγον εἰς τὸν θεῖον Χρυσόστομον, «ὁ γάμος εἶ-
νε πράγματι δεσμός, ὅχι μόνον διὰ τὸν ὄχλον τῶν φρον-
τίδων καὶ διὰ τὰς καθημερινὰς λύπας, ἀλλὰ καὶ διότι
καθιστᾷ δούλους ἀλλήλων τοὺς συζύγους καὶ ἀναγκά-
ζει αὐτοὺς νὰ ὑποτάσσωνται ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον παν-
τὸς οἰκέτου χαλεπώτερον. Καὶ ἐὰν δὲ ἀκόμη ἢ σύζυ-
γος ἔχῃ καλὸν καὶ συμβιβαστικὸν χαρακτήρα, ὁ δι' αὐ-
τὴν καὶ διὰ τὰ τέκνα αὐτῆς περιρρέων ἡμᾶς ὄχλος τῶν
φροντίδων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει οὐδ' ἐπ' ὀλίγον νὰ ἀνα-
βλέψωμεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ ἕλα τὰ μέρη ὡσπερτις
ἰλιγγος περιστρέφων καὶ καταπνίγων τὴν ψυχὴν μας.
Καὶ ἐὰν ἀκόμη θελήσῃ ὁ σύζυγος νὰ διέλθῃ τὸν ἀκίν-
δον καὶ ἀπράγμονα βίον τῆς ἡσυχίας, ὅταν ἴδῃ οἱ
παῖδες νὰ τὸν περιβάλλουν καὶ ἡ γυνὴ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην
ἀπὸ ἔξοδα, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, θὰ ρίψῃ τὸν ἑαυτὸν του
εἰς τὴν τρικυμίαν τῶν βιοτικῶν πραγμάτων. Ἐὰν δὲ
ἐμπέσῃ ἐκεῖ, δὲν εἶνε πλέον ἀνάγκη νὰ εἴπη τις, πόσον
θὰ ἀμαρτάνῃ ὀργιζόμενος, ὀρκιζόμενος, ὑβριζόμενος, ὑ-

περασπίζων τὸν ἑαυτὸν του, ὑποκρινόμενος, πολλὰ πρὸς χάριν, πολλὰ πρὸς ἀπέχθειαν ποιῶν. Καὶ ταῦτα μὲν θὰ συμβοῦν, ὅταν εἶνε κοσμία καὶ ἡμερος ἢ γυνή. Ἐὰν δὲ εἶνε δύστροπος καὶ ἀσυμβίβαστος, τότε ὁ συζυγικὸς ἔλος κατανατᾶ τιμωρία καὶ κόλασις»(1).

Ἄλλ' ἰδοῦ, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιπολαιότητος ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξάρωσι τινες, ὅτι ἐν προκειμένῳ ὁ Παῦλος διατυπώνει ἰδίαν γνώμην καὶ ρητῶς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ὅτι «περὶ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι»(Α' Κορινθ. 7, 25). Καὶ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἀτομικὴν, ἔστω, γνώμην ἐνὸς ἀποστόλου, καὶ μάλιστα τοῦ Παύλου; θὰ ἠρωτῶμεν ἡμεῖς. Ποία σύνοδος ἢ ποῖον σῶμα καὶ συγκρότημα θὰ ἠδύνατο νὰ δρώσῃ τὸ κῦρος αὐτοῦ ὑπὲρ τὸ κῦρος ἐνὸς ἀποστόλου καὶ ποῖος θὰ ἀπετόλμα νὰ διατυπώσῃ ἔστω καὶ ἀσθενῶς ἀμφιβολίαν, ὅτι εἰς ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ κοιλίας μητρὸς ἀφωρισμένος καὶ ἐκλελεγμένος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον Αὐτοῦ, ἐνδέχεται νὰ ἐκπίπτῃ τῆς ἀληθείας ὑπερασκητικὰς ὑπερβολὰς υἱοθετῶν καὶ εἰσηγούμενος; Καὶ διὰ νὰ δώσωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν θεῖον Χρυσόστομον, «ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, ὁ μὴδὲ ζῆν σπουδάζων, ὥστε τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ ζῆν, ὁ καὶ βασιλείαν καὶ ζωὴν καὶ Ἀγγέλους καὶ δυνάμεις καὶ κτίσιν ἑτέραν καὶ πάντα ἀπλῶς δεύτερα τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τιθέμενος, πῶς ἂν ἢ φθέγγασθαι ἢ καὶ ἐννοῆσαι τι τῶν οὐ δοκούντων ἠγέσχετο τῷ Χριστῷ»; Ὡσὰν ἦτο ὁ Παῦλος κοινὸς τις καὶ τυχαῖος χριστιανός, ἰδιώτης τις ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὰ γραφόμενα καὶ αἱ ἐπιστολαὶ μόνον ὡς προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου καλάμου θὰ ἠδύνατο νὰ κριθῶσι, φαντάζονται, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ παρα-

(1) Περὶ Παρθενίας § 41, 44.

με ιοθηή ή περί τών παρθένων ούστασ ς και γνώμη τοῦ
θεοῦ Ἀποστόλου ὡς ὑποκειμένη εἰς πλάνην και ὡς ἐ-
πισφαλές τι και ἀνθρώπινον ἐπινόημα.

Ἡ περὶ ἀγαμείας διδασκαλία τῶν Πατέρων.

Τοιαῦτα ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος και τοῦ
ἐνδοξοτέρου τῶν Ἀποστόλων ἔχουσα ὑπὲρ ἑαυτῆς στη-
ρίγματα ή παρθενία, δὲν εἶνε διόλου παράδοξον, πῶς
ἐξυψώθη ἐπαξίως και ἐγκωμιάσθη θερμῶς ὑπὸ τῶν Ἐκ-
κλησιαστικῶν Πατέρων εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων
χρόνων. Καὶ ὁ μὲν Μέγας Ἀθανάσιος λέγει περὶ τῆς
παρθενίας, ὅτι ὁ Σωτήρ «ἐχαρίσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις
πᾶσι και εἰκόνα τῆς τῶν ἀγγέλων ἀγιότητος ἔχειν ἡμᾶς
ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν» (1). Καὶ κηρύττει ὅτι τὰ μέ-
λη τῶν παρθένων ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ Σω-
τήρος ἐστὶ» (2). Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἰς τὸ
μακρὸν ποίημα αὐτοῦ τὸ ἐπιγεγραμμένον « Παρθενίας
ἐπαινος» ὀνομάζει τὴν παρθενίαν θεόδοτον, τοῦ βίου ἡ-
μῶν «ξεινήιον ἐσθλόν, χρυσοῦ τ' ἠλέκτρου τε φαάντε-
ρον ἢ δ' ἐλέφαντος» (3)· και κηρύττων πρώτην παρθένον
τὴν ἀγνήν Τριάδα (4) τῆς θεότητος εὕρσκει τὴν παρθε-
νίαν τὸσφ ἀνωτέραν τοῦ γάμου, ὅσφ τοῦ σώματος ἢ
φυγῆς (5). Ἐν δὲ τῇ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ εἰς τὸν Μ. Βασίλειον
ἐξαίρων τὸ μεγαλεῖον τῆς παρθενίας και ἀζυγίας, ἀτι-
νά εἰσι ἐν και τὸ αὐτὸ πρὸς «τὸ μετ' ἀγγέλων τε-
τάχθαι» μακαρίζει τὸν οὐρανοφάντορα τῆς Καισα-
ρείας ἀρχιεπίσκοπον, διότι οὐδεὶς ἄλλος «ἐκείνου μᾶλ-
λον ἢ παρθενίαν ἐτίμησεν ἢ σαρκὶ ἐνομοθέτησεν οὐ τῇ
καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι μόνον, ἀλλὰ και οἷς ἐσπού-

(1) Πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον Ἀπολογία μίθ. Ι § 33.

(2) Ἀδελύθι. (3) στίχ. 3, 4.

(4) στίχ. 20. (5) στίχ. 205, 293.

δασε»(1). Καὶ ἀναφέρεται: διὰ τῶν λόγων τοῦ τούτων ὁ θεῖος Γρηγόριος εἰς τοὺς παρθενῶνας καὶ τὰς μοναχικὰς ἀδελφότητας, τὰς ὁποίας συνέστησε καὶ ὠργάνωσεν ὁ Μ. Βασίλειος.

Πρὸς τὰνωτέρω ἐν πᾶσι σύμφωνα τυγχάνουσι καὶ ὅσα ὁ θεῖος Χρυσόστομος περὶ παρθενίας κηρύττει ὑποστηρίζων, ὅτι ἡ παρθενία εἶνε τοσοῦτον κρείττων τοῦ γάμου, «ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός, ὅσον τῶν ἀνθρώπων οἱ ἄγγελοι.»! Διότι αὕτη «τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς διατρέχοντας τοῖς ἐν οὐρανοῖς διαιτωμένοις ὁμοίως πολιτεύεσθαι ποιεῖ, τοὺς σώματα περικειμένους τῶν ἀσωμάτων οὐκ ἀφίησι λείπεσθαι δυνάμεων, ἀνθρώπους ὄντας εἰς τὸν αὐτὸν τῶν ἀγγέλων ἄγει ζῆλον». Καὶ ἐν πλεονάζοντι ἀγνότητος ἐνθουσιασμῷ ἐρωτᾷ ὁ θεῖος Πατήρ. «Τί γὰρ τῆς παρθενίας ἦδιον, τί κάλλιον, τί φωτεινότερον; Καὶ γὰρ αὐτῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φαιδροτέρας ἀφίησι τὰς μαρμαρυγὰς, πάντων μὲν ἡμᾶς ἀφιστῶσα βιοτικῶν, καθαρῶς δὲ ὀφθαλμοῖς εἰς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἀτενὲς παρασκευάζουσα ἐνορᾶν»(2).

Τὸ συγκινητικώτερον ἐν τούτοις καὶ ἰσχυρότερον ἐγκώμιον τῆς παρθενίας ἐπρόκειτο νὰ πλέξῃ Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιφανῆς καὶ ἐνδοξος, ἑγγαμος ὁμῶς αὐτός, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ περισσότερον τῶν ἄλλων ἐκ πείρας λαλῶν ὡς δοκιμάσας εἰς μὲν τοὺς χρόνους τῆς νεότητος αὐτοῦ τοῦ παρθενικοῦ βίου τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ ἀπερίσπαστον, εἰς δὲ τὸν μετέπειτα βίον τοῦ τῆς ἐγγάμου ζωῆς τὰς ὀχληρὰς φροντίδας καὶ τοὺς συνεχεῖς πειρασμούς. Πρόκειται περὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται μεταξὺ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀριωτάτην φιλοσο-

(1) Γρηγορίου Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον § ΞΒ.

(2) Περὶ παρθενίας § 10, 11, 21.

φικὴν μόρφωσιν κεκτημένος. Ὁ τριαύτης λοιπὸν περι-
ωπῆς καὶ μορφώσεως Πατὴρ θεωρεῖ ὡς μόνον ἱκανὸν
ἔπαινον τῆς παρθενίας τὸ νὰ ἀποφανθῆ τις, ὅτι ἡ ἀρε-
τὴ αὕτη εἶνε κρείττων τῶν ἐπαίνων· ἐκεῖνον δέ, ὅστις
φιλοτιμεῖται νὰ καταστήσῃ τὴν παρθενίαν ὑπόθεσιν
ἐγκωμίων παραβάλλει πρὸς τὸν νομίζοντα, ὅτι ἡ στα-
γῶν τῶν ἰδρώτων του δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀξιόλογον
προσθήκην εἰς τὸ ἄπειρον πέλαγος!(1) Καὶ θρηνεῖ καὶ
ἀποδύρεται ὁ ἅγιος Πατὴρ, ὅτι δι' αὐτὸν πλεόν ἢ γνῶ-
σις τῶν τῆς παρθενίας καλῶν εἶνε ματαία καὶ ἀνωφε-
λῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸν βουὸν τὰ γεννήματα, ὅταν περι-
στρέφεται οὗτος εἰς τὰ ἀλώνια μὲ φρίμωτρα καὶ χαλι-
νὸν εἰς τὸ στόμα· ἢ καθὼς καὶ εἰς τὸν διψῶντα τὸ ὕ-
δωρ, τὸ ὁποῖον τρέχει εἰς μέρη κρημνώδη καὶ ἀπότο-
μα, ὅπου εἶνε ἀδύνατον νὰ πλησιάσῃ τις. Καὶ μακαρι-
ζει ἐκεῖνους, οἵτινες δὲν ἤλθον ἀκόμη εἰς γάμον καὶ
δὲν «ἀπετειχίσθησαν τῇ κοινῇ προληφθέντες βίῃ, κα-
θ' ἧμεῖς οἶόν τιτι χάσματι πρὸς τὸ τῆς παρθενίας
καύχημα διειργόμεθα». Ταλανίζων δὲ ἑαυτὸν ὁ θεῖος
Γρηγόριος, θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ θεατῆν μόνον τῶν
ἄλλοτρῶν καλῶν καὶ μάρτυρα τῆς μακαριότητος τῶν
ἄλλων, καὶ ἐὰν δὲ περὶ παρθενίας νοήσῃ τι δεξιὸν καὶ
ἐπάξιον, καθίσταται κατὰ πάντα ὅμοιος πρὸς τοὺς μα-
γείρους καὶ τοὺς ὑπηρέτας, οἱ ὁποῖοι «τὴν ἐπιτραπέ-
ζιον τῶν πλουσίων τρυφὴν ἄλλοις ἠδύνουσι, οὐδενὸς
αὐτοὶ τῶν παρεσκευασμένων μετέχοντες»(2).

Ἰκανὰ τὰ ἐκ τῆς ἀρμονικῆς ταύτης συμφωνίας τῶν
πέντε διασημοτέρων Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων τεκμηρί-
ρια, ἵνα ἀποδείξωσι τὸ πραγματικόν, τὸ ἀληθές, τὸ

(1) Γρηγορίου Νύσσης, περὶ Παρθενίας Κεφ. Α'.

(2) Αὐτόθι Κεφ. Γ'.

γνήσιον φρόνημα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, καθ' οὓς αὕτη ὑπῆρχεν ἠνωμένη καὶ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποσχισθῆ εἰς τὰς τόσας ἐπὶ μέρος ἐμολογίας, ὅπως σήμερον. Εἶνε ἱκανὰ νὰ ἀποδείξωσι, πῶς ἡ ἀρχαία, ἡ Οἰκουμενικὴ καὶ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ, ἡ μία καὶ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία ἐξέλαβε καὶ ἠρμήνευσε τοὺς περὶ ἀγάμου βίου λόγους τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ Σωτῆρος αὐτῆς, κατῶς καὶ ἐκείνους τοῦ ἐνδοξοτέρου τῶν Ἀποστόλων. Μὴ εἶπη δέ τις, ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς παρθενίας ἐκδηλούμενος ἐν τοῖς συγγράμμασι πάντων τῶν Πατέρων ἐνθουσιασμός ἐδημιουργήθη ἀπὸ ὑπερασκητικόν τι πνεῦμα κρατοῦν ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτῶν, ἢ ὑπὸ τὴν ὄθησιν τῶν ὑπερβολῶν, τὰς ὁποίας διδασκαλαὶ αἰρετικῶν μὲ ὑπερασκητικὰς τάσεις (Ἐγκρατῖται, Μανιχαῖοι, Μοντανός) εἰσηγοῦντο. Οἱ τοιαῦτα διατεινόμενοι ὑποστηρίζουσιν ἀούστατά τινα καὶ ἀσεβῆ καὶ βλάσφημα. Διότι λησμονοῦσιν οὗτοι, ὅτι οἱ πρῶτοι εἰσηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ παρθενικοῦ ἢ ἀγάμου βίου ὑπῆρξαν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ὁ ἀπόστολος Αὐτοῦ Παῦλος· ὅτι οἱ καταπολεμήσαντες τὰς κακοδοξίας τῶν Ἐγκρατιτῶν καὶ Μανιχαίων καὶ Μοντανιστῶν, καὶ ἀνόθευτον ἀπὸ τῆς πλάνης ἐκείνων τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν εἰς ἡμᾶς διαφυλάξαντες ὑπῆρξαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Πατέρες, τοὺς ὁποίους οἱ ἐξ ἡμῶν τῶν νεωτέρων πρὸς τὴν παρθενίαν δυσμενῶς ἔχοντες ἐπιχειροῦσιν ἐπιπολαίως καὶ ἀκρίτως ὅλως ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν ὑπερβολῶν εἰς τὸ μέτρον τῆς ἀληθείας νὰ ἐπαναγάγωσιν!! ὅτι αὐτοὶ οἱ Πατέρες οἱ τοιαῦτα εἰς τὴν παρθενίαν πλέξαντες ἐγκώμια δὲν διστάζουσι τοῦ Μαρκίωνος καὶ τοῦ Οὐχλεντίνου καὶ τοῦ Μένεντος τὴν σωφροσύνην ἀσελγείας πάσης χείρονα νὰ κηρύξωσι, τὰς δὲ φευγούσας τὸν γάμον ὡς ἐναγῆ νὰ ἀποκαλέσωσι «πάντων ἐναγεστέραις» καὶ τὴν παρθενίαν αὐτῶν νὰ

χαρακτηρίσωσι «πορνείας μιάρωτέραν» (1). Ὁ-
σαύτως οἱ τοιαῦτά τινα διατεινόμενοι παρουσιάζουσι κατ'
τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐλόκληρον υἱοθετήσασαν
πεπλυνμένας ὑπερβολάς, αἵτινες κυκλοφορήσασαι ἐπὶ
αἰῶνας δλοκλήρους ἐν τῇ ἐπισήμῃ διδασκαλίᾳ καὶ πρά-
ξει αὐτῆς ἀπὸ συμφωνίας καὶ Συνόδων καὶ Διδασκά-
λων κοινῆς καὶ πλήρους, μόλις ἐσχάτως μετὰ αἰῶνας
μακροὺς ἤρχισαν νὰ γίνωνται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀντι-
ληπταί, τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν
τῇ πλάνῃ ἐγκαταλειφθείσης!! Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περι-
πτώσει τί γίνεται πλέον τὸ περὶ ἀλαθῆτου τῆς Οἰκου-
μενικῆς Ἐκκλησίας δόγμα; Πῶς ὁ Χριστὸς ὁ ὑποσχε-
θεὶς εἰς τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ ὅτι θὰ ἦτο μετ' αὐτῶν μέ-
χρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος καὶ ὅτι θὰ ἔπεμπεν εἰς
αὐτοὺς τὸν Παράκλητον, ἵνα ὁδηγήσῃ τούτους εἰς πᾶ-
σαν τὴν ἀλήθειαν, πῶς ἠνέχθη ἐπὶ τοσοῦτους αἰ-
ῶνας ἡ Ἐκκλησία, ἣτις ἐστὶ Σῶμα Αὐτοῦ, νὰ συγκλει-
σθῇ ἐν τῇ πλάνῃ;

Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ ἄγαμος βί-
ος ἀπ' αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγκα-
θιδρυθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνεκαινίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ
Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀποτελεῖ καθεστῶς
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἰῶνιον προωρισμένον νὰ συμπαρα-
κολουθῇ αὐτὴν καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτῆς. Παρὰ τοὺς
πολυπληθεῖς ὑποκριτὰς, οἵτινες δὲν ἔλειψάν ποτε ἀπὸ
τὰς χριστιανικὰς γενεὰς καὶ οἱ ὅποιοι, μόνον τὸ ἐξωτε-
ρικὸν φαινόμενον τῆς ἀγαμίας περιφέροντες, ἐν τῇ κρυ-
πτῇ πᾶν ἀκάθαρτον ἀτόπημα κατατολιμῶσιν, ἡ χριστι-
ανικὴ Ἐκκλησία πάντοτε εἶχε καὶ ἔχει καὶ θὰ ἔχῃ νὰ
ἐπιδεικνύῃ μέλη αὐτῆς ἐντιμότετα, τῆς παρθενίας καὶ
τῆς ἀληθινῆς ἀγνότητος ἀληθινὰ κρῖνα, πραγματικοὺς

(1) Χουσοστόμω Περὶ Παρθενίας, β, κ.

ἀγάμους τῷ Θεῷ ἀπερισπάζεται ἀφωσιωμένους. Ὅσοι λέγουν, ὅτι οἱ καιροὶ οἱ σημερινοὶ ἢ οἱ ἐπιγενησόμενοι καθιστῶσιν ἀπρόσφορον τὸ κοινωνικὸν ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς παρθενίας ἀνῆους πλανῶνται οἰκτρῶς. Λησιμονοῦσιν, ὅτι οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, καθ' οὓς ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον καὶ ἐπεκράτησεν ὁ χριστιανισμός, ἦσαν καιροὶ ἐξαχρειώσεως καὶ ἐκλύσεως βαθυτέρας καὶ γενικωτέρας τῆς σημερινῆς· ὅτι ἐὰν τότε δὲν ἔλειψαν οἱ ἰδεολόγοι οἱ πᾶσιν ἡδονὴν καὶ ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς θυσιάσαντες εἰς τὰ ὑψηλότερα ἰδεώδη, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ στερηθῶσι τριούτων ἀληθινῶν ἀγάμων αἱ μέλλουσαι γενεαί. Καὶ βεβαίως ἡ μορφή ἢ τὸ εἶδος, ὑφ' ὃ ἐκάστοτε ἐμφανίζεται ἡ παρθενικὴ ζωὴ, (ἀσκηταί, ἐρημίται, μοναχοί, ἄγαμοι ἐν πόλεσι βιοῦντες) ἐνδέχεται αὔριον νὰ εἶνε ἄλλο παρ' ἐκεῖνο, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐνεφανίζετο χθὲς καὶ πρότερον, πάντως ὁμως τὸ τάγμα τῶν ἀληθινῶν ἀγάμων θὰ ἐξακολουθῇ ὑπάρχον καὶ συνεχίζον τὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ. Μὲ ἄλλας λέξεις, τὰ σημερινὰ μοναστήρια ἐνδέχεται νὰ διαλυθοῦν καὶ ὁ σημερινὸς μοναχικὸς μας βίος εἴμπορεῖ μετ' αὐτῶν νὰ συνεχλίπῃ, τὸ τάγμα ὁμως τῶν παρθένων θὰ ἐξακολουθῇ ζῶν καὶ κινούμενον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ.

2. Ἀντίκειται ἡ διάταξις τῆς Πενθέκτης εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς Κ. Διαθήκης;

Ἀφοῦ ἤδη ἐμάθομεν, πῶς ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῆς διαμορφωθείσα ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις διάκεινται πρὸς τὸν ἄγαμον ἢ παρθενικὸν εἶον, εὐκόλως πλέον δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ διάταξις τῆς Πενθέκτης, ἢ ἐπιβάλλουσα τὴν ἀγαμίαν εἰς τοὺς ἐπισκόπους, ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἀληθῶς, ἐφ' ὅσον ἐδείχθη, ὅτι ὁ ἄγαμος εἶος ἀποτελεῖ θεσμόν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος εἰσαχθέντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὅτι ἐν πάσῃ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ ὑπάρχουσιν οἱ «εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· ὅτι οἱ ἄγαμοι οὗτοι λόγῳ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῶν ἀπὸ τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν καὶ φροντίδων καὶ τῆς ἀπερισπάστου τῆ Κυρίου ἀφοσιώσεώς των (ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀληθινῶν ἀγάμων) τυγχάνουσι μᾶλλον εὐθετοὶ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Κυρίου, οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πληρώματος αὐτῆς ἐκ τῆς μερίδος ταύτης τῶν ἀγάμων, ἢ ὅποια —τὸ τονίζομεν— οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑπάρχουσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ. Τοσοῦτο μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία δικαιούται ἐκ τῶν ἀγάμων νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀνωτέρους τῆς ἄρχοντας, ὅσοι οὐδεὶς ἀναγκάζεται, ἵνα ἐκὼν ἄκων δεχθῆ τῆς ἀρχιερωσύνης τὸν ζυγόν· τοῦναντίον δὲ τὰ παραδείγματα τῶν διαπρεφάντων ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς Ἐκκλησίας ἐνδόξων καὶ ἀγίων Πατέρων διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι αἱ ἀληθῶς ταπεινόφρονες ψυχαὶ ἀναλογιζόμεναι τὰς τρομερὰς τῆς ἱερωσύνης εὐθύνας ἀποπηδῶσι καὶ ἀπομακρύνονται τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων καὶ κατ' οὐδένα λόγον σπεύδουσι πρὸς αὐτά.

Ἰδοὺ λοιπόν, τί ἀντίκειται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀσφαλῶς οὐχὶ ἢ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν ἀγάμων ἐκλογή τῶν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καλουμένων, ἀλλ' ἢ ἀχαλίνωτος φιλοδοξία καὶ σπουδαρχία τῶν Ὀμηρικῶν ἀγῶνας διεξαγόντων, ἵνα τὸ ταχύτερον ἀρπάσωσι τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ ἀπολαύσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Δελεαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴν λάμψιν τοῦ ἐπὶ ἀκανθῶν καὶ τριβῶλων στηριζομένου ἀρχιερατικοῦ ὀρόνου, ἀποβλέποντες

εἰς τὰ προνόμια καὶ τὰ κοσμικὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰς ἀπολαύς αὐτοῦ, κεντριζόμενοι ἀπὸ τὰς ὑποκλίσεις καὶ τὰ θυμιάματα καὶ τὰς ἐπευφημίας τῶν περιστοιχιζόντων τοὺς θρόνους τούτους, ἀλλὰ μὴ προσέχοντες διόλου εἰς τὰς εὐθύνας, εἰς τὰ δυσβάστακτα βάρη καὶ καθήκοντα τῆς ἀρχιερωσύνης, εἰς τὸν τρομερὸν βρόχον, ὅστις περιβάλλει τὸν τράχηλον αὐτῶν ἀφ' ἧς στιγμῆς πατήσῃ τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς ἱερωσύνης, θέτουσιν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου αὐτῶν νὰ γίνωσιν ἀρχιερεῖς. Καὶ φοιτῶσιν εἰς τὰς θεολογικὰς σχολὰς διὰ νὰ γίνωσιν ἀρχιερεῖς! Καὶ κηρύττουσιν ἢ ὅπωςδήποτε ἐργάζονται ἐν τῇ ποιίμνῃ τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ γίνωσιν ἀρχιερεῖς! Καὶ περιβάλλονται τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα οὐχὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀγάμου βίου —διότι εὐθὺς μετ' ὀλίγον θὰ μεταβληθῶσιν εἰς διαπρυσίους κήρυκας τοῦ γάμου— ἀλλὰ διὰ νὰ γίνωσιν ἀρχιερεῖς! Καὶ σπεύδουσι τὸ ταχύτερον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν κλῆρον, μόλις τὴν ἡθὴν διανύοντες καὶ πολὺ πρὶν ἢ καταστῶσιν ἱκανοὶ διὰ τὴν ὠριμον σκέψιν, μόνον καὶ μόνον ἵνα τὸ ταχύτερον γίνωσι καὶ ἀρχιερεῖς! !

Καὶ τὸ ἔτι μᾶλλον περιέργον, ὅτι ἡ ἀχαλίνωτος αὐτῆ σπουδαρχία χαρακτηρίζεται ὡς φιλοδοξία εὐγενῆς καὶ ὅτι ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ αὐτῆς τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Παύλου, «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ» (Α' Τιμοθ. 3, 1). Ἄλλ' ὅτι ἡ ἐπίκλησις τοῦ χωρίου τούτου πρὸς δικαιολογίαν τῆς σπουδαρχίας καὶ ματαιοδοξίας ταύτης ἀποτελεῖ πρόφασιν ἐν ἀμαρτίαις, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ τις. Διότι ἐάν ὄντως ἐξ ἐπιθυμίας τοῦ καλοῦ ἔργου ὀρέγωνται τῆς ἐπισκοπῆς οἱ πρὸς ταύτην σπεύδοντες, διατί λησιμονοῦσιν, ὅτι ἐπισκοπὴν λέγων ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐννοεῖ οὐ μόνον τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ πρεσβυτέρου; Διατί λοιπὸν, ἐάν ὄντως τοῦ καλοῦ ἔρ-

γρου ἐπιθυμῶσι, δὲν ἀναμετροῦσι προηγουμένως τὰς ἐ-
αυτῶν δυνάμεις καὶ ἐφ' ὅσον πείθονται, ὅτι δὲν εἶνε ἐξ
ἐκείνων «οἷς δέδοται.» τὸ χάρισμα τῆς παρθενίας, διατί
δὲν ἀναλαμβάνουσι τὸ καλὸν τοῦτο ἔργον καὶ ἐν τῷ
ἑαθμῷ τοῦ ἐγγάμου πρεσδυτέρου; Διατί δὲν ἀναλαμβά-
νουσι τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐφημεριακοῦ κλή-
ρου τάσσοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ, ἀφοῦ καλοῦ
ἔργου ἐπιθυμοῦντες ὀρέγονται ἐπισκοπῆς;

Καὶ ἔπειτα τί γίνεται ὁ ἄλλος ἐκεῖνος λόγος τοῦ θεί-
ου Ἀποστόλου, ἐν τῷ ὁποίῳ βεβαιοῦται, ὅτι «οὐχ ἑαυ-
τῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλοῦμενος ὑ-
πὸ τοῦ Θεοῦ;» Ὁ λόγος ἀρὰ γε οὗτος δὲν ἀποτρέπει
ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ προτρέχωμεν πρὸς ἀρπαγὴν διὰ τῆς
ἰδίας χειρὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματικῶν καὶ δὲν
ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς μᾶλλον τὸν δισταγμὸν καὶ τὴν
δυσκολίαν, μετὰ τῆς ὁποίας οἱ ἐνδοξοὶ τῆς Ἐκκλησίας
Πατέρες ἀνεδέχθησαν τὴν ἱερωσύνην; Ἀρὰ γε ἡγνόουν
αὐτοὶ τὴν ἐννοίαν τοῦ «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, κα-
λοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ; Καὶ ἔταν ἔφευγον αὐτοὶ κρυπτό-
μενοι εἰς τὰς ἐρήμους διὰ νὰ μὴ χειροτονηθῶσιν, ἀπε-
δεικνύοντο ἀσυγκρίνητοι καὶ ξένοι πρὸς τὰ ἐλατήρια φι-
λοδοξίας εὐγενοῦς, ἐὰν ὄντως ἀποτελῆ εὐγενῆ φιλοδοξί-
αν ἢ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀσυγκράτητος σπουδῆς;

Ἀσφαλῶς λοιπὸν δὲν ἀντίκειται πρὸς τὸ ἐν γένει
πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ ἐκ τῶν ἀγάμων ἢ τῶν
ἐν χηρείᾳ διατελούντων ἐκλογὴ τῶν διὰ τὸ ἐπισκοπι-
κὸν ἀξίωμα προοριζομένων. Εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Κ. Δια-
θήκης ἀντιτίθεται ὀξέως ἢ θεωρουμένη ὑπὸ τῶν πολλῶν
ὡς εὐγενῆς φιλοδοξία τοῦ νὰ γίνῃ τις ἐπίσκοπος, φιλο-
δοξία παρασύρουσα οὐκ ὀλίγους εἰς τὸ νὰ θέσῃ σκο-
πὸν τοῦ θείου αὐτῶν τὸ νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν
ἀξίωμα. Καὶ θέβαια κατορθώνουσιν οὗτοι θραδέως ἢ ἐν-
ωρίς, ἀναλόγως τῆς ἐπιτηδεϊότητος αὐτῶν, νὰ ἀναβῶ-

σιν εἰς τὰς ἀρχιερατικὰς βαθμίδας, μὴ ἀναμετρήσαντες ὅμως ἐκ προτέρου τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἀντιμετωπίζουσιν ἀμέσως τοῦ δυσβαστάκτου ζυγοῦ τῆς ἀγαμίας τὸν ἀφόρητον καύσωνα καὶ συστρεφόμενοι ἀγωνιωδῶς διερωτῶσι: Διατί λοιπὸν νὰ εἶμαι ἠναγκασμένος, ὅπως μένω ἄγαμος; Καὶ ζητοῦσι πλέον τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἡ Ἐκκλησία ἀδιαφιλονεικῆτως κέκτηται, ἵνα εἰς τοὺς ἀπηλλαγμένους τῶν κοσμικῶν φροντίδων ἀναθέτῃ τὴν πολύμοχθον μέριμναν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, τὸ δικαίωμα λέγομεν τοῦτο ζητοῦσι νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀντικείμενον καὶ ἀντιτιθέμενον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Κ. Διαθήκης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐν τούτοις ὁ Παῦλος, ὡς ἐτονίσθη ἤδη, παρουσιάζεται ἐπιθυμῶν, ἵνα πάντες, εἰ δυνατόν, οἱ χριστιανοὶ μένωσιν ἄγαμοι.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἄς ἔλθωμεν ἤδη νὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον ἡ γνωστὴ διάταξις τῆς Πενθέκτης ὠρίσθη συνεπαίᾳ ἀξιώσεως τοῦ αὐτοκράτορος μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσασαν συνήθειαν.

β'.

1. Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ὁ θεσμὸς τοῦ νὰ λαμβάνωνται οἱ ἐπίσκοποι ἐκ τῶν ἀγάμων ἢ τοῦ νὰ χωρίζωνται τῶν συζύγων αὐτῶν οἱ εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐκ τῶν ἐγγάμων ἀναβιβασθέντες εἰσῆχθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει καὶ συνηθείᾳ πολὺ πρὶν ἢ ὀρισθῇ ὁ δωδέκατος κανὼν τῆς Πενθέκτης. Καὶ βεβαίως συναντῶμεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐπισκόπους ἐγγάμους, πλὴν ὅμως εἶνε γεγονός, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι οἱ ἔγγαμοι ἀποτελοῦσι μειονότητα προφανῆ, ἐπὶ πλέον δὲ ἐνωρίτατα ὑπεχρεώθησαν οὗτοι νὰ χωρίζωνται τῶν συζύγων αὐτῶν καὶ νὰ παύωσι συνοικοῦντες μετὰ τούτων, ἀφ' ἧς ἐχειροτονοῦντο ἐπίσκοποι.

Πρωτίστως αὐτὴ ἢ πρωϊμώτατα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσασα ἀναγκαστικῇ τοῦ ὄλου κλήρου ἀγαμία, ἣτις παρ' ἐλίγον θὰ ἐπεκράτει καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐὰν δὲν ἀντετάσσετο κατ' αὐτῆς ὁ Παφνούτιος ἐν τῇ Α' Οἰκουμ. Συνόδῳ, μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατοῦντος ἡδὴ πνεύματος ὑπὲρ τῆς ἀγαμίας τῶν ἐν τῇ κλήρῳ. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ Δύσις τότε ἦτο ἡνωμένη μετὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπετέλει μετ' αὐτῆς τὴν μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ ἤκμαζον τόσον ἐν τῇ Ἀφρικῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ. Πατέρες Ἐκκλησιαστικοὶ διάσημοι, μεγάλως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὄχι μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τιμῶμενοι. Δὲν ἦσαν λοιπὸν τὰ ἐν τῇ Δύσει κρατοῦντα ὅλως ἄσχετα καὶ ξένα καὶ ἀλλότρια πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπως θὰ παρίσταντο εἰς τὸν σήμερον μακρόθεν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως κρίνοντα. Καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ Δύσει ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 306 ἢ ἐν Ἐλβίρα Σύνοδος ὥρισε νὰ χωρίζωνται τῶν συζύγων αὐτῶν πάντες οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, δὲν δύναται νὰ ἀποτελῇ λεπτομέρειαν ἄνευ οὐδεμιᾶς σημασίας διὰ τὸν ἐξετάζοντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἐκκλησίαις οὐ μόνον τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολῆς κρατήσαντα ὡς πρὸς τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἠθέλομεν προσέξει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πράξιν, ἀνευρίσκομεν συνεγῆ τεκμήρια πείθοντα ἡμᾶς περὶ τοῦ ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολὴ ὡς πρὸς τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου ἐν γένει δὲν ἀφίστατο πολὺ τῶν ἰδεῶν τῆς Δύσεως. Παραθέτομεν πρῶτον τρία χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται, ὅτι διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ δ' αἰῶνος ὁ ἱερεὺς, καθὼς καὶ πᾶς κληρικὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον προσεδρεύων, ἔπρε-

πε νὰ εἶνε ἄγαμος ἢ κεχωρισμένος τῆς συζύγου αὐτοῦ.

«Ὁ τῆ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός», λέγει ὁ θεῖος Κύριλλος τῶν Ἱεροσολύμων(1). Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: «Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίαν τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου, τελευτησάσης τῆς αὐτῶν γυναικός, δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης. Καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἢ ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μετὰ ἀκριθείας παραφυλάττεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα καὶ τεκνογονοῦντα, μιᾶς γυναικὸς ἔντα ἄνδρα οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς ἐγκρατευσάμενον ἢ χηρεύσαντα, διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον καὶ ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριθεῖς κανόνες ἐκκλησιαστικοί. Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι, ἐν τισὶ τρόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους. Τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ραθυμήσαναν διάνοιαν καὶ τοῦ πλήθους ἔνεκεν, μὴ εὐρισκομένης ὑπηρεσίας»(2).

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Ἐπιφανίου πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ 1) ἐτήρειτο μετὰ πάσης ἀκριθείας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ κατὰ τῆς δευτερογαμίας τῶν κληρικῶν ἀποστολικὴ ἐντολή· 2) δὲν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν κλῆρον ὁ ἐγγαμος ὁ ἐξακολουθῶν νὰ συζῆ καὶ νὰ τεκνογονῆ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπεχρεοῦτο οὗτος εἴτε ἐπίσκοπος, εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε διάκονος, εἴτε καὶ ὑποδιάκονος ἀκόμη, νὰ ἀποχωρισθῆ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· 3) ὅτι μόνον εἰς τινὰ μέρη συνήντα τινε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους τεκνογονοῦντας καὶ

(1) Κατηγ. XII, ΚΕ.

(2) Κατὰ αἴρεσ. βιβλ. II, αἴρεσ. LIX Κεφ. Α.

μετά τὴν χειροτονίαν των, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Ἐπιφάνιος, οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἱεκκλησίᾳ κρατοῦντα κανόνα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ραθυμίας τῆς διανοίας τῶν πολλῶν.

Μετριώτερός πως, ἀλλὰ πάντως πρὸς τὰ αὐτὰ μέτρα τῆς ἀγαμίας καὶ τῆς ἐγκρατείας προσκλίνων παρουσιάζεται καὶ ὁ Εὐσέβιος. «Μάλιστα δ' οὖν τούτοις [τοῖς κληρικοῖς] ἀναγκαιῶς τὰ νῦν, παρατηρεῖ οὗτος, διὰ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολήν ἢ τῶν γάμων ἀναχώρησις σπουδάζεται, ἅτε περὶ τὴν ἔνθεον καὶ ἄσαρκον παιδοποιίαν ἀσχολουμένοις, οὐχ ἑνὸς οὐδὲ δυοῖν παίδων, ἀλλ' ἄθρόως μυρίου πλήθους τὴν παιδοτροφίαν καὶ τῇ κατὰ Θεὸν παιδευσίᾳ, τῆς τε ἄλλης ἀγωγῆς τοῦ βίου τὴν ἐπιμέλειαν ἀναδεδεγμένοις... Ἠλὴν ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις καὶ περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοῦ προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας» (1).

Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Εὐσέβιος εὕρισκει, ὅτι εἰς τοὺς ἱερωμένους καθίσταται ἐμπόδιον ἐν τῇ πνευματικῇ ἔργῳ των ἢ σαρκικῇ παιδοποιίᾳ καὶ ὅτι διὰ τὰ ἔχῃ καιρὸν, ὅπως ἀσχολῶνται ἀπερισπάστως εἰς τὰ κρείττονα καὶ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἄσαρκον παιδοποιίαν, εἰς τὴν ἀναγέννησιν ψυχῶν ἐν τῷ Χριστῷ, προσήκει εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπέχῃ τοῦ γάμου καὶ νὰ ἀκολουθῶσι τὴν ἀγαμὸν ζωὴν.

Συναφῆ πρὸς τὰς παρατεθείσας μαρτυρίας Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ Ἐπιφάνιου καὶ τοῦ Εὐσεβίου ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πράξις. Καὶ δὴ αὐτὴ ἡ περίπτωσις Συνεσίου τοῦ Πτολεμαῖδος, ἡ ὁποία προσάγεται πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἕγγαμοι, μαρτυρεῖ ἀκριβῶς, ὅτι εἶχεν ἤδη κρατήσῃ ἐν τῇ πράξει, ἵνα χωρίζωνται τῶν συζύγων αὐτῶν οἱ ἐκ τῶν ἐγγάμων εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀναδιβαζόμενοι. Διότι διὰ τὰ ἀρνῆται ὁ Συνέσιος,

(1) Εὐσεβίου. Εὐαγγ. Ἀποδείξ. βιβλ. I κεφ. Θ.

ὅπως δεχθῆ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ χωρισθῆ τῆς συζύγου αὐτοῦ. τί ἄλλο βεβαιώνει παρὰ ὅτι ἐθεωρεῖτο ἐπιβεβλημένον οἱ εἰς ἐπισκόπους χειροτονούμενοι, ἐφ' ὅσον ἦσαν ἑγγαμοί, νὰ χωρίζονται τῶν συζύγων αὐτῶν; Ἐμφαίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ γεγονότος ἄλλο κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους σημειωθέντος. Μεταξὺ δηλαδὴ τῶν κατηγοριῶν, αἵτινες ἀπηγγέλησαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐφέσου Ἀντωνίνου καὶ διὰ τὰς ὁποίας καθήρεσαν αὐτὸν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὑπῆρξε καὶ τὸ ὅτι ἐξηκολούθει οὗτος καὶ μετὰ τὴν εἰς ἐπίσκοπον προχείρισιν αὐτοῦ νὰ συζῆ μετὰ τῆς γυναικὸς του(1).

Ἐκ τῆς πρὸς Δρακόντιον δὲ ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου πληροφοροῦμεθα πρῶτον μὲν, ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους « πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων », οἱ ὅποιοι « οὐδὲ γεγαμήκασιν »· ἔπειτα δὲ ὅτι ὁ Δρακόντιος ἀπέφευγε νὰ χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος, ἐπειδὴ τινες ἐκ τῶν μοναχῶν ἤμπέδιζον αὐτὸν παριστάνοντες ὅτι μόνος καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐκ μοναχῶν καθίστατο ἐπίσκοπος. Διὰ νὰ πείσῃ δὲ αὐτὸν ὁ Μ. Ἀθανάσιος προβάλλει τοὺς μοναχοὺς Σεραπίωνα καὶ Ἀπολλῶν καὶ Ἀρίστωνα καὶ Ἀμμώνιον, οἵτινες ἀπὸ μοναχῶν ἀνεδείχθησαν ἐπίσκοποι. Ἀποδεικνύει ὁμοίως τοῦτο, ὅτι ἡ συνήθεια, ἵνα ἐκ τῶν μοναχῶν λαμβάνωνται οἱ ἐπίσκοποι, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπικρατήσῃ πλήρως, διότι ἄλλως δὲν θὰ ὑπῆρχε διὰ τὸν Δρακόντιον ζήτημα, ἐὰν οἱ μοναχοὶ ἐπετρέπετο νὰ γίνωσιν ἐπίσκοποι. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη καθίσταται ἔτι μᾶλλον ἀξιόλογος, ὅταν συνδυασθῆ πρὸς τὴν ἄλλην πληροφορίαν, τῆς ὁποίας ἤδη ἐμνημονεύσαμεν καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν « πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασιν ». Διότι ἀκριβῶς ἀποδεικνύεται ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ ἀγαμία τῶν ἐπισκόπων εἶχεν εἰσαχθῆ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει πολὺ πρὶν ἢ ὁ μοναχικὸς βίος, ὁ ἐπισπάσας τὸν θαυμασμὸν

(1) Παλλαδίου, Βίος τοῦ Χρυσοστόμου κεφ. XIII.

τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος, ἀρχίστην ἂν προμη-
θεύῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἄρχοντα
αὐτῆς. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ συνήθως ἐπαναλαμβα-
νόμενον ὑπὸ πολλῶν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ἀγαμίας τῶν ἐ-
πισκόπων προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι τὰ χριστιανικά
πληρώματα λόγῳ τοῦ θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἔτρεφον
πρὸς τοὺς μοναχοὺς, προετίμων αὐτοὺς ἐν τῇ ἐκλογῇ
τῶν ἐπισκόπων των, δὲν ἀποδεικνύεται καὶ πολὺ βási-
μος ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν Δρακόντιον.

Καὶ τοιαῦτα μὲν εἶπον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐπισκόπους.
Ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους δὲ κληρικούς, τοὺς πρεσβυτέρους
δηλαδὴ καὶ τοὺς διακόνους, ἐπεκράτησαν ἄρα γε τὰ
αὐτά; Περὶ τοῦ αὐτά. Ἀσφαλῶς ὑπάρχουσιν
ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολλοὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ ὑ-
ποδιάκονοι ἑγγαμοί, συνοικοῦντες μετὰ τῶν συζύγων
αὐτῶν καὶ τεκνογονοῦντες, οὐδεὶς δὲ ποτε ἐνήγαγεν αὐ-
τοὺς ὡς κατηγορουμένους διὰ τοῦτο ἐνώπιον τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν δικαστηρίων. Διότι ἀναμφισβητήτως ἀπε-
τέλει κανονικὴν κατάστασιν τὸ νὰ διατηρῶσιν οἱ ἐκ
τῶν ἐγγάμων κληρικοὶ γενόμενοι τὰς συζύγους αὐτῶν
καὶ νὰ συζῶσι μετὰ τούτων. Ἐχομεν ὅμως ἐξ ἄλλου
πληθώραν ἀγάμων κληρικῶν, κατὰ προτίμησιν δὲ τοὺς
ἀγάμους εἰς τὸν κλῆρον εἰσαγομένους. Ἡ μυσαρὰ συν-
ήθεια τοῦ νὰ συνοικῶσιν οἱ κληρικοὶ μετὰ γυναικῶν
συνεισάκτων, τὰς ὁποίας ἐκάλουν ἀδελφὰς ἀγαπητάς,
συνήθεια σφόδρα διαδεδομένη εἰς τὰ μεγαλείτερα κέν-
τρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἣτις ἀπετέλεσε τὴν βλεθριωτέ-
ραν πληγὴν τοῦ κλήρου κατὰ τοὺς 3ον καὶ 4ον αἰῶ-
νας, τί ἄλλο ἀποδεικνύει παρὰ ὅτι εἰδὸς τι ἀναγκαστι-
κῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν εἶχε κρατήσῃ ἀνεπαισθήτως
ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει; Θὰ ἠδύναντο οὗτοι πρῶ-
τον νὰ νυμφευθῶσι καὶ ἔπειτα νὰ χειροτονηθῶσιν. Ἐν
τούτοις τῆς νομίμου αὐτῆς καὶ κατὰ πάντα ἠὺλογημέ-
νης καταστάσεως προετίμων τὴν ἄλλην, ἣτις καθίστα

αὐτοὺς κατακρίτους ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Δὲν ἀποδεικνύει ἀρὰ γὰρ τοῦτο, ὅτι εἰς τοὺς καιροὺς ἐκεί-
νους οἱ ἄγαμοι κληρικοὶ ἐτύγχανον εὐπροσδεκτότεροι,
παρὰ πάσας τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν
δυσκόλως κατώρθωνον νὰ συγκαλύπτωσιν;

Ἐξ ἄλλου εἰς ὠρισμένας περιφερείας τῆς Ἀνατολῆς
ἐκείνας ἀκριβῶς, αἵτινες εὐρίσκοντο εἰς ἐπικοινωνίαν
καὶ ἐξάρτησιν τινα πρὸς τὴν Δύσιν, κρατεῖ γενικῶς ἡ
συνήθεια οἱ ἐκ τῶν ἐγγάμων γινόμενοι κληρικοὶ νὰ χω-
ρίζωνται ὀριστικῶς τῶν συζύγων αὐτῶν. Οὕτω ὁ ἱστο-
ρικὸς Σωκράτης μαρτυρεῖ, ὅτι τόσον ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ,
ἔσον καὶ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ
καὶ τῇ Ἑλλάδι ἐκράτει ἕως ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Τρίκ-
κης Ἡλιοδώρου εἰσαχθέν, κατὰ τὸ ὅποιον πᾶς ἐγγα-
μος, ὅστις θὰ ἐγένετο κληρικὸς, ὄφειλε νὰ χωρισθῇ τῆς
συζύγου του, πᾶς δὲ «μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγ-
καθευδήσας» τῇ συζύγῳ αὐτοῦ «ἀποκήρυκτος γίνε-
ται». Τὸ ἔθος τοῦτο, παρατηρεῖ ὁ Σωκράτης, δὲν ἦτο
κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κρα-
τοῦντα, διότι ἐν τῇ Ἀνατολῇ πάντες οἱ ἐγγαμοὶ κλη-
ρικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι «γνώμη» καὶ ἐλευθέρῃ
προαιρέσει «εἰ καὶ βούλοιντο», ἀπειχόν τῶν συ-
ζύγων αὐτῶν, «οὐ μὴν ἀνάγκη νόμου» (1). Ἐν πά-
σῃ περιπτώσει ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Σωκράτους τυγχά-
ναι σπουδαιστάτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι μαρτυρεῖ πρὸς τὴν ἐν
τῇ Δύσει πράξιν περὶ ἀγαμίας τοῦ κλήρου ἐπηρέαζε καὶ
αὐτὴν τὴν Ἀνατολήν, ἀφροῦ ἐλόκληρος ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ
Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία, χῶραι τοσοῦτον πρὸς τὰ κέν-
τρα τῆς Ἀνατολῆς γειτνιάζουσαι, ἐτήρουν ἐπακριβῶς
τὸν θεσμόν καὶ τὴν πράξιν τῆς Δύσεως· ἀφ' ἑτέρου δὲ
διότι παρουσιάζει καὶ ἐλόκληρον τὴν Ἀνατολήν οἰκεί-
ως ἔχουσαν πρὸς τὴν πράξιν τῆς Δύσεως. Διότι καὶ μὲν

(1) Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστορία βιβλ. θ. 22.

ἐν εἶχεν ἐρισθῆ νόμος καὶ κανῶν ἐξαναγκάζων τοὺς ἐγγάμους κληρικοὺς νὰ χωρίζονται τῶν συζύγων των, ὑπῆρχον ἔμως πολλοί, οἵτινες γνώμη καὶ οἰκεία προαιρέσει ἐφήρμοζον τὸν χωρισμὸν τοῦτον. Αὐτοὶ ἄλλως τε οἱ κανόνες ἕως Ἐποστολικὸς καὶ 1ῶς τῆς Πενθέκτης μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ χωρισμὸς οὗτος τῶν κληρικῶν ἀπὸ τὰς συζύγους αὐτῶν ἔτεινε νὰ λάβῃ σκα.δαλώδεις διαστάσεις καὶ νὰ ἀναχθῆ εἰς ἰσχὺν νόμου. Δι' αὐτὸ ὁ μὲν ἕως Ἐποστολικὸς ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐγγάμους νὰ ἐκβάλλωσι καὶ ἀποδιώκωσι τὰς γυναῖκας των προφάσει εὐλαθείας, ὁ δὲ 1ῶς τῆς Πενθέκτης ἀπαγορεύει τὸ νὰ δίδωσιν ὑπόσχεσιν οἱ μέλλοντες διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίαν νὰ λάβωσιν, ὅτι δὲν θὰ ἔχωσι πλέον σχέσιν ἢ συνάρειά, τινα πρὸς τὰς συζύγους των.

Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ἀνατολῇ κληρικῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν γάμον. Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τὸν σχετικὸν κανόνα τῆς Πενθέκτης καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς αὐτοκρατορικὰς Νεκράς, αἵτινες πρὸ αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτὸν ἐξεδόθησαν.

2. Ὁ 1Β' κανὼν τῆς Πενθέκτης.

Ἐξ ὧσιν ἤδη εἶπομεν, ἐμφαίνεται σαφῶς, ὅτι ὁ 1Β' κανὼν τῆς Πενθέκτης, ὁ δρίζων ἵνα οἱ ἐπὶ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καλούμενοι ἐγγάμοι κληρικοὶ χωρίζονται τῶν συζύγων αὐτῶν, δὲν εἰσάγει νέον καθεστῶς, ἀγνωστον τέως τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀπλῆ ἄλλως τε ἀνάγνωσις τῶν πρώτων στίχων τοῦ κανόνος τούτου πείθει περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς στίχους τούτους, οἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ τὴν αἰτιολογίαν τοῦ κανόνος: «Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τε τῇ Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προσελθοῦσαν χειροτονίαν, οὐ παραιτοῦνται». Τί ἄλλο ἀποδεικνύουσιν οἱ λόγοι οὗτοι παρὰ ὅτι ἡ ἐν

τῷ κανόνι τούτῳ ἀποδοκιμαζομένη συνήθεια τῶν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ ἐπισκόπων ἤτό τι ἀσύμφωνον πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἐκκλησιῶν; Ὡστε καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κανόνος τῆς Πενθέκτης ἐμφαίνεται σαφέστατα, ὅτι καθ' ἅπασαν τὴν λοιπὴν Ἐκκλησίαν, πλὴν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Λιβύης, ἐκράτει ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ πράξει συνήθεια, ἵνα οἱ ἐκ τῶν ἐγγάμων κληρικῶν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀκαθιβαζόμενοι χωρίζωνται τῶν συζύγων αὐτῶν.

Ἄλλ' ἰδοῦ, εἰπὸν τινες, ὑπάρχουσι Νεαραὶ αὐτοκρατορικαί, αἵτινες πρὸ τοῦ κανόνος τούτου ὀρίζουσιν κῦστηρῶς, ἵνα ὁ χειροτονούμενος ἐπίσκοπος λαμβάνηται ἐκ τῶν μὴ ἐχόντων γυναῖκα. Ἰουστινιανὸς δ' Α' ἤδη ἀπὸ τοῦ 530, ἤτοι ὑπὲρ τὰ 150 ἔτη πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Πενθέκτης Συνόδου, δι' ἐπανειλημμένων Νεαρῶν αὐτοῦ ὥρισεν, ἵνα «ἡνίκα τις ἐπὶ χειροτονίαν Ἐπισκόπου ἄγοιτο οὔτε γαμετῇ συνοικεῖν, οὔτε παῖδας ἢ ἐγγόνους ἔχειν» (1). Ἀλλὰ καὶ ὁ συγκαλέσας τὴν Πενθέκτην Σύνοδον Ἰουστινιανὸς δ' Β' προσεφώνησεν αὐτῇ ἀξιῶσας, ἵνα ἡ Σύνοδος αὕτη καθαρὸς ἀποφῆνη τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγόμενους (2).

Καὶ ἡ ὑπαρξίς τῶν Νεαρῶν τούτων, θὰ ἠρωτῶμεν ἡμεῖς, ἀποδεικνύει λοιπὸν, ὅτι ὁ δωδέκατος κανὼν τῆς Πενθέκτης ὠρίσθη ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων καὶ ἀξιῶσεων καὶ ὀρισμῶν; Μετὰ τὴν γενομένην ἤδη ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν, νομίζομεν, ὅτι τοιαύτη τις ὑπόνοια καὶ ὑποψία ἐλέγχεται ἀσύστατος ὅλως καὶ ἀβάσιμος. Καὶ μόνον ὅτι ἡ Δύσις ἤδη ἀπὸ

(1) Νεαρὰ ΣΤ. Παράβλ. καὶ ΡΑΖ Νεαρὰν τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὀρίζεται ὁ ὑποψήφιος διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα «οὔδὲ γαμετὴν ἔχειν ἢ παλλακὴν ἢ παῖδας φυσικούς, ἀλλ' εἰ καὶ πρότερόν τις ἐξ αὐτῶν γαμετὴν εἶχε, καὶ αὐτὴν μίαν καὶ οὔδὲ χήραν, οὔδὲ ἀνδρὸς ἀποξευχεῖσαν».

(2) Γ' κανὼν τῆς Πενθέκτης.

τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν, ὅτε δηλαδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἐδίδωκον τὴν Ἐκκλησίαν, εἰσῆγγαγεν ἐν τῇ πράξει αὐτῆς τὴν ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίσημος ἐπικράτησις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπετράπη τῇ παρεμβάσει τοῦ Παφνουτίου κατὰ χρόνους μόλις χωριζομένους ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, ἀρκεῖ ἵνα πείσῃ, ὅτι καθάρως ἐκκλησιαστικαὶ ἀνάγκαι καὶ περιστάσεις εἰσῆγγαγον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὑπὸ τοῦ δωδεκάτου κανόνος τῆς Πενθέκτης καθιερούμενον ἐπισήμως καθεστῶς. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς Νεαράς, αὐταὶ πᾶν ἄλλο ἢ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ γάμου τῶν ἐπισκόπων δύνανται ν' ἀποτελέσωσι. Χωρὶς νὰ ἀποδεικνύῃ ἢ ὑπαρξίς τῶν Νεαρῶν τούτων, ὅτι ὁ περὶ τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων κανὼν ὠρίσθη ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀξιώσεων, τὸ ὑναντίον ἐπιβεβαίωσι τὸν κίνδυνον τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν σκανδάλων, ἅτινα αἱ σύζυγοι καὶ τὰ τέκνα καὶ οἱ ἔγχοι τῶν ἀρχιερέων δύνανται νὰ δημιουργήσωσι, κίνδυνον, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον καθίσταται ἀπειλητικὸς, ὥστε νὰ εὐρίσκηται ἡ ἀναγκασμένη τὸ κράτος, ὅπως παρέμβῃ πρὸς ἀποτροπὴν αὐτοῦ. Αἱ Νεαραὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' θέτουσιν ὡς ὅρον διὰ τὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίαν καὶ τὸ νὰ μὴ ἔχη οὗτος οὐδὲ τέκνα οὐδὲ ἔγγονους. Ἀκριβῶς δὲ αὐτὸ μαρτυρεῖ, πόλων σκανδάλων καὶ πόλων καταχρήσεων ἦρως καθίσταντο τὰ τέκνα καὶ οἱ ἔγχοι τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ σκανδαλισμῷ τῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν καὶ ἐπὶ κατάρρακώσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κύρους τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ εὐνοῇ ἢ ὑπαρξίς τῶν αὐτοκρατορικῶν Νεαρῶν τὴν ἀποψιν ἐκείνων, οἵτινες ὑποστηρίζουσι τὸν γάμον τῶν Ἐπισκόπων, δὲν ἀποτελεῖ μᾶλλον μνημεῖον ἐπισημῶτατος ἐπιμαρτυροῦν τοὺς κοινωνικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κινδύνους, οὓς ἐπόμενον εἶνε νὰ δημιουργήσῃ ὁ οἰκογενειακὸς ἔλεος τῶν ἐπισκόπων καὶ αἱ συνέπειαι τοῦ γάμου αὐτῶν.

Υποσῆτα καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἦδη ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν, ἐὰν σήμερον εἶνε σκόπιμον καὶ ὠφέλιμον νὰ τροποποιηθῇ ὁ ΓΒ' κανὼν τῆς Πενθέκτης, γ'.

*Εἶνε σκόπιμον νὰ τροποποιηθῇ ὁ κανὼν
τῆς Πενθέκτης;*

Ἐπὶ δύο σημείων θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπειγομένων, ὅπως τροποποιηθῇ ὁ κανὼν τῆς Πενθέκτης, ὁ ἀπαγορεύων τὸ ἔγγαμον τῶν ἐπισκόπων. 1) Ἐπὶ τῶν σκανδάλων, τὰ ὅποια εἰς βάρος τῶν ἐγγάμων ἐπισκόπων θὰ προκαλῶνται ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ 2) ἐπὶ τοῦ σκανδαλισμοῦ τῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν, ἥτις ἤδη συνείθισε νὰ βλέπῃ τὸν ἐπίσκοπον ἄγαμον.

Εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι παρ' ἡμῖν τὰ ἥθη καὶ τὸ αἶσθημα τῆς δημοσίας εὐπρεπείας δὲν προήχθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ περιμένῃ τις, ὅτι ἡ σύζυγος ἢ αἱ θυγατέρες τῶν ἐγγάμων ἀρχιερέων, ἂν μὴ ἐκ συναισθήσεως θρησκευτικῆς, τοῦλάχιστον ὅμως ἐξ ἀντιλήψεως κοινωνικῆς καὶ πῶς προωδευμένης, θὰ τηρηθῶσιν ἐν τῇ ἀναστροφῇ αὐτῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς σεμνότητος καὶ κοσμιότητος, τὰ ὅποια ἐπιβάλλει εἰς αὐτὰς ὁ ἱερὸς χαρακτήρ τοῦ ἀξιώματος, τὸ ὅποιον φέρει ὁ σύζυγος καὶ πατήρ αὐτῶν.

Λέγομεν, τοῦλάχιστον ἐξ ἀντιλήψεως κοινωνικῆς καὶ πῶς προωδευμένης. Διότι πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἤδη ἐγγάμων κληρικῶν μας ἐλάχισται παρουσιάζονται καλλιεργοῦσαι τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν καὶ παρέχουσαι ἐν τῷ βίῳ τῶν μελῶν τῶν τὸ ὑπόδειγμα ἐμπνευσμένου χριστιανικοῦ βίου. Καὶ δὲν θὰ κατήντα τις εἰς ὑπερβολὴν, ἐὰν διετείνετο, ὅτι τὰ ὀλιγώτερον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν συνδεόμενα τυγχάνουσι, ἐκτὸς ἐξαιρέσεών

τινων, τὰ τέκνα τῶν ἱερέων, περὶ τῶν ὁποίων μάλιστα φέρεται συνηθέστατα ἀνὰ τὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ παροιμίαι τις, τὴν ἐποίαν θὰ ἦτο ἴσως οὐ μόνον ἀπρεπὲς ἀλλὰ καὶ ἀσεβὲς νὰ ἐπαναλάβωμεν. Περὶ ὀρησκευτικότητος λοιπὸν καλλιεργουμένης ἐντένωσις ἐν τοῖς οἴκοις ἐγγάμων ἐπισκόπων δὲν μᾶς παρέχονται ἐλπίδες βάσιμοι, ἐὰν κρῖνωμεν ἐκ τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ γδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι ἢ σύζυγος ἢ τὰ τέκνα τοῦ ἐγγάμου ἐπισκόπου θὰ εἶχον τὴν διακρίσιν ἐκελεῖνην, ἣτις θὰ καθίστα τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν σεμνὴν καὶ ἱεροπρεπῆ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου; Ἡ μήπως διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωμεν τὴν σύζυγον ἢ τὰς θυγατέρας τοῦ τὴν πρώτην κοινωνικὴν θέσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ κατέχοντος ἐπισκόπου νὰ ἀμιλλῶνται ἐν τῇ περιβολῇ καὶ τῇ ἐπιδείξει καὶ τῇ συμμετοχῇ εἰς τὴν κοσμικὴν κίνησιν πρὸς τὰς λοιπὰς ἀνωτέρας τάξεως δεσποίνας, ὅσας ὁ συρμὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου οὖρε· εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ αἰῶνος τούτου; Καὶ ποῖα πλεόν θὰ εἶνε ἢ ἐντύπωσις εἰς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῆς συζύγου ἢ τῶν θυγατέρων τοῦ ἐπισκόπου μὲ περιβολὴν πλουσίαν πρὸς τὰς τελευταίας ἀξιώσεις τῆς μόδας προσηρμοσμένην; Ποῖον θὰ ἦτο τὸ σκάνδαλον, τὸ ὁποῖον θὰ προεκαλεῖτο, ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα παρουσιάζοντο ἔξωμα, συμμετέχοντα τῶν διαφόρων χορῶν μὲ ἄλλην τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς κυρίας τῶν σαλονίων καὶ τοῦ κόσμου;

Δικαιούμεθα ἐν τούτοις νὰ προχωρήσωμεν καὶ περαιτέρω. Ἐὰν ζητῆται ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶνε ἔγγαμος, ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι αἱ σημεριναὶ συνήθειαι καθιστῶσι τὸ περιβάλλον ἔδαφος μάλιστα ὀλισθηρὸν, ποῖος μᾶς δίδει τὴν ἐγγύησιν, ὅτι ἐκεῖ, ὅπου ὁ τῆ Ὀυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ καθ' ἑκάστην προσεγγίζων καὶ τῆ Θεῶ πάντοτε προσανέχων ἐπίσκοπος κινδυνεύει νὰ ὀλισθήσῃ, δὲν θὰ ὑποστῇ τὸ αὐτὸ ἂν μὴ ἢ σύζυγος αὐτοῦ, ἢ μὴ ἢ θυγά-

τηρ ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ; Καὶ ποῖος μᾶς ἀσφαλίζει, ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ ἐστία τοῦ ἐγγάμου ἐπισκόπου θὰ μείνη ἀπόρθητος ἀπὸ τὰ δράματα καὶ τὰς ἀτιμίας, ὅσας δημιουργοῦσιν αἰσθήματα ἄνομα, ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τὸ μέγιστον τῆς κοινωρίας ἀναλίσκοντα; Καὶ ποῖα ἢ εἶνε ἡ θέσις, ποῖον δὲ τὸ κῦρος ἐνὸς ἐπισκόπου κατὰ πάντα χρηστοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ αὐτοκτονοῦντα ἢ τὴν θγατέρα αὐτοῦ ἀπαγομένην ἐκουσίως καὶ ἐκβιάζουσαν τὴν πατρικὴν συγκατάθεσιν ;

Εἰς ταῦτα ἄς προσθέσωμεν τὰ ἐκ τῆς ἀργυρολογίας τῶν ἐπισκοπιδέων σκάνδαλα, διὰ τὰ ὁποῖα κυρίως καὶ οἱ αὐτοκράτορες ἐξέδωκαν τὰς Νεαρὰς, τὰς νομοθετούσας τὸ ἄγαμον τῶν ἐπισκόπων. Ἐὰν θεβαίως σήμερον, ὅποτε ὁ ἐπίσκοπος δὲν εἶνε βιοπαλαιστῆς μοχθῶν πρὸς ἀποκατάστασιν ἰδίας οἰκογενείας, αἴσθημα φιλοσυγγενείας ἀχαλίνωτον διανοίγει εὐκόλως τὴν θύραν εἰς ἀργυρολογίας σκανδαλώδεις, φαντασθῶμεν, τί θέλει συμβῆ, ἐὰν περιβάλωμεν τὸν ἐπίσκοπον διὰ τῶν βαρῶν τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ προἴξ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα ἔξοδα, ἅτινα ἢ ἀξιοπρεπῆς παράστασις τῆς πολυμελοῦς τοῦ οἰκογενείας θ' ἀπαιτῇ, τὸ ποίμνιον, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν αἱ σήμερον κρατοῦσαι συνθῆκαι, θὰ στενάζῃ ἀντὶ ποιμένος καταθλιπτικὸν τελώνην συναντῶν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ.

Εἰς τοὺς ἐπειγομένους λοιπόν, ἵνα ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου ἀναβιδάσωσι τοὺς ἐκλεγμένους καὶ ἐπὶ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ἔχομεν πλήρες τὸ δικαίωμα, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαμβάνοντες αὐτό, νὰ εἴπωμεν: Δημιουργήσατε πρῶτον κλῆρον ἔγγαμον, οὔτινος αἱ οἰκογένειαι ν' ἀποτελῶσιν ὑποδείγματα πραγματικῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἵκανὰ νὰ χρησιμεύσουν ἐν τῇ κοινωρίᾳ ὡς ζύμη ἀναμορφωτική. Δημιουργήσατε πρῶτον κλῆρον

καὶ θυγατέρας καὶ υἱοὺς πρεσβυτέρων ἀποπνέοντας εὐ-
σέβειαν καὶ σεμνότητα καὶ εὐλάβειαν καὶ κοσμιότητα.
Δημιουργήσατε παράδοσιν καὶ ἔθιμον, συγκρατοῦντα
τοὺς οἴκους τῶν ἐγγάμων κληρικῶν ἐντὸς τῶν ἱεροπρε-
πῶν ὀρίων καὶ περιορισμῶν, τοὺς ὁποίους τὸ ἱερὸν ἀξι-
ωμα τοῦ ἱερέως συζύγου καὶ πατρὸς ἐπιβάλλει εἰς αὐ-
τούς. Δημιουργήσατε ἀκόμη πρεσβυτέρους ἱκανοὺς εἰς
τὸ καθήκον νὰ θυσιάζωσι τὰ πάντα, καὶ αὐτὴν ἀκόμη
τὴν ἀνετον ζωὴν καὶ συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των,
καὶ προτιμώντας νὰ ζῶσι δι' ἄρτου ξηροῦ παρά νὰ με-
ταβάλλωνται εἰς βιοπαλαιστάς μικρὸν τι τῶν ἱεροκα-
πήλων διαφέροντας. Καὶ τότε ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν
καὶ περὶ τοῦ ἐγγάμου τῶν ἐπισκόπων. Διότι καὶ πάλιν
τότε πρέπει νὰ προσέξωμεν πολὺ εἰς τὸ δεύτερον ση-
μεῖον, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τὸ ὁποῖον ἀ-
ποτελεῖ τὸ σκάνδαλον, ὅπερ ἀσφαλῶς θὰ προκληθῆ εἰς
τὴν συνᾶδῃσιν τῶν πιστῶν ἐθισθεῖσαν νὰ βλέπη τὸν
ἐπίσκοπον ἄγαμον.

Ἀληθῶς, τὸ σκάνδαλον ὅπερ θὰ προκληθῆ παρά τῇ
λαῖῃ, ὅταν ἴδῃ ἐγγαμον τὸν ἐπίσκοπόν του, δὲν πρό-
κειται νὰ εἶνε μικρὸν. Ἀπλοῦν βλέμμα ἐὰν ἐρρίπτο-
μεν ἐπὶ τῶν ἐν Ρωσίᾳ ἐπ' ἐσχάτων συμβάντων, θὰ ἴη-
κει νὰ πελοῖ ἡμᾶς περὶ τούτου. Ἡ Συνοδικὴ ἱεραρχία
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, κατόπιν ἀποφάσεως ἐν συνόδῳ
ληφθεῖσης τῇ 1923, ἐποίησατο δεκτοὺς εἰς τὸ ἐπισκο-
πικὸν ἀξίωμα καὶ ἱερεῖς τινὰς ἐγγάμους, ἐπὶ παιδείᾳ
καὶ θράσει ἐκκλησιαστικῇ διακρινομένους. Ἐἷς ἐξ αὐ-
τῶν, ὁ μητροπολίτης Ἀλέξανδρος Ννέdensky, ὑπῆρξε
πρωθιερεὺς καὶ καθηγητὴς τῆς Ἀπολογητικῆς, δια-
κρινόμενος ἅμα διὰ τὴν ρητορικὴν δεινότητα αὐτοῦ.
Πολὺς δυνάμειος καὶ πολὺς τόλμης καὶ πολὺς σθένους
τυγχάνει ὁ ἐγγαμος οὗτος ἐπίσκοπος δύναται τις νὰ
ἀντιληφθῆ, ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι εἰς πρόκλησιν γε-
νομένην ὑπὸ τοῦ Λουνατσάρσκυ δημοσίᾳ, ὅπως δοθῆ

ἀναιρετικῆ ἀπάντησις εἰς ὑλιστικὸν καὶ ἀθεϊστικὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ὁ ἐπίτροπος οὗτος τῶν Σοβιετ ὑ. ἔδιδεν ἐνώπιον ἑξακισχιλίων περίπου ἀκροατῶν, ἐτόλμησε νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν ὁ ἐπίσκοπος αὐτός. Διεδέχθη τὸν Λουνατσάρσκυ εἰς τὸ θῆμα ὅχι ἀπλῶς μετ' ἀξιοθαυμάστου δυνάμεως λόγου, ἀλλὰ καὶ μετὰ καταπληρσοσύνης εὐτολμίας. Ἀποδοκιμασίαι βίαιαι ἐκ μέρους μπολσεβίκων ἀκροατῶν σημειωθεῖσαι δὲν τὸν ἐτάραξαν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀκροατηρίου ἀποσπάσας ἐν τέλει ὁλοκλήρου τούτου τὰς ἐπευφημίας. Τοιοῦτοί τινες ὑπῆρξαν οἱ ἀπὸ τῶν ἐγγάμων πρεσβυτέρων εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀναβιθασθέντες.

Καὶ ὅμως τὸ σκάνδαλον τὸ προκλήθην παρὰ τῷ λαῷ ὑπῆρξε τοιοῦτον, ὥστε ἡ ἰδία Σύνοδος ἢ συγκαταριθμοῦσα ἐν αὐτῇ καὶ ἐγγάμους ἐπισκόπους, νὰ ψηφίσῃ τῷ 1925, ἦτοι μόλις μετὰ δύο ἔτη, τὴν ἐξῆς διάταξιν: «Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σημεῖα, ἅτινα δὲν ἔχουσι σημασίαν δογματικὴν, ὅπως ὁ πώγων, ἡ κόμη, ὁ δευτερός γάμος τῶν ἐν γηραία ἱερέων, ἡ ἐκλογή ἐπισκόπων ἐγγάμων, προσήκόν ἐστι ν' ἀκολουθῶμεν γραμμὴν συμπεριφορᾶς, ἣτις δὲν σκανδαλίζει τὸν λαόν. Προσῆκει ὁ κληρὸς νὰ ἀναδέχεται θυσίας, ὅταν αὐταὶ ἀποτελοῦσιν ὄρον τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ».

- Τὰ παθήματα τῶν ἄλλων δὲν θὰ ἐπεβάλλετο ἀρᾶ γε νὰ γίνωσι μαθήματα ἡμῶν;

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι τοῦλάχιστον διὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν μέτρον εἰσηγούμενον τὸ ἐγγάμον τῶν ἐπισκόπων θὰ ἀπεδεικνύετο ὅχι ἀπλῶς ἄκαιρον, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον πολλαχῶς. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον τὸ μέτρον τοῦτο θὰ ἠλέγχετο ἄωρον, ὅσῳ δὲν ἀρκεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ σύζευξις μετὰ μιᾶς γυναικὸς διὰ νὰ καταστήσῃ ἄνδρα τινὰ σώφρονα. Ἡ σωφροσύνη εἶνε ἀρετὴ, τὴν ὁποῖαν διὰ νὰ ἀσκῆ τις, πρέπει νὰ ἀγωνί-

ζηται, εἴτε ἔγγαμος εἴτε ἄγαμος εἶνε. Οὐδὲ εἶνε, καθὼς μαρτυροῦσιν οἱ λεπτομερῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν σπουδάζσαντες, μικροὶ οἱ πειρασμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους εὐρίσκεται ἐκτεθειμένη ἢ σωφροσύνη καὶ οἰουδήποτε ἐγγάμου. Εἰς τὴν ἀνηθικότητα διοικισθαινοῦσιν ὄχι μόνον ἄγαμοι ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐγγάμων πλείστοι. Εἰς τρόπον ὅσπερ προκειμένου περὶ τῶν τελευταίων τούτων νὰ ἀναπηδᾷ αὐτομάτως τὸ ἐρώτημα: Κατὰ τί λοιπὸν συνετέλεσε νὰ περιστείλῃ τὴν ἀκρασίαν τῶν ἐγγάμων τούτων ἢ μετὰ γυναικὸς νόμιμος καὶ συνεχῆς αὐτῶν συμβίωσις; Οὔτε θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῆ τις ὅτι, ὅταν ὁ ἄγαμος εἶνε ἐκ τῶν κεκλημένων εἰς τὴν παρθενικὴν ζωὴν καὶ ἐνθουσιῶντων δι' αὐτὴν καὶ ὅταν λαμβάνῃ πάντα τὰ ἐνδεικνύμενα πρὸς προστασίαν τῆς σωφροσύνης αὐτοῦ μέτρα, δύναται, ἂν μὴ πολὺ ἀσφαλέστερον, τοῦλάχιστον ὅμως ἐξ ἴσου ἀσφαλῶς πρὸς τὸν ἐν σωφροσύνῃ ὄντα ἔγγαμον, νὰ διαφυλαχθῆ ἀπὸ πάσης σαρκικῆς παρεκτροπῆς. Τοῦναντίον μάλιστα ἢ συνήθεια παρ' ἀμφοτέροις καθιστᾷ δυσκολωτέραν μὲν εἰς τὸν ἔγγαμον, εὐκολωτέραν δὲ εἰς τὸν κατὰ κλίσειν πρὸς τὴν ἀγαμίαν κεκλημένον τὴν ἀσκησιν τῆς σωφροσύνης. Αἱ προσκτηθεῖσαι παραστάσεις καὶ αἱ ἐγγαραχθεῖσαι εἰς τὴν μνήμην εἰκόνας, ἢ συνεχῆς τῆς ἐπιθυμίας πλήρωσις καὶ ἢ καθ' ἕξιν πρὸς τὰς ὠθήσεις αὐτῆς ὑποχώρησις δημιοῦργοῦσι παρὰ τῆ ἐγγάμῳ εὐκολον τὸ ὀλισθημα ἐν πειρασμῷ τινι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες συχναίως ἀπαντῶνται ἐν τῇ βίῳ ἡμῶν. Τοῦναντίον ἢ ἔλλειψις προσλαμβανουσῶν παραστάσεων παρὰ τῆ κατὰ θεῖαν κλήσειν ἀγάμῳ, ὁ ἐθισμὸς αὐτοῦ ἵνα πολεμῇ πᾶσαν ἐπιθυμίαν εὐθύς, ὡς αὕτη ἀναφαίνεται, ἢ ἀπὸ τῆς πλήρους ἀποχῆς σὺν τῇ χρόνῳ ἐπακολουθοῦσα νέκρωσις καθιστᾷ αὐτόν, ἐφ' ὅσον λαμβάνει πάντοτε τὰ μέτρα του, δυσαιωτότερον εἰς τὸ αἰσχροὺν πάθος. «Διότι, ἵνα κατὰ Τερτυλλιανὸν εἴπωμεν, εὐκολον εἶνε νὰ μὴ

ἐρέγῃσαι ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἀγνοεῖς καὶ νὰ ἀποστρέψῃσαι ὅ,τι δὲν ἐπεθύμησάς ποτε»(1). Καὶ εἶνα μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ πειρασμὸς τοῦ ἀγνώστου καθίσταται ἐνοχλητικὸς πολλάκις εἰς τὸ φύσει φιλοπερίεργον ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀλλ' οὐδέποτε ὅμως ὁ πειρασμὸς οὗτος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἔντασιν καὶ σφοδρότητα τὴν ἐκ τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐπαυξηθείσης διὰ τῆς συνεχοῦς πληρώσεως ἐπιθυμίας ἀκάθεκτον ὀρμὴν.

Πλανῶνται λοιπόν, ὅσοι νομίζουν ὅτι ἀρκεῖ νὰ νυμφεύσωμεν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ θὰ ἀρκέσῃ τοῦτο, ἵνα ἐπουλωθοῦν τὰ τυχὸν ὑπάρχοντα ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ ὀργανισμῷ ἔλκη. Εἶνε γεγονὸς μυριάκις μεμαρτυρημένον, ὅτι ὁ διεφθαρμένος συνήθως μένει διεφθαρμένος καὶ ὅταν νυμφευθῇ, καθὼς καὶ ὁ σώφρων δὲν παύει νὰ εἶνε τοιοῦτος καὶ μακρὰν τοῦ συζυγικοῦ δεσμοῦ. Πρὶν ἢ λοιπὸν συζητήσωμεν, ἐὰν συμφέρῃ νὰ ἐκλέγωμεν καὶ ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου ἀρχιερεῖς, ἃς φροντίσωμεν νὰ ἐξυψώσωμεν εἰς ἀληθινὴν περιωπὴν τόσον τὸν ἕγγαμον, ὅσον καὶ τὸν ἄγαμον κληρὸν. Μόνον ὅταν ἐπιτύχωμεν τὴν ἐξύψωσιν καὶ ἀνόρθωσιν ταύτην, μόνον ὅταν θὰ ἔχωμεν καὶ κληρὸν ἄγαμον ἄξιον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, μόνον τότε θὰ εἶνε καιρὸς νὰ ζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ νὰ ἐξεύρωμεν ταύτην ἀσφαλῶς. Ἦδη ὀρισμένως δὲν εἶνε καιρὸς. Ἐκτὸς ἐὰν νομίζωμεν, ὅτι ἀρκεῖ μίᾳ γυνὴ δίδουσα τὴν χεῖρα αὐτῆς εἰς νεαρὸν λευῖτην, ἵνα ἐξυψώσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Τοιοῦτόν τι ὅμως, μόνον ἀνόητοι θὰ ἠδύναντο νὰ ὑποστηρίξωσι.

